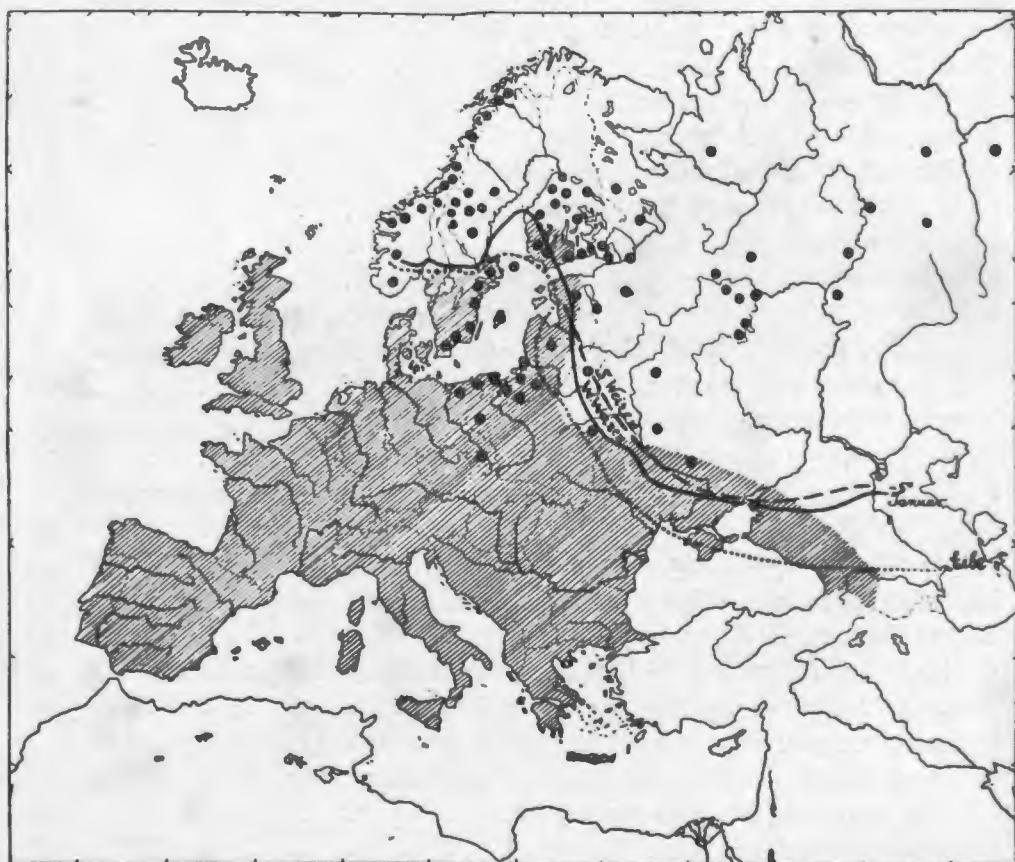

УКРАЇНА i СВІТ

ЛІТЕРАТУРА, НАУКА, МИСТЕЦТВО І ГРОМАДСЬКЕ ЖИТТЯ

Хліборобство і мисливська культура в Європі за неоліту
(З розвідки проф. Е. Верта)

Зошит шістнадцятий

ГАННОВЕР

1956 рік

З М И С Т

	Стор.
Апостольський Лист Папи Пія XII	2
Ілля Сапіга — Християнство як носій міжнародного порозуміння.	4
Марія Різенкамп — Завдання та післанництво поневолених народів	11
О. Огневич — Бог — Гетьман — Україна (з промови)	15
Newfryingpan — З щоденника людини, що її оточення не розуміє, не хоче, або й не може розуміти	18
Олег Зуєвський — Поезії	20
Анакреон — Амур і бджола	21
Проперцій — Пам'ятник	21
Люїж Камоенш — Св. Франціск з Ассізі	22
О. Ольжич — З недрукованих поезій	23
П'єр Емманюель — Дві поеми	23
Юзефіна Бурггардт — З поезій Юрія Клена	24
Рах Ucrainae Poeticae — «Слово о полку Ігореві», «Пісня про Байду», поезії Тараса Шевченка та Євгена Маланюка в чужомовних перекладах	27
Василь Стефаник — новеля в німецькому перекладі	31
Євген Гаран — Перший страх	32
Райнера Марія Рільке — Фрагмент із «Нотатки Мальте Ляврідз Brігге»	33
Карліс Скальбе — Казка про золоту яблуню	35
Елізабет Котмаер — Про поета Василя Барку	38
Чарлз Нормен — Шекспірові сонети	38
О. д-р Богдан Курилас — Новалис і «Гайнріх фон Офтердінген» .	47
Ганс Фіндайzen — стаття про Еміля ВERTA	49
Закопані скарби української культури (спогади про виставу «Патетичної сонати» Миколи Куліша в Баку і про фільм Івана Кавалеридзе «Прометей»).	55
Критика і бібліографія	59
Хроніка	71
Різне (з листа д-ра Ганса Фрюхтля)	74

Зошит шістнадцятий

„UKRAINE UND DIE WELT“

Unabhängige ukrainische Zeitschrift für Kultur und
Kunst — Heft 16 — 1956

Deutsche Beiträge: S. 4—10, 11—14, 24—26, 27—28, 29, 31,
38, 49—53, 68—70, 71—72, 74—75.

„UKRAINIA AND THE WORLD“

Independent Ukrainian Review of cultural matters
and fine arts — No 16 — 1956

English parts: p. 28, 29—30.

„L'UKRAINE ET LE MONDE“

Revue indépendante ukrainienne des belles lettres
et des beaux arts — No 16 — 1956

Des parties en français: p. 43

DONATED to MUSEUM-ARCHIVES, INC.
1202 KENILWORTH AVENUE
CLEVELAND OHIO 44113 U.S.A.
In Loving Memory of My Parents
Ivan and Thekla Fedorowich
R.Y.Fedorowich

Апостольський лист Папи Пія до української греко-католицької ієрархії з нагоди ювілейних святкувань тисячеліття хрещення св. Ольги

З нагоди великого ювілею 1000-ліття хрещення св. Ольги, княгині давньої України, Св. Отець звернувся із спеціальним Апостольським Листом до нашої греко-католицької ієрархії. Лист звернено так до тих ієрархів, які перебувають у вільному світі, як і до тих, що страждають на засланні в комуністичній державі. Цей важливий в історії нашої Церкви документ містимо повністю в українському перекладі.

Ред. «УІС».

Достойним Братам — Йосифові Сліпому, Архієпископові Львівському, Митрополитові Галицькому, Константинові Богачевському, Архиєпископові тит. Бероенському, Василієві Ладиці, Архієпископові тит. Мартирополітанському, Іванові Бучкові, Архієпископові тит. Левкадійському, Миколаєві Чарнецькому, Єпископові тит. Лебедійському, Павлові Гайдичеві, Єпископові Пряшівському, Нілові Саваринові, Єпископові тит. Йоганському, Ісидорові Борецькому, Єпископові тит. Аматуському на Кіпрі, Андрееві Роборецькому, Єпископові тит. Танайтанському, Гаврилові Букаткові, Єпископові тит. Северянському, Миколаєві Елкові, Єпископові тит. Аполлонійському, Никиті Будці, Єпископові тит. Патарському, Іванові Лятишевському, Єпископові тит. Аданському, Амвросієві Сенишину, Єпископові тит. Маїнському, Василієві Гопкові, Єпископові тит. Мідленському, Максимові Германюкові, Єпископові тит. Синненському, — що в мірі й з'єднанні з Апостольським Престолом,

ПАПА ПІЙ ХІІ ДОСТОЙНІ БРАТИ, ПРИВІТ ВАМ І АПОСТОЛЬСЬКЕ БЛАГОСЛОВЕННЯ.

Ми знаємо, що ви бажаєте, щоб усі ті, хто є звіреними на ваше пастирське піклування синами, гідно відсвяткували вкупі тисячне літо від того часу, коли шляхетна княгиня св. Ольга, звільнивши свою душу від порожніх поганських повір'їв, просвітилася християнським світлом і, як це належиться, очистилася від них водою христильниці. Це прекрасний намір з вашого боку, і він, гадаємо Ми, принесе плоди. Від тієї щасливої події почалася християнська історія видатного цього народу, про численні визначні діла якого, що в них не рідко сяє блиск святости, записано в літописах Вселенської Церкви. Чинні апостольські змагання, якими горіла душа св. Ольги, натрапляли на важкі перешкоди, що завадили повному її щасливому завершенню й багатонадійних намірів. З одного боку, через непрохідні шляхи сполучення, не можливо було

легко й зручно привезти відповідне до потреби число євангельських проповідників, які своєю скріпленою Божою благодаттю працею могли б промкнутися в ті обширні землі і навернути слух такого великого народу до християнської науки. З другого боку це хоробре й шляхетне плем'я не легко покидало прадідні звичаї й обичаї, отже важко було привести його до прийняття нової віри.

Але ця благородна й свята жона, знаходивши опертя більше в Божих, ніж у людських засобах, намагалася невпинними молитвами до Бога досягти того, чого не могла досягти переконуванням і закликом. Її внук, св. Володимир Великий, руханий тією самою любов'ю до Ісуса Христа, що й його бабуся, і тісю самою святістю, так само не ощадив сил і трудів, щоб просвітити євангельським світлом повірений йому народ, щоб в його державі засяяв як найвища гідність хрест Божественного Спасителя і щоб усі, скільки це було можливе, узгідили свої діла з Його наукою. І цей князь Володимир, як про це Ми вже писали в Нашому обіжному посланні під заголовком «До всіх Східних Церков», «хоч і прийняв літургійні та священні обряди і релігійну практику богопочитання від Східної Церкви, проте, свідомий справи, не тільки до кінця залишився в єдності Вселенської Церкви, але й пильно дбав про приязні взаємини між Апостольським Престолом та свою нацією» (AAC, 1946, стор. 35). Тож нехай ці святі князі, Ольга і Володимир, будуть прикладом і вам, і вашим вірним, зокрема цього року, коли ви святкуєте десяте сторіччя від часу прийняття цього народу в лоно Вселенської Матері Церкви. Ці святкування тисячеліття живо викличуть перед очима повіреним вашій опіці вірних улюблену землю, її славні міста, містечка, вишгороди й села, відкіля походять вони самі чи їхні батьки, і всі гаряче відчувають, що «батьківщина дорожча нам, ніж ми самі» (Ціцерон, Філ. III, 19) — не тільки земна, а й насамперед, батьківщина небесна, вічна. Очима душі вони взріють мов на-яву святині й храми, будь вони сьогодні, на горе, й знечещені. Багато з них колись у тих храмах слали до Господа щирі молитви і одержували від Нього за це солодку небесну втіху, що є вища від усіх земних утіх. Напевно згадають вони й батьківську славу, прадідні чесноти й згоду. Із слізозами в очах, по-християнському прощаючи ворогам Церкви, згадають вони своїх Владик і своїх священиків, вигнаних з тих місць, де вони діяли, згадають і тих, що замучені, ув'язнені або заслані на каторгу.

Хоча теперішні обставини на тих землях лихі, а майбутнє виглядає непевно, повне журби й тривоги, не падайте, проте, на дусі. Благайте, і

нехай з вами благають ті, хто є вашими синами у Христі, благайте Того, Хто осяє небесним світлом людські уми і серцервійною благодаттю керує свободною волею, щоб милосердний Господь помилував наречті Свій народ і не дав Своє насліддя в наругу (Йоіл, 2, 17). Нехай усі, хто в цьому народі зберігають вселенську віру, будуть «благовонням Христу... Богу, так серед тих, що спасаються, як і серед тих, що погибають» (2 Кор., 2, 15). Нехай усі «намагаються заподадливо зберігати єдність духу в союзі миру. Єдине тіло і єдиний дух, так, як покликані ви в сподіванні вашого покликання» (Ефес., 4, 3—4). Нехай усі повірені вашому пастирському піклуванню не тільки самі непохитно стоять при своїй вірі, але й стараються по можливості інших привести до єдиного стада Вселенської Церкви, яке Христос Господь доручив пасти святому Петрові, Голові Апостолів, та його Наступникам (Іван, 21, 15—17). І нехай вони це роблять не тільки молитвами до Бога, але й світлим прикладом любові, побожної покути та інших чеснот.

Достойні Брати, Ми переконані, що те завдання, яке всевідчий Бог незбагненим рішенням Свого Провидіння передав за часів св. Ольги й св. Володимира благородному цьому народові, завдання привести східні народи до християнської віри й до церковної єдності, — зберігає свою вагу й сьогодні, не зважаючи на те, що за сучасних обставин відається воно нараженим на неправедні перешкоди. Приглушені благання тих, чиї кайдани, муки й страждання на цих та інших землях повніше й голосніше звістують і проповідують Христа розп'ятого, доходять до Господа напевно. Вони вимолюють у Нього свободу Церкви, а гонителям — прощення. Майте довір'я. Над Богом глумитися не можна. Проте, інколи Бог відкладає порахунок, щоб у небезпеці випробувати віру, твердість, витривалість і терплячесть своїх слуг, подібно до того, як випробовують і очищують вогнем золото від сніді, щоб воно ще більше сяяло. Але Він добрий, справедливий і милостивий, Він бачить ваші слози і чує ваші благання. Майте довір'я, кажемо вам. Ми, хто як і Наші Попередники, завжди любили всі громади Східної Церкви, сплітаємо гарячі Наши молитви в одне з вашими, і зносимо їх разом до Божого престолу, благаючи, щоб весь

цей улюблений народ, серед якого нещасливі відступники від єдиного стада були змушені до цього сучасними обставинами, а не злу волею, щоб цей улюблений народ, за Божим надхненням, за Божою допомогою, якнайскоріше повернувся до вселенської єдності. Тим то й Ми, Наслідник Верховного Апостола і Намісник Ісуса Христа, «не керуємося жадним земним поглядом, лише Божою любов'ю й бажанням загального спасіння» (Лев XIII, Апостольський Лист «Прекрасні побажання», з 20. 6. 1894, АЛ, т. 14, стор. 201), ми зустрічаємо всіх з розкритими обіймами, бажаємо пригорнути їх з палкою любов'ю, і Ми чекаємо на можливість цього.

Про такий зачин, про заклик повернутися ща-сливо не до чужого, а до спільногоБатьківського дому нехай нагадає вам пам'ять про Слугу Божого Андрея Шептицького, Архиєпископа Львівського, яка живе в вас, пам'ять про того, хто поклав стільки труду і витерпів стільки страждань, намагаючись привернути необ'єднаних братів до єдиного стада, хто, як Ми вже писали, «нічого не бажав, як тільки засвідчити свою найглибшу пошану до Апостольського Престолу, а за своє стадо, для спасіння якого він протягом довгого часу трудився й змагався, був готовий, якщо треба, прийняти мученицьку смерть» (Енцикл. «До всіх Східних Церков», AAC, 1946, стор. 57).

Так благайте ж усіх ваших заступників перед Богом і небесних покровителів вашого народу, щоб настав кінець тяжкому лихоліттю, яке Нас болить не менше, ніж вас, і щоб настали кращі, щасливіші часи для Вселенської Церкви й для улюбленого вашого народу.

Спираючися на цю надію, з повним довір'ям до Господа, кожному з вас, Достойні Брати, дорученим кожному з вас вірним і всім тим, хто на цих землях зберігають єдність вселенської віри або її ревно прагнуть, із щедрою любови в Господі уділяємо Апостольське Благословення, щоб ви дістали небесну вітуху та вишні дари і доказ Нашої прижильности й любові.

Дано в Римі у св. Петра, дня 20. січня року 1956, а року Нашого Первосвященства 17.

Папа Пій XII

Про образ Божий в людині можна говорити на основі слова, яке твориться з пізнання Бога, і на основі любові, яка з цього зростає. І тим робом знаходиться в душі образ Божий, оскільки вона зноситься до Бога або покликана зноситися до Бога.

ТОМА АКВІНСЬКИЙ

Ілля Сапіга

Християнство як носій міжнародного порозуміння

Das Christentum als Träger internationaler Verständigung

Von Illja Sapiha

Наше сторіччя поставлено перед конечністю до дна переоцінити поняття свободи. Те, що ще сто років тому було загальновизнаним божком, проїшло катастрофічний шлях звиродніння. Приватне вільнодумство породило державний атеїзм. Визвольна революція вивершилась у тотальній тиранії. Гасло свободи, рівності й братерства знайшло своє остаточне оформлення у сталінській конституції, яка управляла абсолютне безправство. Ніщо так не унаочнює протилежність свободі, як саме існуючий режим большевицької держави, посталої з ідеї абсолютної свободи в її французько-революційному варіанті.

Але та свобода, про яку в сторіччях мріяли численні філософи, не здійснилася й у сьогоднішніх так званих демократичних державних утворах. І якщо не можна говорити про повну незалежність особистості в межах таких держав з розвинутою звичаєвою конституцією, як Англія, то що ж тоді вже сказати про свободу населення в принадлежних до Британської імперії колоніях!

Коли йдеться зокрема про справу поневолених народів, тема свободи, стаючи особливо драстичною, набирає водночас і ще більшої двозначності. Не підлягає сумніву, що симпатії всіх тих, хто не втратили почуття справедливості, належать кіпріотам, кенійцям і арабам північної Африки, які борються проти колоніального гноблення. Але водночас тут не можна не добавати так само й розвитку надзвичайно небезпечної тенденції. Не зазнавши ще на практиці, що таке большевицька система життя, поневолені народи, особливо ж їхні засліплі однобічно ненавистю ватажки, схильні йти за комуністичними гаслами, що ними большевики до цього часу долуговуються в зовнішньому світі і що мають для недосвідчених таку притягальну силу. В цьому випадкові можна наочно простежити ще раз, як фальшиво зображенна ідея свободи у своєму розвиткові веде до ще страшнішого поневолення.

Кожна подія сучасної історії яскраво доводить, що сьогоднішній світ тяжко хворий і потребує радикального лікування. Вигення може настati лише тоді, коли колективна добра воля людства зрозуміє, що кожне поодиноке політичне,

Unser Jahrhundert ist vor die Notwendigkeit gestellt, den Freiheitsbegriff von Grund auf neu zu werten. Das, was noch vor hundert Jahren ein allgemein anerkannter Götze war, ging einen katastrophischen Weg der Entartung. Privates Freidenken brachte den staatlichen Atheismus hervor. Die Befreiungsrevolution gipfelte in einer totalen Tyrannie. Die Lösung der Freiheit, Gleichheit und Brüderlichkeit fand ihre endgültige Form in einer Stalin'schen Verfassung, die absolutes Unrecht als Recht setzte. Nichts veranschaulicht so das Gegen teil der Freiheit, wie gerade das heute existierende Regime des bolschewistischen Reichs, das aus der Idee der absoluten Freiheit in ihrer französisch-revolutionären Variante entstanden ist.

Aber jene Freiheit, von der in Jahrhunderten zahlreiche Philosophen geträumt haben, verwirklichte sich auch in den heutigen sogenannten demokratischen Staatsgebilden nicht. Und wenn man schon über die vollkommene Unabhängigkeit der Persönlichkeit nicht sprechen kann im Rahmen solcher Staaten mit einem entwickelten Sittenkodex wie England — was ist dann zu sagen über die Freiheit der Bevölkerung in dem zum British Empire gehörenden Kolonien!

Wenn es heute um die Sache der unterdrückten Völker geht, bekommt das Freiheitsthema, drastisch werdend, zugleich eine noch größere Doppelsinnigkeit. Es besteht kein Zweifel daran, daß die Sympathien aller derjenigen, welche das Gerechtigkeitsgefühl nicht verloren haben, den Zyprioten, den Einwohnern von Kenia und den nordafrikanischen Arabern gehören, die gegen koloniale Unterdrückung kämpfen. Hierbei darf man jedoch nicht gleichzeitig die Entwicklung einer außerordentlich gefährlichen Tendenz übersehen. Noch ohne Erfahrung dessen, was das bolschewistische Lebenssystem heißt, sind die unterdrückten Völker, besonders aber ihre durch einseitigen Haß geblendetem Anführer, geneigt, den kommunistischen Parolen zu folgen, deren sich die Bolschewiken noch immer in der Außenwelt bedienen und welche für die Unerfahrenen noch solche Anziehungskraft besitzen. Abermals kann an diesem Fall verfolgt werden, wie eine mißverstandene Freiheitsidee in ihrer Entwicklung zu noch furchtbarerer Unterdrückung führt.

Jedes Ereignis der zeitgenössischen Geschichte beweist schlaglichtartig, daß die Welt von heute schwer-

економічне й світоглядове явище сьогодні є не чимсь відірваним і окремо існуючим, лише — складовим чинником загальної світової ситуації. Сьогоднішній світ існує на такій взаємозалежності, якої ще не знала історія, і тому й зціління частки не може відбутися без загального зцілення.

Хто намагається сьогодні прознати причини кризи всебічно, той не переочить досвіду поневолених народів, які вже довший час перебувають у системі советського панування. Темі можливого творчого вкладу уярмлених большевизмом народів у справу світового відродження присвячено статтю Марії Різенкамп, яку містить цей зошит нашого журналу. Такою потенційною можливістю багатий, серед інших, і наш український народ.

Не зважаючи на винятково несприятливе для розвитку духових сил народу недержавне становище, українці зберегли протягом сторіч виразно окреслений політично-етичний і релігійний ідеал. Його сила настільки чинна, що вона дала можливість української нації пережити всі лихоліття і не датися розтоптати себе ані в державному творіві царської Росії, ані в знівелованому «советському народі» большевицької імперії.

З більшим або меншим ступенем усвідомлення своєї місії духовна еліта України діяла завжди в напрямі певної синтези. Умовно це можна назвати синтезою східньої та західньої ментальностей.

Звичайно, в історії української духовості, як і в кожній історії духовості, можна простежити певні моменти, коли в дію входило зловживання поняттям свободи. Виявлявшись у вигляді нічим не контролюваної сваволі, такі чини призводили до згубних, інколи непоправних наслідків. Проте, якщо брати в загальному, трудно є добавити, що український ідеал свободи невідривний від ідеалу *справедливості*. Природне прагнення однинці до самовияву врівноважується тут свого роду об'єктивним чинником, який обмежує особистий egoїзм і окремі хотіння зосереджує в збірному ідеалі правди й добра. На перехресті двох духовостей, східньої та західньої, крайності індивідуалізму й недиференційованого колективізму знаходять своє замирення.

Духовим витвором українців на церковному полі є Унія 1596 року. Поєднуючи зовні обидва обряди, зберігаючи дух і стиль національної Православної Церкви, але канонічно підпорядковуючи її спільнокристиянському осередкові в Римі, Берестейська Унія в задумі своєму також являла синтезу, в якій мали наречті замиритися дві роз'єднані вітки християнства. Неоціненне значення цього величного акту доляжно розумітися папа Урбан VIII, якому належать вимовлені за чверть сторіччя по заключенні Унії пророчі слова «О, мої українці, через вас я сподіваюся навернути Схід».

Провал великого задуму, здійснення якого могло започаткувати нову епоху на сході Європи, Католицька Церква може завдячувати тільки й виключно Польщі, католицькій державі, що зловживала своєю католицькою місією і обернула

krank ist und radikaler Heilung bedarf. Die Genesung kann erst dann eintreten, wenn der gute Gesamtwille der Menschheit einsieht, daß jede einzelne politische, wirtschaftliche und weltanschauliche Erscheinung heute nicht etwas Getrenntes und gesondert Existierendes ist, sondern ein Bestandteil der gesamten Weltsituation. Die Welt von heute beruht auf solch einem Zusammenhang, wie die Geschichte ihn noch nie gekannt hat. Darum eben kann die Gesundung des Teilchens sich nicht ohne Allgemeingesundung vollziehen.

Wer sich in unseren Tagen bemüht, die Ursachen der Krise von allen Seiten her zu erkennen, der wird die Erfahrung derjenigen unterdrückten Völker nicht übersehen, die sich schon längere Zeit im System der Sowjetmacht befinden. Dem Thema der eventuellen schöpferischen Beiträge von durch den Bolschewismus unterjochten Völkern zur Sache der Welt-Wiedergeburt ist der Aufsatz von Maria Rysenkamp gewidmet, welchem unser vorliegendes Heft Raum gibt. An solcher potentieller Möglichkeit ist unter anderen auch unser ukrainisches Volk reich.

Trotz der für die Entwicklung der geistigen Kräfte des Volkes ausnehmend ungünstigen Lage des Ohne-Staat-Seins bewahrten die Ukrainer im Lauf der Jahrhunderte ihr deutlich umrissenes politisch-ethisches und religiöses Ideal. Seine Macht ist so wirksam, daß sie der ukrainischen Nation die Möglichkeit gab, alle Unzeiten zu überleben und weder im Staatsgebilde des zaristischen Rußland noch in dem nivellierten „Sowjetvolk“ des bolschewistischen Reiches aufzugehen.

Mit einem mehr oder minder hohen Grad des Erkennens ihrer Mission wirkte die geistige Elite der Ukraine immer auf die Richtung einer gewissen Synthese hin. Man darf das etwa eine Synthese der östlichen und westlichen Mentalität nennen.

Gewiß, in der Geschichte der ukrainischen Geistigkeit sind wie in jeder Geistesgeschichte Augenblicke zu verfolgen, in denen ein Mißbrauch des Freiheitsbegriffs vollzogen wurde. In Gestalt einer durch nichts kontrollierten Willkür führten solche Taten zu verderbenden, manchmal unverbesserlichen Folgen. Jedoch allgemein genommen, ist es schwerlich zu übersehen, daß das ukrainische Freiheitsideal untrennbar von einem *Gerichtigkeitsideal* ist. Eine natürliche Sehnsucht des Einzelnen kommt hier ins Gleichgewicht durch einen seiner Art nach objektiven Faktor, der den persönlichen Egoismus einschränkt und die einzelnen Bestrebungen in ein Gesamtideal von Wahrheit und Güte zusammenfaßt. Im Kreuzungspunkt beider Mentalitäten, der östlichen und der westlichen, finden die Äußerlichkeiten des Individualismus und des undifferenzierten Kollektivismus ihre Versöhnung.

Ein geistiges Werk der Ukrainer auf kirchlichem Gebiet ist die Union von 1596. Indem sie beide Riten äußerlich vereinte, den Geist und den Stil einer nationalen orthodoxen Kirche bewahrte, sie aber kanonisch dem gesamtchristlichen Zentrum in Rom unterordnete, stellte die Brester Union in ihrem Grundgedanken auch eine Synthese dar, in welcher die beiden getrennten Zweige der Christenheit sich endlich versöhnen sollten. Tief verstand die unschätzbare Bedeutung dieses großartigen Aktes der Papst Urban VIII., von dem diese ein Vierteljahrhundert nach Abschluß der Union geäußerten Worte stammen: „O mei Rutheni, per vos ego orientem spero convertendum“.

Її на шкоду не тільки Україні, але й усьому християнському світові на тих просторах. Розглядаючи церковну Унію як ділянку, яку можна використати для акції денационалізації українців та білорусів, польський уряд своїми безоглядними вчинками досяг того, що ідея Унії втратила популярність серед українських мас, перетворилася на синонім польської політичної інтриги. Самозрозуміло, що, з другого боку, ненависть до Унії всіляко ситила Москва, намагаючися вирвати український народ із польсько-литовської держави і підкорити його духовно й фізично собі.

Але відвернення України від польського впливу і дедальше втягання її в орбіту російської імперіальної політики означало не тільки домашні справи в слов'янській сім'ї. Нерозумна політика Польщі, зразивши українців до польщизни, тим самим посередньо прибила українські симпатії до Заходу взагалі. Давній традиційний зв'язок між Україною та Окцидентом був перерваний на сторіччя.

Як, проте, зв'язана внутрішня істота України всіма своїми нитками з західноєвропейською духовістю, виявилося відразу ж, як тільки Україна дісталася змогу заявити про себе більш-менш самостійно. Це сталося в 20. роках нашого сторіччя, коли, не зважаючи на збройне повалення незалежної державності і нову окупацію України большевиками, пробуджений у національній революції дух народу ціле десятиріччя утримувався ще на вершині і виявив себе в тому ступені, який тільки був можливий в умовах комуністичного режиму. Микола Хвильовий, зовнішній виразник тієї короткої доби, сам був комуністом, і це великою мірою наклало свій віддрук на його мислення. Але навіть у цьому кривому дзеркалі відбилися істотні прагнення історичної України: ідея свободи як справедливості для всіх у хвильовистській формулі «азійського ренесансу» і відвічна західницька орієнтація України в галсі «Геть від Москви! Близче до духової Європи!»

Ми далекі від того, щоб ставити українську справу в центр світової проблеми. Своїх позитивних здобутків ми свідомі тісно ж мірою, що й своїх хиб. Говоривши тут про самих себе, ми звертаємо увагу лише на один конкретний приклад того, як занедбання «деталю» може фатально відбитися на екзистенції цілого.

Сьогоднішню ситуацію світу зумовлюють численні деталі, кожен з яких являє проблему для себе, проте, водночас проблему, органічно залежну від усіх інших. Інакше кажучи, всі струмки сьогодні сходяться в єдиному морі: в морі по-новому оберненої ідеї людської свободи, де спорудження маяка є справою не поодиноких націй, а всього людства.

Це означає, що наше сторіччя стає добою, в якій наново вирисуються контури світової держави. І це означає, що ми стоїмо на порозі постання по-новому омисленої універсальної ідеї.

Подібні до нашої катастрофічні епохи історії є епохами перегляду й переоцінки аналогій. Як ніколи, в наші дні актуальним стає вгляд у феномени «світових держав», які існували в минуло-

Den Zusammenbruch des großen Gedankens, dessen Verwirklichung eine neue Epoche im europäischen Osten hätte ins Leben rufen können, hat die katholische Kirche ganz allein Polen zu verdanken, einem katholischen Reich, das seine katholische Sendung mißbrauchte und nicht nur der Ukraine gegenüber in Schaden verwandelte, sondern auch gegenüber der gesamten Christenheit in jenem Raum. Indem sie die kirchliche Union als eine Angelegenheit betrachtete, welche man für eine Entnationalisierungsaktion an den Ukrainern und Weißruthenen benutzen könnte, erreichte die polnische Regierung durch ihre rücksichtslosen Taten, daß die Unionsidee ihre Popularität bei der Masse der Ukrainer verlor und sich in ein Synonym für eine polnische politische Intrigue verwandelte. Andererseits hat selbstverständlich Moskau den Haß gegen die Union genährt, indem es sich bemühte, das ukrainische Volk dem polnisch-litauischen Reich zu entreißen und es sich (Moskau) unterzuordnen.

Aber die Abkehr der Ukraine vom polnischen Einfluß und ihre fortschreitende Einbeziehung in das Kraftfeld der russischen imperialen Politik bedeutete nicht nur eine Familienangelegenheit der Slawen untereinander. Polens unvernünftige Politik schlug, indem sie den Ukrainern das Potentum vergällte, damit auch die ukrainischen Sympathien zum Westen überhaupt niederr. Die althergebrachte traditionelle Verbindung zwischen der Ukraine und dem Abendland wurde für Jahrhunderte abgerissen.

Wie aber das innere Wesen der Ukraine durch alle Fasern mit der westeuropäischen Geistigkeit verbunden ist, das zeigte sich sofort, als die Ukraine eine Möglichkeit bekam, sich in mehr oder minder selbstständiger Weise zu äußern. Das geschah in den Zwanzigerjahren unseres Jahrhunderts, als trotz der Waffenniederlage des unabängigen Staatsgebildes und der neuen Besetzung der Ukraine durch die Bolschewiken der in der Nationalrevolution erwachte Geist des Volkes sich noch Jahrzehntelang hielt und sich äußerte, soweit es unter den Umständen eines kommunistischen Regimes möglich war. Mykola Chwylowyj, der äußere Sprecher jener kurzen Zeitspanne war selbst Kommunist, und das prägte sein Denken in hohem Maße. Aber sogar dieser Zerrspiegel gab wesentliche Bestrebungen der historischen Ukraine wieder: die Freiheitsidee als Gerechtigkeitsidee in der chwylowyjstischen Formel der „Asien-Renaissance“, die urewige westliche Orientierung der Ukraine in der Losung „Los von Moskau. näher zum geistigen Europa!“

Es liegt uns fern, die ukrainische Sache in den Mittelpunkt des Weltproblems zu stellen. Wir sind uns unserer positiven Leistungen gleichermaßen bewußt wie unserer Fehler. Wenn wir hier von uns selbst sprechen, lenken wir lediglich die Aufmerksamkeit auf ein konkretes Beispiel davon, wie verhängnisvoll die Mißachtung eines „Détails“ sich in der Existenz des Ganzen widerspiegeln kann.

Die Weltsituation der Gegenwart wird durch mehrere Détails bestimmt, deren jedes ein Problem für sich darstellt, zugleich aber ein Problem, das von allen anderen abhängig ist; anders gesagt, alle Bäche kommen zusammen in einem gleichsam Meer von neuerlich umgedrehter menschlicher Freiheitsidee, wo die Errichtung eines Leuchtturms nicht eine Sache der einzelnen Nationen ist, sondern die der ganzen Menschheit. Das heißt: unser Jahrhundert wird zu einem Zeitalter, in

му: геленістичного царства Олександра, цезарянського Риму, у першій же лінії — Священної Римської Імперії Німецької Нації.

Коли сьогодні йдеться про переоцінку поняття свободи, несподівано разюче прозвучать для нас слова цісаря Фрідріха II. Останній великий во-лодар над універсальним політичним витвором Салійців та Штавфенів, боровшися з сваволею окремих часток свого державного організму, висловився бл. 1240 про італійські міста, що вони «погано знають свої переваги, оскільки волють тягнутися до розплівного поняття свободи, ніж розважно наслоджуватися миром та справедливістю».

Практичні дії цісаря Фрідріха не раз бували діями деспота, ба найжорстокішого тирана, і конкретно-історичні симпатії наші належать без сумніву героїчним оборонцям Брешії проти його війська. Але справа полягає не в варіяントах гвалтування ідеї, лише в самій ідеї, в її віднові й послідовній боротьбі за її торжество. І якщо той же самий штавфенський цісар спромігся, з другого боку, на такий нечуваний на ті часи акт взаємопозуміння й толеранції, як пакт із каїрським султаном Аль-Камілом про мирне відступлення християнам тієї частини території арабської держави, на якій перебував Гріб Господній, якщо він піднявся такого справді християнського здійснення ідеї хрестоносних походів, — то скільки ж можливостей у цьому напрямі маемо перед собою ми, спадкоємці всіх спокус, усіх занепадів і всіх досьогучасних перемог людського духу!

Мир і справедливість. Під цим гаслом стоять сьогодні в повному озброєнні, один проти одного кілька претендентів на право по-новому впорядкувати світ. Цим гаслом спекулює советсько-російський претендент, речник європейського Сходу. Цим гаслом виказується світ схвильованих уже сьогодні великоазійських народів, що явно перебувають під неофіційним духовим проводом червоного Китаю. На цьому гаслі наполягає, нарешті, Америка, чільна держава нинішнього західного світу.

Большевизм це не тільки марксизм, це не тільки стародавній російський месіянізм і не тільки модернізований пансловізм. Большевизм — це нова релігія, релігія абсолютної атеїзму. Як кожна релігія, він має притягальну силу, бо фанатизм, незалежно від змісту, в самій своїй формі завжди має магнетичні часточки. Але істотою свою він належить до лже-релігії. Явище, в якому все свідомо обмежено до вузького кругу земних благ, може охопити простори, завоювати народи, завоювати півсвіту, завоювати цілий світ, але тут кожний крок у просуванні наперед є неминуче кроком назустріч власній загибелі. І якщо прийняти за Володимиром Соловійовим, що право це тільки нижча межа, мінімум морально-го права, то всі заходи советського уряду оформити свою державу як правову заздалегідь за-суджені на філяско. Бо тут бракує важливого органу, який зв'язує людську частку з творчим цілім, де ідея справедливості живе як понадлюдська ідея. Правова, безцерковна держава це організм з дірою замість серця. Розповсюдженій

dem von neuem die Konturen eines Weltreichs sich abzeichnen. Und das bedeutet, wir stehen auf der Schwelle des Werdens einer von neuem umgedachten universalen Idee.

Geschichtliche Zeitepochen, die der unseren ähneln, sind solche der Heerschau und einer Revidierung der Analogien. Aktuell wie noch nie wird in unseren Tagen ein Einblick in die Phänomene der „Weltreiche“, die in der Vergangenheit existierten: in das hellenistische Reich eines Alexander, ins cäsarische Rom, vornehmlich aber in das Heilige römische Reich deutscher Nation.

Wenn es heute um die Revidierung des Freiheitsbegriffs geht, so klingen einige Worte von Kaiser Friedrich II. für uns unerwartet eindrucksvoll. Der letzte große Herrscher über das universale politische Werk der Salier und der Staufer äußerte um 1240, als er mit der Willkür einzelner Teilchen seines Reichsorganismus kämpfte, über die italienischen Städte, „sie kennen ihren eigenen Vorteil schlecht, da sie immer noch den Hang nach einem verschwommenen Freiheitsbegriff dem beschaulichen Genuß von Frieden und Gerechtigkeit vorziehen“.

Kaiser Friedrichs praktische Taten waren mehr als einmal die eines Despoten, ja eines allergrausamsten Tyrannen, und unsere konkret-geschichtlichen Sympathien gehören zweifellos den heldenmütigen Verteidigern von Brescia gegen das kaiserliche Heer. Die Sache liegt jedoch nicht in den Varianten der Ideenvergewaltigung, sondern in der Idee selbst, in ihrer Erneuerung und in einem konsequenten Kampf um ihren Triumph. Und wenn derselbe Staufenkaiser es andererseits vermochte, einen in jener Zeit so unerhörten Akt der gegenseitigen Verständigung und Toleranz durchzuführen wie den Pakt mit dem Sultan von Kairo, Al-Kamil, über die friedliche Abtretung desjenigen Teils vom Territorium des Araberreichs an die Christen, in welchem sich das Grab des Herrn befand; wenn er sich zu einer tatsächlich christlichen Verwirklichung der Kreuzzugsidée erhab — wieviel an Möglichkeiten haben dann wir in dieser Richtung vor uns, wir, die Erben aller Versuchungen, aller Untergänge und aller bisherigen Siege des Menschengeistes!

Frieden und Gerechtigkeit. Unter dieser Devise stehen heute manche Prätendenten des Rechtes, die Welt aufs neue zu ordnen, einander in voller Rüstung gegenüber. Es spekuliert mit dieser Devise der sowjet-russische Prätendent, der Sprecher des europäischen Ostens. Mit dieser Devise weist sich die Welt der heute schon aufgebrandeten großasiatischen Völker aus, die offensichtlich unter der inoffiziellen Führung Rotchinas stehen. Auf dieser Devise besteht schließlich Amerika, das Vorpostenreich der westlichen Welt von heute.

Bolshevismus ist nicht nur Marxismus, ist nicht nur altrussischer Messianismus und nicht nur modernisierter Panslavismus. Bolshevismus ist eine neue Religion, die Religion des absoluten Atheismus. Wie jede Religion besitzt er Anziehungskraft; denn Fanatismus hat, unabhängig vom Inhalt, in seiner Form selbst immer Magnetteilchen. Doch gehört er seinem Wesen nach zu den Afterreligionen. Eine Erscheinung, in welcher alles bewußt auf den engen Kreis der Erdengüter beschränkt ist, kann Räume umfassen, Völker besiegen, die halbe Welt erobern, die ganze Welt bezwingen — doch jeder Schritt in den Fortschritt bedeutet hier einen Schritt auf den eigenen Untergang zu. Und wenn man nach

на весь світ, він придушить не тільки право, але й оту елементарну свободу.

Про місію великого Сходу нам, західним людям, трудно забирати голос. Під сьогоднішньою червоною фарбою там тримтити тисячелітня мудрість, досвід людяноти, скарб дійового релігійного почуття й омислення світу. Одне можна сказати з певністю: якщо ця величезна частина людства виступить колись у ролі реформатора історії, не Мао Дзе-тунг здійснюватиме місію Азії, а хтось більший, об'ємніший, крацій.

Але той третій варіант світової перебудови, третій претендент на провідника завтрашньої світової держави, який залишається ще в резерві, має одну величезну перевагу супроти двох перших. Америка є духовною дитиною старої окцидентальної культури, плоть від її плоті і кров від її крові. Вона з'являється перед Старим Світом у різних виявах. Інколи її вчинки позначені незрозумілою навіть для так званого капіталістичного світу жагою наживи. Інколи зовнішні кроки її видаються докраю наївними. Попри всі окремі осяги на полі літератури й мистецтва, її духовий здобуток на цей день має ще дуже сумнівний вигляд. Проте, одне залишається безсумнівним: Америка — християнська держава.

А християнська — це означає: збудована на тому ґрунті, квіти якого, якщо їх гідно плекати, можуть стати спільним скарбом усіх людей, понад нації та раси.

Безпосереднім витвором християнства є Європа, з її західними і з її східними межами. Обидві Америки, північна й південна, є його дальшими спадкоємцями. Але досвід місійної праці показав, як живо прищеплюється християнська ідея душі народів, які у своєму постанні не мали з християнською культурою ані однієї точки контакту. Жовоцікі кардинали, чорноцікі епископи, християни індіані, індуси й в'єтнамці — це незаперечні показники незаперечного факту, що наука Божественного Спасителя, зустрівшись з душою дохристиянської або примітивної культури, не тільки не входять з нею в суперечність, а, навпаки, знаходять там готовий ґрунт для сприйняття.

Християнство це спільна база порозуміння для всього людства.

Але бути християнином — можливо, найтяжча сьогодні відповіальність. Факт, що численні носії християнства легковажать своїм післанництвом, ставляться до нього чисто зовнішньо, а то й зовсім індинферентно, поверховою декламацією і міщанським фарисейством заступають його живу, дійову силу, — призводить до того, що багато й з тих, хто скільки вбачати в християнстві оновлюючу силу, починають заявляти, що християнство застаріло, вижило себе, що це чинник уchorашнього дня. З тяжкою тugoю писав Емманюель Мунье свій есей під назвою «Агонія християнства».

Справді, як багато віри, як багато незламної доброї волі треба, щоб збегнути, що християнська ідея це не тільки засвідчене в старій книзі Боже Слово, а й невмирущий щоденний дороговказ, той єдиний з можливих шлях, на якому можуть зійтися всі люди, щоб збудувати спільний крацій

Wladimir Solowjow annimmt, das Recht sei nur die untere Grenze, das Minimum des moralischen Rechts, dann sind alle Maßnahmen der sowjetischen Regierung, ihren Staat als einen Rechtsstaat zu formen, von vornherein zum Scheitern verurteilt. Denn hier fehlt ein wichtiges Organ, welches das Menschenteilchen mit dem schöpferischen Ganzen verknüpft, in dem die Idee der Gerechtigkeit als eine übermenschliche lebt. Ein Rechts- aber kirchenloser Staat ist ein Organismus mit einer Lücke anstelle des Herzens. Wenn er auf die ganze Welt ausgedehnt ist, erdrosselt er nicht nur das Recht, sondern auch jene elementare Freiheit.

Es fällt uns, den Westmenschen, schwer, von der Mission des großen Orients zu reden. Unter der heutigen Rotfarbe zittert dort die tausendjährige Weisheit, eine Erfahrung der Menschlichkeit, ein Hort des wirksamen Religionsgefühls und der Weltbetrachtung. Das Eine kann mit Sicherheit gesagt werden: wenn dieser riesige Teil der Menschheit einmal in der Rolle eines Geschichtsreformators auftritt, wird nicht ein Mao-Tse-Tung Asiens Mission verwirklichen, sondern jemand, der größer, umfassender, besser ist.

Aber jene dritte Variante des Weltumbaus, der dritte Anwärter auf die Führerschaft des Weltreichs von morgen, der in der Reserve bleibt, hat einen gewaltigen Vorteil gegenüber den beiden ersten. Amerika ist ein Geisteskind der alten okzidentalnen Kultur, Fleisch von ihrem Fleisch und Blut von ihrem Blut. Es tritt in verschiedenen Erscheinungsbildern vor die Alte Welt. Manchmal werden seine Handlungen durch eine selbst für die sogenannte kapitalistische Welt unbegreifliche Habgier gekennzeichnet. Manchmal scheinen seine äußereren Schritte höchst naiv. Trotz aller Einzelleistungen auf dem Felde der Literatur und der Kunst sieht seine geistige Errungenschaft heutzutage noch sehr zweifelhaft aus. Jedoch bleibt Eines außer Zweifel: Amerika ist ein christliches Reich. Das Christliche aber heißt: errichtet auf jenem Grund, dessen Blüten, wenn man sie würdig pflegt, ein gemeinsamer Schatz aller werden können, über die Nationen und Rassen hinaus.

Ein unmittelbarer Abkömmling des Christentums ist Europa mit seinen West- und Ostgrenzen. Beide Amerika, das nördliche und das südliche, sind seine weiteren Nachkommen. Aber die Erfahrung der Missionsarbeit hat gezeigt, wie lebendig die christliche Idee in die Seele der Völker okultiert wird, die ursprünglich keinen Berührungspunkt mit der christlichen Kultur hatten. Die gelbhäutigen Kardinale, die schwarzhäutigen Bischöfe, die Indianer-, Hindu- und Vietnameserchristen — dies sind unbestreitbare Beweise der unbestreitbaren Tatsache, daß die Lehre des göttlichen Heilands bei der Begegnung mit der Seele einer vorchristlichen oder primitiven Kultur nicht nur in keinen Widerspruch mit ihr gerät, sondern im Gegenteil einen aufnahmebereiten Boden findet.

Das Christentum ist eine gemeinsame Verständigungsbasis für die gesamte Menschheit.

Aber ein Christ zu sein, ist heute vielleicht die allerschwerste Verantwortlichkeit. Die Tatsache, daß mehrere Träger des Christentums ihre Sendung zu leicht nehmen, sich ihr gegenüber rein äußerlich einstellen, manchmal ganz indifferent durch oberflächliche Deklamation und bürgerliches Pharisäertum seine lebendige Wirkungskraft ersetzen, führt dazu, daß auch viele von denen, die im Christentum eine erneuernde Kraft zu erblicken geneigt sind, zu erklären beginnen, das Chri-

завтрашній світ. І якщо вже мова про християнство щоденне, то, незалежно від кожного особистого погляду, ніхто не в стані заперечити, що тільки наслідування Христових заповідей у кожному законодавстві спроможне забезпечити торжество справжньої справедливості. Поготів, коли йдеться про законодавство світове, про справедливість, тобто про істотне втілення ідеї свободи для всіх у завтрашньому неподільному світі.

Але тоді з новою гостротою виникає питання про єдину Церкву. Сьогодні християнство поділене на десятки відламів. Відіграти свою оновлюючу, об'єднувальну роль, виконати свою місію миру та справедливости воно може лише тоді, коли всі стада знову прийдуть до одного пастиря. Нахилити народи до миру й порозуміння може тільки Вселенська Церква.

Про стан сьогоднішнього роз'єднання пише один з найгостріших умів православного світу, прот. А. Шмеман: «Жах розділу Церков у тому, що протягом віків ми не бачимо жадного вияву тути за втраченою єдністю, не бачимо вияву усвідомлення ненормальності такого стану, гріха. В нас домінує навіть не свідомість неможливості поєднання, а начебто задоволення з цього розділу, бажання знайти якомога більше темних сторін у супротивному таборі. Єдність як єдність у вірі, любові й житті не існує».

Скільки важкої праці перед нами всіма, щоб цей стан докорінно змінити, щоб очистити в наших душах місце для того істотного й глибокого, в чому живе правда всіх прав! Скільки треба перемогти місцевого, випадкового, короткозорого, егоїстичного, наївного, свавільного, щоб збегнути по-новому величезне завдання, яке стоїть перед усім людством!

Об'єднана Церква народів, християнська Вселенська Церква єдина спроможна дати заплутаному людству правдиве підложжя для будови нової світської держави. Так по-новому постає відвічна тема взаємин між владою духовною та владою світською. Якщо сьогодні в деяких частинах світу на повному ходу справа створення так званої добродійної держави, то цей досвід, помножений на весь досвід відродженого у християнстві людства, видасть жаданий плід: державу світу, носія справедливих засад, охоронця миру й порядку. Відкриття атомової енергії, яке сьогодні загрожує земній кулі загибллю, стане в мудрих руках світового уряду новим джерелом життя й добробуту.

Це — шлях, на якому всі ми вкуні і кожен зокрема повинні зйтися, кожен із своїми силами й спроможностями, для спільної дії.

Виходивши з цієї взаємозалежності часток, з яких навіть найменша може внести великий позитивний вклад до спільногого ідеалу, ми з нового боку усвідомимо й нашу, українську, роль.

Вище було згадано про органічний потяг українців до Окциденту. З усією самозрозумільністю, з другого боку, сам Захід був завжди потенційним природним союзником українців. Але в сторіччях багато змінилося й з цього, західного боку. Минулися часи гордої Франції, тісн, де королевою один час була українська князівна. Ми-

stentum sei veraltet, überlebt, ein Faktor von gestern. Mit schwerer Wehmuth schrieb ein Emmanuel Mounier seinen Essay mit dem Titel „Agonie des Christentums“.

In der Tat, wieviel Glauben, wieviel anhaltenden guten Willen muß man haben, um zu begreifen, daß das Christentum nicht nur ein in dem alten Buch bewiesenes Gotteswort ist, sondern auch ein unsterblicher täglicher Wegweiser, jener einzige der möglichen Wege, auf dem die Menschen zusammenkommen können, um eine gemeinsame bessere Welt von morgen zu bauen. Und wenn schon die Rede vom täglichen Christentum ist, dann ist, unabhängig von jeder persönlichen Meinung, niemand imstande zu leugnen, daß in jeder Gesetzgebung nur die Befolgung der Gebote Christi fähig ist, den Triumph der echten Gerechtigkeit zu sichern. Umsomehr, wenn es sich um die Weltgesetzgebung handelt, um die Gerechtigkeit, d. h. um die wesentliche Verkörperung der Freiheitsidee für alle in der morgigen universalen Welt.

Mit neuer Schärfe aber erhebt sich dann die Frage nach der einen Kirche. Heute ist die Christenheit auf einige Dutzende von Splittern verteilt. Sie kann ihre erneuernde, vereinigende Rolle nur dann spielen, ihre Sendung des Friedens und der Gerechtigkeit nur dann erfüllen, wenn alle Herden wieder zu einem Hirten kommen. Die Völker dem Frieden und der Gerechtigkeit geneigte machen kann nur die Weltkirche.

Über die Lage der heutigen Aufspaltung schreibt einer der schärfsten Köpfe der orthodoxkirchlichen Welt, Erzpriester A. Schmeman: „Das Erschreckende der Kirchenspaltung liegt darin, daß wir im Wandel der Jahrhunderte kein Kundtun der Sehnsucht nach der verlorenen Einheit sehen; kein Kundtun des Bewußtwerdens der Unnormalität einer solchen Lage und der darin liegenden Sünde. Bei uns herrscht sogar nicht das Bewußtsein der Unmöglichkeit einer Wiedervereinigung vor, sondern etwas wie eine Befriedigung über diese Zerspaltenheit, das Bestreben, möglichst mehr dunkle Seiten im gegnerischen Lager zu finden. Einheit als eine Einheit in Glauben, Liebe und Leben existiert nicht.“

Wieviel schwere Arbeit liegt vor uns allen, um diesen Zustand von der Wurzel her zu ändern, um in unseren Seelen den Raum für jenes Wesentliche und Tiefe freizumachen, worin die Wahrheit aller Wahrheiten lebt! Wieviel des Örtlichen, Zufälligen, Kurzsichtigen, Egoistischen, Naiven, Willkürlichen gilt es zu überwinden, um aufs neue die grandiose Aufgabe zu begreifen, die vor der ganzen Menschheit steht. Die vereinigte Kirche der Völker, die christliche Katholische Kirche allein vermag der verstrickten Menschheit eine echte Grundlage für den Bau eines neuen weltlichen Staates zu geben. So erhebt sich aufs neue das urewige Thema der Beziehungen zwischen der geistlichen und der weltlichen Macht. Wenn heute in manchen Teilen der Welt die Sache der Schaffung des sogenannten Wohlfahrtsstaats im Gange ist, dann vermehrt sich diese Erfahrung zu der ganzen Erfahrung der im Christentum wiedergeborenen Menschheit, die ersehnte Frucht zu bringen: das Reich der Welt, den Träger der gerechten Grundsätze, den Bewahrer des Friedens und der Ordnung. Die Entdeckung der Atomenergie, welche heute die Weltkugel mit Untergang bedroht, wird dann in den weisen Händen der Weltregierung eine neue Quelle des Lebens und Wohlstands werden.

Das ist der Weg, auf welchem wir alle insgesamt und

нулися часи Австрійського цісарства, уособлення спільної європейської справи, в обороні якої від турецької навали брали участь і українські козаки. Колись могутні держави животіють сьогодні на низькому щаблі, розгублені, розсварені, роздірані внутрішніми суперечностями. Час великої кризи.

Не треба багато слів на доказ того, що єдина Німеччина має право сьогодні носити з честью титул європейської держави. І в цих умовах не-благаної реальності природно встає на весь зрист питання й про німецько-українську співпрацю. Про співпрацю української християнської еміграції з керованою від християнської партії сьогоднішньою Німеччиною, — як повільну, але впевнену підготову для дружньої взаємодії обох народів у майбутньому справедливому світі.

Серед ворогів української справи живе уявлення про неї як про «німецьку вигадку». Ми розглядаємо це як несправедливий, злісний наклеп. Короткотривалий режим Гітлера на наших землях довів усю його безпідставність. Але зовсім з іншого боку появиться справа німецько-українських взаємин, коли вони з часом розвиватимуться на тих загальних засадах, що їх формулювано тут вище як загальнообов'язкові для всіх будівничих справедливого ладу на землі. Наши етнографічні землі лежать близько одна до одної, і культурний вклад німців у нашу історію не підлягає сумніву. Філософічний і технічний гений одного народу, творча фантазія, здатність до синтезу крайностів, великий досвід серця, непомильне чуття справедливості другого, вони в майбутньому, взаємнившись, можуть принести у світ нечувані виквіти справжньої людяної культури. Наш шлях до світової держави лежить таки через Європу, а сьогодні Європа — це Німеччина.

Цей зошит нашого журналу ми присвячуємо німецько-українській духовій взаємодії. Читачі обох мов знайдуть тут безсумнівні докази існування між обома народами взаємного розуміння і взаємної симпатії. Цією демонстрацією обходної доброї волі ми хочемо покласти ще одну цеглинку в стільну будову, немов у краплі води появити можливість міжнародного взаємнення на житвоторній для всього людства почві. Ми, християнські народи Європи.

^^^^^

ДО СТАТТІ О. ОГНЕВИЧА «БОГ — ГЕТЬМАН — УКРАЇНА» (СТОР. 15)

Українські часописи принесли текст звернення українських політв'язнів мордовських концтаборів, в якім між іншим в пункті ж) така резолюція: «Всі пустинні землі, рудники, шахти, лісові масиви, які після освоєння чи відкриття ввійшли в склад СССР повинні належати тим народам, члени яких їх освоювали і всіяли їх своїми кістками.»

Містимо цей пункт не лише тому, що він йде по лінії думок статті «Бог, Гетьман, Україна», але й тому, що це є важний історичний документ і перша правна підставка для України домагатися тих новозасвоєних земель для себе. —

Редакція «У і С.».

jeder im einzelnen zusammenkommen müssen, jeder mit seinen Kräften und seinem Vermögen, zur gemeinsamen Tat.

Ausgehend von diesem Zusammenhang der Partikel, von denen sogar die kleinste einen großen positiven Beitrag zu dem gemeinsamen Ideal beitragen kann, fassen wir auch unsere ukrainische Rolle von einer neuen Seite her auf.

Es wurde schon oben die organische Hinwendung der Ukrainer zum Okzident erwähnt. Mit aller Selbstverständlichkeit war andererseits der Westen selbst immer einer potentieller, natürlicher Verbündeter der Ukrainer. Aber in den Jahrhunderten änderte sich viel auch von dieser westlichen Seite. Vorbei sind schon die Zeiten des stolzen Frankreich, desjenigen, wo einst eine ukrainische Fürstentochter die Königin gewesen war. Vorbei sind die Zeiten des österreichischen Imperiums, der Personifizierung der europäischen Sache, an deren Verteidigung gegen die türkische Invasion auch die ukrainischen Kosaken teilnahmen. Auf niedriger Stufe vegetieren heute einst mächtige Reiche, verlorene, verfehlte, durch innere Gegensätze zerreibende. Zeit der großen Krise.

Es bedarf nicht vieler Worte, um zu beweisen, daß einzig Deutschland das Recht hat, heute mit Ehre den Titel eines europäischen Staates zu tragen. Und unter diesen Umständen der unerbittlichen Realität erhebt sich natürlicherweise zu voller Größe auch die Frage der deutsch-ukrainischen Zusammenarbeit. Einer Zusammenarbeit der ukrainischen christlichen Emigration mit dem heutigen von einer christlichen Partei regierten Deutschland, — als eine langsame aber sichere Vorbereitung für friedliches gemeinsames Handeln der beiden Völker in einer künftigen gerechten Welt.

Unter den Gegnern der ukrainischen Sache lebt die Vorstellung von ihr als von einer „deutschen Erfindung“. Wir betrachten das als unberechtigte, boshafte Verleumdung. Hitlers kurzdauerndes Regime über unsere Länder bewies ihre ganze Grundlosigkeit. Aber von einer ganz anderen Seite erscheint die Sache der gegenseitigen deutsch-ukrainischen Beziehungen, wenn sie mit der Zeit nach jenen allgemeinen Grundsätzen entwickelt werden, welche hier oben als allgemeinverpflichtend für alle Baumeister der gerechten Ordnung auf Erden formuliert worden. Unsere ethnischen Länder liegen nahe beieinander, und die kulturellen Beiträge zu unserer Geschichte stehen außerhalb allen Zweifels. Das philosophische und technische Genie des einen Volkes, schöpferische Phantasie, Fähigkeit zur Synthese im äußeren, Erfahrung des Herzens, unbeirrbares Gerechtigkeitsgefühl des anderen, sie können in Berührung mit einander der Welt in Zukunft ein unerhörtes Aufblühen der menschlichen Kultur bringen. Unser Weg zum Weltreich führt doch über Europa, und heute heißt Europa Deutschland.

Das vorliegende Heft widmen wir der deutsch-ukrainischen geistigen Zusammenarbeit. Die Leser beider Sprachen finden hier unbezweifelbare Zeugnisse für das Vorhandensein gegenseitigen Verständnisses und der gegenseitigen Sympathie. Durch diese Aufzeigung des beiderseitigen guten Willens wollen wir noch ein Steinchen zu dem gemeinsamen Bau legen und, gleichsam im Wassertropfen, eine Möglichkeit des internationalen Kontaktes auf einem für die ganze Menschheit lebenspendenden Boden darlegen. Wir, die christlichen Völker Europas.

Auftrag und Sendung der unterdrückten Völker

Der Begriff der Freiheit gehört schon längst nicht mehr zu den geistigen Notwendigkeiten des heutigen Menschen. Wo dieses Wort — als Schlagwort — angebracht erscheint, wird seine Bedeutung, dem jeweiligen soziologischen Milieu entsprechend, bestimmt und relativiert.

Man braucht sich daher nicht zu wundern, wenn der Begriff der Freiheit für den einen Teil der Durchschnittsmenschen einen drohend-beängstigenden Klang annimmt, der auf ein Allein-gelassen-sein in Entscheidung und Verantwortung hinweist und für den anderen, grösseren Teil — Freiheit nicht mehr bedeutet als rein materielle Sicherheit im Sinne der Möglichkeit eines ungestörten Nutzniessertums, ein in-Ruhe-gelassen-werden, das Bestreben, sich jeder persönlichen Verantwortung zu entledigen und diese Kollektiven und Zweckverbänden zu überlassen um höchstens noch das „demokratische“ Recht der Nörgelei (Kritik genannt), für sich in Anspruch zu nehmen.

Der Begriff der Freiheit als Sicherheit überschreitet somit nicht den, in der primitivsten oberflächlichsten Schlack eines jeden Lebewesens wurzelnden Instinkt des Sich-sichern-wollens als Reflexbewegung ohne eigene Substanz. Darüber können auch die tönendesten Phrasen nicht mehr hinwegtäuschen. Dieses Sicherheitsstreben ist heute geradezu zu einer, die Welt verseuchenden Psyche ausgeartet.

Wir leben in der grosses Zeit der kleinen Geister, bei denen sich der Schwerpunkt vom „Sein“ zum „Haben-wollen“ verschoben hat. Freiheit und Sicherheit sind aber keine Verfassungsparolen oder ökonomischen Nutzwerte, die man haben kann, wie einen Fernsehapparat oder Motorroller. Wie Freiheit die Fähigkeit ist, im Hinblick auf Ziel und Weg, Entscheidungen so zu treffen, dass das Resultat der Entscheidung weitere Entscheidungsmöglichkeiten offen hält und garantiert, so ist echte Sicherheit der seismässige Zustand des „Seiner-selbst-sicherseins“ in der Unsicherheit wechselnder Verhältnisse, geschichtlicher Ereignisse und Katastrophen, Schicksale, Zufälle. Freiheit und Sicherheit setzen voraus, dass der Mensch als Person (von p e r s o n a r e) imstande ist, sie, als jeweilige Entscheidung, aus ihrer absoluten Mitte durchklingen zu lassen.

Entscheidung für Freiheit und Sicherheit in Freiheit und Sicherheit ist darum immer eine religiöse Entscheidung, die alle Schichten der Existenz umgreift. Wo die Mitte leer geworden ist, äussere Schichten und Teilspekte als Ersatz einspringen, sind auch Freiheit und Sicherheit entwurzelt und verlieren ihren Sinn. Aus diesem Grunde sind alle totalitären Systeme bestrebt die leergewordene Mitte durch eine pervertierte Pseudoreligion zu erfüllen, nach der bekannten Tatsache, dass der Teufel immer der „Affe Gottes“ ist.

Schon aus diesem Grunde ist das bolschewistische

System dem Westen an — wenn auch missbrauchter — Kraft überlegen und es ist kein Zufall, dass er seinen Nährboden zuerst in Russland gefunden hat, einem Reich, das stets bestrebt war Qualität durch Quantität zu ersetzen, das „Haben-Wollen“ dem „Sein-Wollen“ vorzuziehen und die Religion zu einer „staatserhaltenden Macht“ zu degradieren.

So weit ist das Abendland noch nicht. Aber seit Jahrhunderten sind hier Kräfte am Werk, die danach trachten, die religiöse Mitte des Menschen zu evakuieren und den Schwerpunkt der menschlichen Existenz in dezentralisierte fragmentarische Ideologien zu verlagern. Seine Ansätze zur Bildung einer Pseudoreligion, die Humanismen, Idealismen, Liberalismen, Sozialismen usw trugen mehr den Charakter eines Sektierertums, dessen Fanatismus bis jetzt — glücklicherweise noch keine Synthese zustandenkommen liess. Aber inmitten dieser lärmenden Zersplitterung ist der westliche Mensch gealtert, zu einem zänkischen und egoistischen Greis geworden, gestützt auf die Krücken und Prothesen der technischen Fortschritte und „Wirtschaftswunder“, ängstlich, misstrauisch, keiner echten Gemeinschaft mehr fähig, ausser einer Gemeinschaft eines, oft bis zum Hass sich steigenden Eigennutes im Kollektiv — hier noch Zweckverband genannt.

Aber so sehr die einzelnen, sich widerstreitenden Ideologien noch die Maske der „demokratischen Freiheit“ zu tragen glauben — der westliche Mensch ist heute drauf und dran, den letzten Rest seiner Freiheit wegzuwerfen. Schon wird auch hier der Mensch nicht höher gewertet, als das materielle Ergebnis seiner Produktion, auch hier beginnt die „Diktatur der Zahl“ ihre Schreckenherrschaft anzutreten. Aber auch das sind nur Symptome sekundären Ranges.

Das an sich — zum mindesten in Sachen der Wahrheit, die es nicht in mehreren verschiedenen Auflagen geben kann — fragwürdige Wort „Toleranz“ ist heute ziemlich abgegriffen, und man ist darüber hinaus zur einer existentiellen Verwirklichung geschritten, die sich bereits in den Rufen nach „Koexistenz“ bemerkbar macht.

Da es sich hier um Koexistenz mit einem totalitären System handelt, setzt dieses Bestreben — um gleichwertig sein zu können, eine geistige „Grossraumkonzeption“ voraus, die bereit ist, eine Synthese einzugehen. Es geht hier notwendigerweise um den Synkretismus aller pseudoreligiöser Systemfragmente, Häresien, Schismen und Ideologien, die sich im Grunde genommen in der Mitte — ihrer Einstellung gegen die Kirche — einig sind, und deswegen gerade zu einer Synthese prädestiniert sind. Es dürfte hier letzten Endes um eine Synthese zwischen der bolschewistischen Eschatologie und den Endzielen der freimaurerischen Pseudoreligion gehen, wie auch von den Freimaurern einerseits die

europeischen Splittersysteme und Ideologien, andererseits stets die russischen Grossraumkonzeptionen und pan-slavistischen Ideen als vorbereitende Momente unterstützt worden sind und unterstützt werden.

Es geht nicht nur um den Kampf zwischen Ost und West, es geht um die Fähigkeit des Einzelnen, seine Entscheidung in Freiheit zu treffen und sich mit allen denen, die sich ebenfalls durch ihre Entscheidung nicht in einer Richtung versklaven, zu einer echten Gemeinschaft zusammenzufinden. Erst dann besteht die Chance, der Bedrohung standzuhalten.

Die Situation ist bedrohlich, aber nicht hoffnungslos. Claudel hat einmal gesagt: „das Böse ist der Sklave, der das Wasser hochpumpt“. Es ist der Sinn der Geschichte, Schuld, Irrtümer, Häresien etc. in selbstgeprägter „Freiheit“ sich entwickeln zu lassen und ad absurdum zu führen, damit zum Werkzeug werden zu lassen, das zu einer tieferen Erkenntnis und zur Wahrheit zwingt. Daher reift der Sinn für echte Freiheit oft erst in der Unfreiheit einer Terrorherrschaft heran, sowohl beim Einzelnen, als auch in der Gemeinschaft.

Es ist sicher, dass die unterdrückten Völker heute tiefer sehen, als der noch in relativer Sicherheit lebende Mensch des Westens. Es scheint fast, als liefe die Abnahme der Sicherheit mit dem Sinn für Freiheit parallel. Darum liegt die grösste Gefahr für alle Emigranten, Flüchtlinge, Heimkehrer darin, dass sie sich in die Atmosphäre der westlichen Sicherheitspsychose hineinziehen lassen könnten, in ihr aufgehen, mit einem Wort: ihrer Sendung untreu werden. Es ist ein Symptom von geistiger Gesundheit, wenn nach der ersten Freude, dem Terror entronnen zu sein, früher oder später der Rückschlag eintritt, der die Kluft zwischen eigenen Erfahrungen und Erkenntnissen und der unrealistischen, verkrampten oder apathischen Denkart des Westens aufreisst und fast schmerzlich „die Freiheit der Gefangenen“ vermissen lässt.

Völker, die in der Welt herumgeworfen werden, haben immer eine Aufgabe die grösser ist, als das Unglück, das sie betroffen hat. Es geht hier nicht um Parteiprogramme, Kundgebungen und Aufrufe, sondern um die Verantwortung des Einzelnen seinem eigenen Volk und um die Verpflichtung anderen Völkern gegenüber.

Das bedeutet zuerst: seine eigenen Schwächen und Stärken erkennen. Zweitens: die Front geht quer durch die Welt. Das ist nicht nur verwirrend; es bedeutet, dass jeder, der die Lage noch nicht in voller Klarheit erkannt hat, ein potentieller Bundesgenosse sein kann, auch wenn er noch in einem anderen Lager zu stehen scheint. Nur wenige geben sich Rechenschaft über die wahren Hintergründe des Geschehens.

Die dritte Forderung ist realistisches Denken. Es ist mehr als wahrscheinlich, dass eine vom Bolschewismus befreite Welt ein ganz neues Bild zeigen wird. Es gibt keine Instandsetzung alter Ordnungen, die sowieso ihre Aufgabe verfehlt haben. Es müsste heute jedem denkenden Menschen eine Selbstverständlichkeit sein, dass das Kolonialzeitalter überall in der Welt vorbei ist: in Afrika, wie auch in Russland und Europa. Diejenigen in Ost und West, die es noch nicht erkennen wollen, werden es früher oder später lernen müssen. An sich verdienen diese unreifen und zurückgebliebenen Kreise in Ost und West, die um jeden Preis den status quo zu erhalten bestrebt sind garnicht die Ehre einer so grossen Beachtung in dieser Frage. Sie gehören in die Rumpelkammer der geschichtlichen Kuriositäten. Es sind meist

die Sicherheitspsychopathen, die im Westen dabei am Werk sind und denen die Vereinheitlichung in einem Grossraum bequemere Sicherungsmassnahmen gegen die „Gefahr“ einer ausbrechenden Freiheit zu sein scheint. Man muss dabei die Engstirnigkeit, die gewohnt ist, auch alles Fremde durch die Brille eigener Anschauung und Denkungsart zu sehen, in Erwägung ziehen: die Erfahrungen mit den nationalen Enthusiasten Europas sind keineswegs beruhigend, auch kann man nicht behaupten, dass der stark ausgeprägte Nationalismus des „God's own country“ USA alzu grosse Sympathien erweckt, vielmehr dass er in seinen Sendungen hinter den Eisernen Vorhang das Gegenteil des Bezwickten erreicht.

Es ist nicht ganz glücklich, von einem „Nationalismus“ der unterdrückter Völker zu sprechen, wenn es um Völkerfreiheit geht. Erfahrungsgemäss haben bis jetzt alle „-ismen“ die Neigung zur Verabsolutierung gezeigt. Es geht daher in erster Linie darum, der Welt den Unterschied zwischen den Bestrebungen nationaler Freiheit und Selbsterhaltung und einem Nationalismus, der als faschistischer Selbstzweck verstanden wird, klarzumachen. Die Emigranten sollen sich dabei ernstlich die Frage vorlegen, ob und wie weit bei ihnen die Gefahr einer Verabsolutierung der nationalen Frage vorliegt.

Es ist eine Frage, ob man in der heutigen, nutzzweckgerichteten zersplitten menschlichen Gesellschaft überhaupt noch von einer gemeinsamen „Kultur“ sprechen kann. Besonders, wenn man unter Kultur nicht nur technische Zivilisation und den Genuss von Wirtschaftswerten versteht, sondern das, was sie ist: das geistige, nicht zweckgebundene, jeweils höherstrebende Gesamtergebnis des freiwillig-gemeinsamen Schaffens einer Gemeinschaft freischaffender Menschen, das die Harmonie der Freiheit und ihrer Entfaltungsmöglichkeiten wieder spiegelt und die Kraft hat, ohne Zwang niedrigere Geistesstufen zu befruchten und zu höherer Reife zu bringen. Kultur hört auf, wo ein lebendiger, geistiger Kontakt von Mensch zu Mensch zu existieren aufgehört hat, wo ein fruchtbare Sich-ergänzen-wollen nicht mehr möglich ist.

Es scheint, dass im Abendland der Boden, in dem eine Kultur Wurzeln fassen kann, zur Wüste austrocknet. Die Gemeinschaft ist zerfallen, die Gesellschaft atomisiert, und auch die wohlmeinendsten Zweckverbände und Parteien sind nicht imstande eine Ganzheitsschau zu geben, die die Voraussetzung für bleibendes Kulturschaffen ist. Universitäten sind kaum mehr Stätten universaler Bildung, sondern Dressuranstalten für geistige Spezial- und Gedächtniskakobratik, wo der Student sich vergeblich abmüht das Gelernte in einem Gesamtbild zu vereinen. Freies Geistesschaffen ist nie rentabel gewesen, so ersetzt man den freien Geistesschaffenden nach und nach durch eine spezialistisch geschulte Bürokratie, oder man reiht ihn in die Klasse der „Arbeitnehmer“ ein, die auf „die Stimme ihres Herrn“ hören müssen. Andernfalls gehört er zu den Parias unter den „Arbeitslosen“, zu der letzten der 4 Klassen der neuzeitlichen Ständeordnung, an deren Spitze die auf Rentabilität und Wirtschaftswunder hinzielende staatliche oder private „Arbeitgeberklasse“ steht und die geistigen Leistungen nach ihrem materiellen Nutzwert einstuft.

Dieser Prozess der Unterordnung des Gehirns der Völker unter ihre animalischen und vegetativen Funktionen schreitet unaufhaltsam vorwärts. Man braucht sich

nicht zu wundern, wenn die westliche Jugend vorzeitig einem Greisentum verfällt — als Folge dieser geistigen Unterernährung — das sich mit Geniessertum und in-Ruhe-gelassen-werden begnügt und das Vorhandensein geistiger Funktionen höchstens noch durch Skepsis und Zynismus dokumentiert. Dieser Jugend wird nichts ferner liegen als der Gedanke an die Grösse und Schönheit eines Opfers, das man für Wahrheit und Freiheit bringen kann.

Die unterdrückten Völker der Sowjetunion haben — wenn auch gezwungenermassen im Verborgenen — ihre nationalen Kulturen bewahrt. Das ist geradezu ein Wunder, denn unter weit günstigeren Umständen sind schon oft Völker und Kulturen vom Erdboden verschwunden. Man kann dieses Wunder nur dem, von Generation zu Generation vererbten und genährten Freiheits- und Abwehrwillen zuschreiben, der seine Kräfte aus einer Einheit und Ganzheit schöpfte, die Religion, Kultur und Volkstum harmonisch verband.

Die Erhaltung dieser nationalen Kulturen in der Emigration ist nicht nur Pflicht, sondern auch Auftrag zu lebendigem Austausch mit anderen Kulturen.

Die Ungunst der eigenen sozialen Verhältnisse hat vielfach unter den Emigranten eine Art Minderwertigkeitskomplex hervorgerufen, der sie bewundernd zu technischen Fortschritten und Wirtschaftswundern aufblicken, ja sich sogar an sie verschreiben lässt. Angesichts der berauschenenden Zahlen in Wirtschaft, Propaganda und Politik fühlt sich der Emigrant in hoffnungsloser Minderheit und vergisst, dass letzten Endes nicht Quantität sondern Qualität in allen Bereichen das Entscheidende ist.

Was die unterdrückten Völker über nationale Grenzen hinaus zusammenbindet, ist eine Leid- und Kampfgemeinschaft. Hier würdigt man den Menschen nicht nach seiner materiellen Stellung, sondern nach dem Opfer, das er für die Freiheit zu bringen bereit ist. Das gierige Greifen nach Nutzen und Vorteil ist hier noch anstössig. Zwar gibt es auch hier Parteien- und Gruppenzwistigkeiten, mit welcher Lautstärke sie aber auch ausgetragen werden mögen — noch sind sie, wenigstens zu einem grossen Teil, nicht viel mehr als Familienzwistigkeiten.

Es existiert also de facto bereits eine Art übernationaler Gemeinschaft, die stark genug wäre, als gebender Teil, ihre kulturelle Aufgabe in der Emigration zu erfüllen.

Eine kulturelle Aufgabe bedeutet immer auch Zielgebung. Sie darf sich nie auf die Negation von Missständen beschränken.

Die Völker des Ostens sind so reich an kulturellen Schätzen, an grossen Gestalten der vergangenen und heutigen Zeit. Warum zB wird der Weltmarkt von einer Literatur überschwemmt, die nichts anderes ist als journalistische Reportagen derer „die die Freiheit suchten“ (meist überlässt man auch das, wie alles andere den Russen), KZ-Berichte, die niemand mehr liest, und mehr oder weniger kluge Ergüsse über sowjetische Zustände? So notwendig diese — ihre Wahrheit vorausgesetzt — sein können, ihre Richtung ist zu einseitig negativ, als dass sie ein echtes Verständnis für die unterdrückten Völker bringen könnten. Sie entlocken der Welt nicht mehr als ein befriedigtes „Gott sei Dank, uns betrifft es ja nicht“, verbunden mit dem Hintergedanken: „die drüben hätten ja auch nicht so viel zu verlieren, wie wir!“ Dieser Irrtum kann und muss widerlegt werden.

Erst durch Verbreitung wirklicher Kenntnisse über verlorene und bedrohte kulturelle Werte der unterdrückten Völker, die sich nicht nur auf den Rahmen enger Vereine und Freundschaftsbünde beschränken darf, würden Europa und Amerika die reale Lage erkennen lernen. Auch könnten die überreich vorhandenen positiven Werte der westlichen Jugend wieder einen Lichtblick auf ein Ziel geben — die comic-stripes und ähnliche Erzeugnisse tun es bestimmt nicht.

Warum wird dieses Kampfmittel den Sowjets überlassen, die sich seiner, noch dazu mit skrupellosen, tendenziösen Korrekturen als Beschützer und Erschliesser nationaler Kulturen weit über die Grenzen der Sowjetunion hinaus bedienen?

Die Opfer, die für die Freiheit der Völker gebracht sind, haben nur dann einen Sinn, wenn sie nicht nur im engen Kreis des eigenen Volkes konserviert werden. Der Geist und die Werte, die diesen Opferwillen möglich machen, müssen in weiterwirkendem Sinn, als Anstoß zu einer Kettenreaktion, weit über die eigenen Grenzen hinausgetragen werden.

Es kommt gelegentlich vor, dass den von der Sowjetunion unterdrückten Völkern „politische Unreife“ vorgeworfen wird. Es ist möglich und wahrscheinlich, dass eine gewisse, durch praktischen Erfahrung erworbene verwaltungsmässige Reife etwas zu wünschen übrig lässt. Aber auch in den Reihen derer, die diesen Vorwurf erheben, sind bis jetzt noch keine Glanzleistungen zu verzeichnen gewesen! Selbst wenn es der Fall wäre: sollte dieser jugendliche Übereifer geistig gesunder Völker nicht dem senilen Kindischwerden eines Greisentums, das sich über das Altersheim „Koexistenz“ zur Sicherheit der Friedhofsrufe begeben will, vorzuziehen sein?

Es lässt sich heute nicht voraussagen, welche Staatsform sich einmal die freigewordenen Völker wählen werden. Ob die Rezepte westlicher Demokratie, die in der Praxis so wenig Substanz zeigen, Anklang finden, ist fraglich. Echte Demokratie, wenn sie nicht im Sinne ihrer wörtlichen Bedeutung (kratos — Gewaltherrschaft) zur Diktatur einer rein quantitativen Mehrheit ausarten soll, ist keine Staatsform, sondern eine Fähigkeit, die sehr hohe Ansprüche an Erkenntnis, Erfahrung und Urteilsfähigkeit des Bürgers stellt. Demokratie als vorzeitige und falsch verstandene Staatsform hat viele Länder als Erste zu Opfern totalitärer Systeme werden lassen und es ist wahrscheinlich, dass eine stärker autoritäre Lenkung, wie zB in Spanien, oder eine Monarchie, den Weg zu einer echten Demokratie leichter, schneller und sicherer ebnet.

Nationale, kulturelle und staatliche Belange sind Ausdruck hoher Werte — aber doch nur relativer Art. Der Bolschewismus aber erhebt Totalitätsansprüche, gestützt auf die Idee des russischen Pseudomessianismus, heute als säkularisiertes „III. Rom“. Diese Entwicklung sollte denjenigen religiösen Menschen, die „Gott in ihr Land einfangen wollen“ — und sei es auch das Abendland als sogenannter „Christlicher Kulturreis“ — zu denken geben, wie auch denen, für die Religion nur noch „staatserhaltende Macht“ und „religiöses Bedürfnis“ ist, dh. Nachhilfeunterricht für halbwegs gutes und manierliches Betragen. Es müsste ihnen klar werden, dass angesichts dieses Ansturms pseudoreligiöser und antichristlicher Kräfte die Welt mit Halbheiten und subjektiven Abstrichen von der Wahrheit nicht mehr zu retten ist.

Die westliche Welt hat zu wenig Substanz, zu viel Fassade.

Vielleicht ist gerade deshalb die fortschreitende Resignation des heutigen Menschen nicht nur rein negativ zu bewerten, sondern ein Symptom dafür, dass der westliche Mensch die Aussichtslosigkeit und Halbheit der konkret gegenwärtigen Situation zu durchschauen beginnt und deswegen „nicht mehr mitmachen will“. Noch sieht er weder Ziel noch Weg noch Sinn. Er hat tiefes, durch Erfahrung berechtigtes Misstrauen gegen alles politische Unternehmen. Er kennt keine transzendierende Wahrheit und misstraut — mit Recht — den verwässerten Religionsformen, die man ihm in der Neuzeit vorgesetzt hat, deren Gottesbegriff subjektiv modifizierbar war und darum, als „religiöses Bedürfnis“ nicht mehr als gefühlsmäßige Befriedigung vereinsamter Sonderlinge und alter Frauen, als „staatserhaltende Kraft“ missbraucht, zum Werkzeug herabgewürdigt, tatsächlich — und darin hat Marx beinahe Recht — vom Staat ausgesehen, eine Art „Opium fürs Volk“ bedeutete.

Es ist dem heutigen Menschen nie zum Bewusstsein gebracht worden, dass diejenigen Werte, die es ihm ermöglichen noch als Mensch zu leben — man denke nur an Menschenrechte, Naturrecht, Soziallehre usw usw — nicht das Geistesprodukt genialer Erfinder derjenigen Gruppen sind, die heute damit paradierten, sondern übernommenes uraltes Eigengut der katholischen Kirche. Dass der Mensch aber immer wieder von solchen, aus dem Zusammenhang gelösten und darum notwendig verkümmern Zweigen der Wahrheit, die in einen an sich unfruchtbaren künstlichen Boden verpflanzt wurden aufgehalten, gefangen und enttäuscht wurde, hat ihn entmutigt.

In katastrophalen Situationen haben nie die Stimmen politischer — ja, nicht einmal diejenigen religiöser Führer entscheidendes Gewicht, sondern einzig und allein die Stimmen der Opfer, vorausgesetzt, daß sie die ernste Verpflichtung, tiefer in Sinn und Ursache einzudringen erkannt haben. Sie können — und das ist ihre Aufgabe — die Katastrophe zu einer schöpferischen gestalten.

Nicht nur in Europa: Auch in Asien und Afrika, deren Irrwege es vor Europa voraushaben, noch keine „corruptio optima“ zu sein und die darum, trotz reli-

giöser und kultureller Verschiedenheit Gesprächspartner sind, die zu Bundesgenossen werden können. Hier werden niemals die Stimmen der westlichen Welt eine Brücke bauen können, sondern nur diejenigen Europäer, die selbst Opfer kolonialer Systeme — wie des sowjetrussischen, sind und als solche nicht an dem Missbrauch von Werten zu Kolonisationszwecken schuldig geworden sind. Die unzähligen Gründe, aus denen die Achtung vor dem Europäer und Amerikaner verloren gegangen ist, hier aufzuführen, würde zu weit führen. Es wird nicht leicht sein, sie zu erringen. Die westliche Welt ist längst nicht mehr der gebende Teil — wenn sie es überhaupt jemals wirklich war und nicht der nehmende und zerstörerische Geist vorherrschte.

Die lärmende Jahrmarktskultur der westlichen Welt braucht eine Auffrischung und Ergänzung aus der asiatischen Tiefe und Ruhe heraus — (natürlich nicht im Sinne des modegewordenen Kults der Yoga-Lehren und anthroposophischen Gesellschaften) — die es ihm vielleicht erleichtern würde, seine eigenen christlich-abendländischen Werte, die ja auch letztlich weder ein europäisches Privileg sind, noch ihrem — im Schnittpunkt der Kulturen gewählten Ausgangspunkt nach, nur-europäisches, sondern vielmehr gerade dadurch allgemeingültiges Gepräge tragen, gegenüber dem Ansturm zersetzer äußerer und innerer Kräfte, die beide Hemisphären bedrohen, zu vertiefen.

Vielleicht werden Asien und Europa auch noch sehr bald die lebendige Jugendkraft der afrikanischen Völker brauchen. Man sollte sich fragen, ob ihr antieuropäisch eingestellter Freiheitskampf nicht das Symptom ihrer sich gegen Zersetzung wehrenden Gesundheit ist.

Die Front läuft mitten durch die Welt. Es ist das Privileg der Opfer, über trennende Klüfte Brücken bauen zu können — zu denen, die vom Gift der Zersetzung noch nicht irreparabel gelähmt sind.

Es ist auch Sinn, Auftrag und FORDERUNG der Opfer der Völker an ihre Emigration: Sinn und Ursache der Umstände zu erkennen, die diese Opfer erforderlich machten. Und dieses in seiner wahren Tiefe zu erfassen sind immer nur die am wenigsten Mitschuldigen und die Unschuldigen fähig.

Головні думки статті Марії Різенкамп «Завдання та післанництво поневолених народів» вкладаються в такі чотири тези:

«Як свобода являє собою спроможність, стоглядавши мету й шлях, виносити рішення таким робом, щоб були відкриті й гарантовані дальші можливості рішень, так справжня безпека являє собою стан «певності в собі самому» серед непевності змінних умов, історичних подій та катастроф, судеб, супадків».

«Не викликає сумніву, що поневолені народи бачать сьогодні глибше, ніж людина Заходу, яка живе ще у відносній безпеці. Виглядає сльос так, що позбавлення безпеки йде рівнобіжно до відчуття свободи. Тим то величезна небезпека для всіх емігрантів, біженців, поворотців полягає в тому, що вони дозволять себе втягнути в атмосферу західної психози безпеки, одне слово: зрадити своє післанництво».

«Народи, що їх розкидано по світі, мають завжди завдання, яке є більшим, ніж те нещастя, що їх спіткало».

«Фронт проходить посередині світу. Це привілей жертв — уміти будувати мости через роз'єднувальні провалля до тих, кого ще не спаралізовано яdom розкладу. Це, отже, й глупзд, завдання та вимога жертв народів до їхньої еміграції: прознати зміст і причину обставин, які зробили ці жертви конечними. І збегнути це в його справжній глибині спроможні лише найменш співвінні і зовсім невинні».

О. Г. Огневич

Бог - Гетьман - Україна!

(Промова в річницю відновлення Гетьманства в Україні)

Коли йдеться про святкування річниці відновлення Гетьманства в Україні, то я хотів би відійти від трафаретного появлення подій. Тобто, я не хотів би спинятися на самих фактах, що в нас було відновлено Гетьманство і що воно впало. Це значило б шукати причин, а тим самим — розкривати старі й досьогодні ще незагоєні рани, викликати наново закиди до винуватців цього упадку.

Споминати минуле тільки для самого споминку, тільки для згадки про те, що було й минуло — це означало б влаштувати щось на зразок ломинок і до таких частих у нас жалобних академій додавати ще одні траурні сходини.

Тим часом гетьманський рух — живий рух, гетьманська ідея — животворна ідея. Йї належить майбутнє. Тому я говоритиму про майбутнє. Я говоритиму про значення чину відновлення Гетьманства для майбутнього життя України.

Говорімо про майбутнє з ширшої перспективи. Відірвімось хоч на хвилину від злободінних справ, розглядаючи події з довшого простору часу.

Поясню, що я мав на увазі, говоривши про довший протяг часу.

Яких 70 років тому горстка наших перших емігрантів-робітників тут, в Америці, зібралася на нараду. Вони вислали до редакції львівського «Діла» листа з проханням прислати ім священика, який вів би в них душпастирську роботу, що була б разом з тим і національною працею.

Цей лист у редакції назвали спершу «дивним», назвали його «найвінним». Проте — проханню дали увагу, і священика емігранти дістали.

Нині, з перспективи історії ми подивляємо благословені наслідки, що іх спричинила ця давня еміграція тим своїм листом. Цей бо лист започаткував церковну й культурну працю серед американських українців. Сталося щось подібне до того, як стається, коли вода змиває з чернозему верхній шар і заносить його в інше місце, осаджує там на скелях. Викинуті з рідного краю лихою долею перші емігранти створили в тяжких, «скелястих» умовах на американському ґрунті ту базу, яка для дальших напливів еміграції вже стала догіднішим середовищем у дальшій праці й розбудові життя.

Насіння падало вже не на камінь, не на скелю, а на зрушену, врожайну почву.

Ми можемо тепер наочно побачити, як Провидіння у своїй незграбній мудрості плянувало наші завдання тут, в Америці. А на той бо час наші, дещо занадто скептичні редактори з «Діла» не

могли ще як слід збагнути, які наслідки може принести цей чин.

Нашим завданням тут є зберегти релігійні, культурні й політичні надбання. У цьому числі наріжним каменем нашої праці є — зберегти й розвинути гетьманську ідеологію, щоб потім, як зрілий овоч, можна було перенести її на рідну землю і знову виплекати там, засадивши на ново.

Це знову проблема «пересаджуваних квітів».

* * *

Коли ми думаємо про страждання, про недолю України, не раз із наших грудей виривається стогн: «Боже! За що така кара? І як довго ще терпіти?»

Але завжди ми знаходимо відповідь у мудрій народній приказці: «Кого Бог любить, того досвідчає».

Якщо на українську націю спадають такі тяжкі удари, то це ніби молот Провидіння б'є по нас, щоб знищити в наших душах усе кволе й слабке, щоб перекувати нашу душу в залізо, в близкучу крицю, щоб приготувати нас до великого завдання. А на нашу націю справді жде велике завдання.

Недавно тому один угорський старшина, який вирвався з большевицької неволі, привіз звістку про величезну героїчну подію. П'ятсот українських жінок, боронивши мужчин, які влаштували страйк у концентраційному таборі, затулили їх своїми тілами і були при тому розчавлені на смерть большевицькими танками.

З болем сприймасмо ми ту звістку. Але — та-кож і з гордістю. Ми відчуваємо, що кров тих замучених жінок немов змилає бруд з наших душ. Вона велить нам піднестися духом. Кожен з нас мусить тепер сказати: «Я горда, що я українка, я гордий, що я українець!»

Думавши про цих українських заточенців, про наших заполярних соколів, ми линемо спогадом у нашу давню історію. Татарські часи... Рік-річно горять українські селища, рік-річно жене сorda сотні й тисячі невольників у Крим і там, у Кафі, продав їх. Жінок посилають до гаремів, чоловіків на галерну каторгу.

Чи думалося, чи снилося тим невольникам, що колись ця проклята ними країна, цей Крим стане для грядущих поколінь землею благословленою, землею українською, що її здобудуть для України нові українські козаки в часи відродження Гетьманства?..

Чи могли мріяти каторжники на галерах, що на Чорному морі, при звестці про відновлення Павлом Скоропадським Гетьманства в Україні 29. квітня 1918 року, по Чорноморській флоті прогунає наказ: «Фльоті піднести синьожовтий український прапор!»*

У боротьбі із степовими ордами, яка тривала сотні років, Україна вишила також переможною. Вона доширила свої межі на Чорне море, по Кавказ, розрослася до величини 40-мільйонової нації. Кров, пролита в обороні рідної землі, стала блаженним засівом, що з нього уродили багаті жнива. Величава Божа справедливість у нагороду за страждання.

Так само й сьогодні. Українським заточенцям на далекій півночі, може, й не сниться сьогодні, що іхня кров і іхні страждання освячують цю для них тепер прокляту землю, роолять її землею українською, приготовляють з неї почву, на якій має вирости нова велика — 100-мільйонова українська нація.

Трудно сьогодні в це повірити, і багато хто скаже: фантазія! А, проте, послухаймо, що говорить про це неупереджений чужинець.

Це — німецький історик, д-р Ганс Фрюхтль. Він каже: «Україна являє собою передову силу в розвитку східної Європи. Всі немосковські народи — білоруси, козаки, грузини, туркестанці та інші — дивляться на Україну й українців як на своїх природних провідників. Вони знають, що без України вони не зможуть самостійно існувати. Ale більш: сама Московщина повинна бути зведена до своїх етнографічних меж і бути включена до європейського життя, — проте, тим разом уже під українським проводом».

Д-р Фрюхтль твердить далі: «Для виконання цього завдання націоналістичний рух є замалий. Він може здобути незалежність України, але щоб упорядкувати й розвинути Україну у велику державу, для цього завдання потрібне більш сильна, більш державницька ідея. Тим то рух, репрезентований Гетьманом Скоропадським, не зважаючи на деякі помилки, має вигляди на здійснення цих завдань».

У своїй історії московський народ має довгі періоди піднесененої могутності, але й періоди, коли він перебував у безодні занепаду. Після могутності Івана Грозного прийшла так звана «Велика Смута», коли навіть поляки могли садовити своїх ставлеників на Кремлі. По зрості царської Росії Романових прийшла ницівна революція 1917 року. Під сучасну пору Росія червоних царів простягає свої криваві руки по цілому світі.

Саме тепер, під сучасну пору, набирають жаскої реальності давні гасла Москви: «Москва — Третий Рим», «Москва — всему свету голова», — і новітні: «Совет на целый свет, или Совета — нет!»

Трагедія в тому, що Москва наблизилася до

здійснення своєї мрії про підбій світу не так через свою власну силу, як через безлад західних держав. Уже сьогодні Хрущов похвальється: «Поки підростуть мої онуки, Америка буде комуністичною».

Але, беручи справу знов таки в перспективі історичного часу, це буде початком кінця Росії. Процес внутрішнього загнивання московської імперії йде своїм порядком, а під тиском новопробуджених до самодіяльності народів, особливо тих азійських та африканських народів, які ще сьогодні часто йдуть на приману Москви, але які одного дня звернуться проти неї, пізнавши її облудну суть, — Москва неминуче скотиться знову в безодні революції.

Ось тоді постануть у світі нові нації. Тоді й український південний візьме гору над московською північчю. Повернутися великі часи Володимира й Ярослава, проб'є година української долі. І саме в цьому величезна заслуга Гетьмана Павла: він бо започаткував наш великий марш у майбутнє.

Гетьманська ідея — ідея майбутнього. Ми — щойно тільки на початку нашої дороги до величій слави.

* * *

Нам треба, однаке, пам'ятати, що кожна нація має свою місію, своє призначене Провидінням завдання. Якщо ми збудуємо нашу вимріяну державу, то це може статися лише як нагорода за виконання нами нашої місії. Держава, тобто, фізичне існування народу, має лише тоді виконувати завдання, якщо вона виконує вище завдання, завдання духового порядку.

Призначенням ізраїльського народу було зберегти віру в єдиного Бога і видати з себе Спасителя Світу. Грецький народ мав створити філософію й мистецтво, які стали підвальнами християнської філософії та європейської культури. Рим своїм знаменним правом і державною організацією дав Церкві досконалу дисципліну й справедливе правосуддя. Єспанія та Англія відкрили нові землі, на яких розповсюдилася духовна влада хреста. Християнські місії поширилися на весь світ, постали нові християнські нації.

Навіть дикий народ гунів мав своє призначення. Він став знаряддям каральної Божої руки, і гунський вождь Аттіля дістав прізвисько «бича Божого».

Так само має своє призначення й московський большевизм. Ця місія — місія гієни, яка поїдає падину й тим очищує природу від гниття. Большевизм це новітня кара Божа, яка поглинає народи, що забули Бога й морально загнили, пле-каючи матеріалістичний світогляд. На наше нещастя, в 1917 році були перейняті цим матеріалізмом також і наші провідники. Замість мислити вищими категоріями, замість думати про саму Україну, вони воліли думати про «земельку» та про інші дочасні блага земного життя. Тодішня Україна під їхнім проводом стала першою жертвою комуністичної московської гієни, яка похоронила найперше тих з наших земляків, які допомогли їй зміцнитися на наших просторах...

Епохи процвітання України невідривні від зна-

* Цей момент у Шановного Автора ми сприймаємо, самозрозуміло, як символічний. Щодо конкретних прав на цих землях тюркського населення ми маємо власний погляд.

Ред. «УІС».

ків меча й хреста. Меч боронив її, хрест зміцнював її дух. Володимир Великий охристив Україну. Ярослав Мудрий піддав її під покров Божої Матері. Гаслом козаків було: «Хто за Христову віру кров проліти й муки терпіти готов — приступай до нас!»

Радісним є для нас символічний чин УПА, яка знову відновила в себе козацьке свято Покрови. Це справді символ нашої перемоги в майбутньому.

Але в 1917 році було не так. Тодішні провідники випустили з рук меч і відкинули хрест. Знов таки символічно кажемо: не було хреста на українському тризубі — і не стало української держави.

Яке ж завдання призначено Україні?

Дамо слово знов німецькому історикові, якого ми цитували вище:

«Українці своєю вдачею предистиновані, вони створені для синтези, до поєднання Сходу з Заходом. Ми пізнаємо душу українського та московського народів тоді, коли порівняємо їхніх письменників. Московський письменник Достоєвський аналізує, розкладає душі постатей у своїх творах аж до божевілля. Він геніальний аналітик. Українець Гоголь витворює синтетичні типи, його твори дають гармонійні синтетичні образи. Аналітично, хаотично є й московська душа. Українська ж душа — синтетична, об'єднувальна, ясна, як ясним є синє українське небо».

Завданням України є створити синтезу. Це має бути синтеза Сходу й Заходу з погляду релігійного, культурного та політичного. Християнський аспект цього єднання служитиме в нас насамперед об'єднанню Церков, за яке ми молимося, об'єднання, про яке думав колись великий папа Урбан, висловлюючися: „Per vos, mei Rutheni, Orientem convertendum spero-“ («Через вас, мої українці, я сподіваюся привернути цілий Схід»).

Коли до цього пригадаємо факт, що православного Гетьмана Павла поховав католицький священик, то ми можемо в цьому вбачати перст Бо-

жий, який вказує нам шлях до взаємного поєднання в мирній злагоді й любові.

Нам буває важко як слід зрозуміти наше важливе завдання. Розум наш — назвімо його «селянським розумом» — прадоє поволі. Двадцять років треба було, щоб ми почали розуміти те, що полищено нам в ідеологічній скарбниці Лішинського. І це ще тільки початки розуміння, бо ще довгий час має проминути, поки ми усвідомимо наше завдання в усій його глибині й величі.

Але вже раз збагнувши, ми підемо до нашої мети з нашою незламною селянською впертістю. Ця впертість забезпечить вірну перемогу.

Довгі сотні років тривала наша боротьба з степовими найзниками — і вона скінчилася нашою перемогою. Понад тридцять років триває боротьба з большевицькою Москвою — і нині ця Москва стоїть перед Україною, ніби перед «роздитим коритом». Їй не пощастило (і не пощастиТЬ!), не зважаючи на застосування найжорстокішого терору, зламати дух і волю України в її прагненні до власного, незалежного, свободного державного життя.

Коли ми нарешті зрозуміємо, що й наше майбутнє повинно йти під знаком хреста й меча, ми своє завдання виконаемо з честю. Тоді настане день нашої перемоги.

Над світом збираються грізні хмари нової війни. Ця війна у своїх наслідках може бути нищівною, вона може залишити по собі згарища й попелища. Але з тих згарищ і попелищ Україна відродиться, мов той легендарний Фенікс із попелу.

Майбутнє закрито темною ніччю. Але ми маємо смолоскип. Він освітлює темряву і вказує нам дорогу в майбутнє.

Колись ізраїльський народ, по дорозі до Землі Обітованої, ночами бачив перед собою огнений стовп, що вказував шлях. Ми маємо теж такий огнений стовп. Цей наш дорожок — наша клич, наше гасло, могутнє, ясне й грімке:

БОГ — ГЕТЬМАН — УКРАЇНА!

Я е, власне, того переконання, що людям іде більш на користь неприхильна доля, ніж ласкова. Ця під личиною щастя завжди обманює тим робом, що видається люб'язною, перша ж постійно правдива, бо показує свою змінну несталість. Та дурить, ця повчає. Та зв'язує виглядом ложних благ дух того, хто ними насолоджується, ця його звільнене через пізнання уломності щастя. Тим то ти можеш бачити одне завжди вітряним, розпущенім, самонесвідомим, друге — тверезим, тісно підперезаним, мудрим школою недолі.

БОЕЦІЙ

З щоденника людини, що її оточення не розуміє, не хоче, або й не може розуміти

15.-17. 5. 1956.

«І кажу Я тобі, що Петро ти, і на скелі цій побудую Я Церкву Свою, — й сили адові не переможуть її. І ключі тобі дам від Царства Небесного, й що на землі ти ізв'яжеш, те зв'яzanе буде на небі, а що на землі розв'яжеш, те розв'яzanе буде в небі». (Від св. Маттея, XVI, 18-19).

Ніхто з християн не може заперечити правдих слів!

І це є **первісне**, ця предивна будова, решта — похідне.

І це справді **понаднаціональне** в цілому і **національне** у своєму місцевому оформленні, а тому й католицьке (вселенське), а тому й справді **незалежне** (тоді як похідне так чи так у тенетах кесаревого безнадійного заплуталося). А водночас, таке, що в ньому не тільки кожна окрема людина, що того запрагне, вміститися може, але й цілі народи, бо

«багато осель у домі Мого Отця...»

(Від св. Івана, XIV, 2).

І ніхто не переконає мене, що в управлінні багатоособовість ліпша за одноособовий провід.

І зокрема саме тут.

І ніхто не переконає мене, що гуртова духовна творчість (і чи можлива така? Навіть і т. зв. «народна творчість» це діло одиниць, дарма що ймення тих творців не збереглися) якісно вища за одноособову.

Творити образи за ідеями — це царина одиниць, що творять їх у молитві насамоті. Молитва одиниць може досягнути найвищої напруги, а тим найвищих меж.

Вибирати ідеї в певні форми й норми, зв'язувати їх з дотогодними доктринами, пов'язувати їх зі традицією — це праця покликаних для того колективних тіл. І це саме широко застосоване в Католицькій Церкві. Але сказати Amen і тим узяти на себе всю відповідальність, це прерогатива Наступника св. Петра, і нікого більш.

У самій основі засади «соборноправність» лежить тенденція безвідповідальності. До яких звироднілих наслідків (особливо на низах) може довести практичне застосування цієї засади, свідчить «Український Православний Календар» на 1956 р. (видання Української Православної Церкви в США) у шкіці «Сльоза на гріб отця прото-

ерея». Там виступає на кін ось така парадіяльна діячка, як місіс Іва, що на похоронній службі гукає на священика: «Мовчи, попе, я тебе не наймала!»

«Відтоді», — каже автор шкіцу, — «місіс Іва мала великий респект і шану: що вона сказала, так мусіло бути. Часто вона любила говорити: «Шур, як ми платимо попові дулярами, то він нас має слухати, а не ми його. Ідіть до якоїнебудь «фекторії» чи «шапи», то всюди так, бо в Америці світ стоять не на воді, ані на повітря, а на дулярах...» (стор. 118).

Очевидно, що цей сумний випадок не випадковий, а є знаком тенденції ширшого розміру, ширшого терену і глибшого закорінення. Інакше бо тоді навіщо б редакція Календаря прилюдно демонструвала такі гнійники? Я заздалегідь виключаю можливість припускати, що вміщення таких шкіців це підступна робота л'ятиколонників».

Забирати голос у справах релігійних і церковних не кожному дано, бо

«Не ви Мене вибрали, але Я вибрал вас, і вас настановив, щоб ішли ви й приносили плід і щоб плід ваш застався...» — каже Спаситель до учнів своїх.

(Від св. Івана, XV, 16)

Голова помісної (національної) Церкви, обмежений і зв'язаний синодом, хоч би й «найсвятішим» (а ще — гірше сенатом, хоч би й «найвищим»), це щось немов король колишньої Польської Республіки.

А патріарх із помісним собором? Та річ же в тому, що такий собор збирається вряди-годи, як що взагалі збирається... А вселенський собор, що мав би зв'язувати й обмежувати Вселенського Патріарха і об'єднувати з ним і між собою решту патріархів? Та річ у тому, що такий собор взагалі не збиралася й не збирається...

Недарма наш народ мав відразу до багатоголосості (правда, в іншій площині), коли створив максиму: «гуртове — чортове».

І це цікаво, що така релігійна натура й настановово монархіст, такий талановитий епілептик, як творець «Бесов», сам опинився в іхній компанії і під іхньою владою, коли побачив у Папи антихриста («Браття Карамазовы»).

З Голови Католицької Церкви намагаються зробити щось ніби диктатора, деспота (чи не за грецьким звичаєм?) чи узурпатора.

16. жовтня 1938 р. Президент США у своїй промові до американського народу сказав надзвичайно цікаві слова:

«Диктатор, при всій своїй величі, є під владою партійного апарату. Він може рухатися тільки вперед, назад путі йому нема... Все-сильний зовні, він безсилій унутрі...»

Тоді як Св. Отець і зовні, і всередині має велику силу і вагу. Щодо зовнішнього, то недарма Сталін мимрив щось про «папські дівізії».

Але щоб зрозуміти, що то за «дівізії», досить прочитати допис кореспондента німецької газети „Die Welt“ під заголовком «Бог у Китаї». Кореспондент пише: «Образ Сина Божого висить поруч з образом людського сина — Мао-Дзе-тунга. На Христовім обличчі — біль, подобизна Мао погідно всміхтається.

Понад годину розмовляв я з реверендом Хаофу-саном (методист), віце директором Єнчінського Теологічного семінару в Пекіні, про життя християн у червоному Китаї. Ми сиділи під репродукцією Пікассоного голуба миру, що тут природно також і Св. Духа заступає. Хао просто не міг подостатком нагвалитися... Він казав:

— Коли надходили комуністичні армії, то ми, християни, всі були приготовані на муки. Ми були готові за нашу віру постраждати і вмерти, побачити наші церкви замкненими й наші парафії розпорощеними. Але сталося цілком неочікуване. Я хотів би сказати, що церкви тепер стоять ліпше, як досі.

— Але — якою ціною? Яку ціну вимагав від Вас за це уряд? — запитав я. Він дивився на мене з усмішкою.

— Жадною ціною, — радів він. — Ми цілковито вільні в нашій вірі й сповідти наше покликання. Ми сміємо без перешкод проповідувати Слово Боже, навіть сміємо займати становище супроти матеріалізму, оскільки цим ми не напаствуємо конкретно державу...

Але тут то і вилазить шило з мішка, коли кореспондент запитав Хао: — «Але чому ж тоді такі численні арешти священиків?»

Хао без надуми відповів:

— Вони всі переступили закон або як вороги держави, або наслідком низької моральності. Ви ж знаєте, що перед двома роками папський нунцій співпрацював з реакційними колами, щоб під час однієї вроочистості пустити в повітря нашого президента Мао.

— І ви вірите в це? — пролепетав я, — це ж просто абсурдна вигадка...

Хао аж заходився від сміху:

— Це абсурд, це неймовірно, я знаю. Але на одній виставі я бачив докази: зізнання, бомби, все.

— Хіба ви не знаєте, що все це підроблено, так

само, як і цілу корейську бактеріологічну війну?

Знов перервав мене регіт.

— Я сам бачив літаки, що скидали бактерії, — рече він. — Мене запрошено до прикордонної смуги. Вони летіли над нами, ледве бачені, потім виступили шукачі. Ці повернулися назад з інфікованими мурашками, з паперовими обрізками, повними шкідливих грибків. Ні, це все правда, що каже наш уряд, все правда...»

Кореспондент пише далі, що хто згоджується покоритися й принатуритися, той сміє визнавати в Китаї свою віру:

«Також і в католицькому храмі св. Йосипа, де я був на Літургії, зовні неможна було розпізнати, що тут священики зірвали з Папою в Римі й приєдналися до китайської «католицької» церкви, що є під покровом «Комітету релігійних реформ». Службу відправлювано, як і давніше, церква була повніська вірних, з яких, мабуть, ні один не зауважив змін».

Ось воно! Шило з мішка вилізло: треба відректися від Папи! Отже не такий то безсилій Папа ї зовні.

«А зрадник Його дав був знак їм, кажучи: Кого поцілує, то Він, беріть Його» (св. Маттея, XXVI, 48).

30 срібняків! Це символ земного, темного, завищившого й брутального! Це символ Бестії як вищершення того непросвітленого земного, чи швидше підземного, Бестії з розпеченим мозком і холодним, немов лід, серцем.

У зв'язку з цим дуже знаменні кінцеві слова згаданого вище кореспондента:

«У Шангаї чув я, що найпевніші й найвидатніші з католицьких священиків були заарештовані. Але по їхніх церквах правлять Служби Божі менш експоновані духовні особи. Вони відправляють Літургію і проповідують, як і звичайно. Вони не роблять ніякої проурядової пропаганди, що її ведеться з багатьох протестантських казарень.

Ми не знаємо, чи підписали ті священики свої заяви про лояльність і чи вони ще є справжніми священиками, чи ні!, — скаржилася мені одна віруюча католичка. — Мізки тут перуть дуже дискретно, ніхто не в стані зауважити це. Ми масово тільки один критерій, за допомогою якого розпізнаємо правду. Справжня церква сьогодні вбога, як жебрак. На вівтарі пара мізерних квітів, світло гасять зараз же, як тільки перший сонячний промінчик досягне церкви під час ранньої Служби Божої. Ми довідуємося про зраду наших панотців завжди тільки посередньо: коли бачимо гори квітів на вівтарі, а церква аж сяє від світла. Бо диявол вважає за слушне тих своїх засипувати незсякальними дарами, ремонтувати Божі храми й показати їх світові, як розкішно порожні ляковані шкаралуці, на доказ того, які все ж почесні є комуністи».

Гад уже переліз через пороги Божих храмів.

Але ворота адові Церкви не здолають! І прийде, прийде Dies irae...

===== ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО =====

Олег Зуєвський

ДЕНЬ СІЛЕНА

Разки в тих ґронах спритністю очей
Могли принаджувати руки всім,
Щоб стану білого тягучий клей,
В обійми взятий почетом бучним,

Додався крикам, реготу, мов сон,
Аж дітям лиця радість пойняла;
Йому бо плетива ясних корон
І спрага уст попутниць замала

Тепер пожива — хай розтане вмить,
Хай вод увільнених новий розлив
Йому одміну пристрасти примчить:
Заграє хмелем те, що він любив .

1956

ОДАЛІСКА, III

Де куги збиралися намети,
І твоя забута тінь пливла.
А тепер, де стінами тапети,
В барвах тіло сите підвела.

Чи не звикнеш без вагання вся ти,
Злагідніла від чужих робіт,
Зрадою на сестер піdnімати
Все, що твій оберігало світ.

I на воду викличуть, і ранку
Світлу з'яву співом обведеш,
I родинну спритність до останку
В кожнім русі розвінчаеш теж.

Прийдуть дома, де твої пенати,
Згубним кроком сіяти розбій
I твоєю зрадою ховати
Вороги нестримний підступ свій.

1951

Анакреон

Амур і бджола

Амур бджоли не бачить —
Троянду хтів зірвати...
І ось, біжить, і плаче,
Кричить: «Вмираю, мати!»

До неї рухом рвучким
Підніс рожеву пучку —
«Гадюка легокрила
Так боляче вкусила!...»

Цітера відповіла:
«Мій сину, терпиш муку?
Згадай, мій любий, стріли,
Що надсилаєш з луку!»

Перестів з давньогрецької
Інни Роговської

Проперцій

ПАМ'ЯТНИК

У цьому році весь культурний світ святкував 2000. річницю народження латинського елегійного поета Секста Проперція. Вроочистість мала місце 16. лютого на римському Капітолії, в присутності президента італійської держави. Містимо з цієї нагоди поетів вірш з його елегій (III, 2) у класично-му перекладі Миколи Зерова.

Кажуть, Орфею, що ти звірів зачаровував співом

І зупиняв течію диких тракійських струмків;
Склі з гірських верховин, порушені струнами
ліри,

Йшли у долину до Теб — на підмурівок до стін,
Навіть на голос твоїх, Поліфеме, пісень —

Галатея

Гнала з блакитних глибин коней до Етні
морських,
Тож не здивуймо і ми, що, надиханий Бакхом
і Фебом,

Натовп ніжних дівчат спів зачаровує мій.
Вбога оселя моя: там не знайдеш колон Тенарійських,

Ні сволоків костяніх, ні золочених склепінь,
Сад мій, малий та звичайний, не рівня гаям
феакійським;
Штучних нема там печер, ні водограй
дзвінких, —

Музи проте не тікають од мене, читач мій
за мною,

I Калліопі самій хори мої до душі.
Щастя, дівчино, твоє, що прославлена ти в мої
книзі,

Кожна бо пісня моя пам'ятник вроді твоїй!
Бож піраміди царів, що до зір досягають висо-
ких,

Зевса Елейського храм — наслідування небес
I незрівняна краса намогильного дому Мавсола
Мають зазнати на собі смерти суровий закон.
Дощ та з'їдливий огонь підточать їх славу
всесвітню;

Роки ударають на них — порохом стануть вони.
Але не згине повік та слава, що геній придбає,
Подвигів духу вовік сяє нетлінна краса.

Люїж Камоїнши (Luiz de Camoens)

1524—1580

КАМОІНШ
Гравюра за портретом Франсуа Жерара

СВ. ФРАНЦІСК З АССІЗІ

„Como louvarei eu, Seraphim santo...“
О, як тебе прославлю, серафиме,
Твою смиреність, в каятті горіння,
Твою інотливість, бідність і терпіння?
Піснями простими, непоказними?

Тут музи чують страх, тут немислиме
Окриленого красномовства вміння;
Взірцю, в тобі втілилось Провидіння,
Щоб через тебе стало Благо зрише!

Був руднею ти гойно золотою
Серед святих і сонми душ спасав ти,
Бо дав землі гріховній світло правди.

Ти волю людську владно вів горою,
Порвав ти навіть Божу за собою:
Рубіни, п'ять числом, Йому забрав ти.*)

* П'ять рубінів — рани Христові; в цім рядку мовиться про стигматизацію св. Франціска з Ассізі.

„A formosura desta fresca serrá...“

Цих свіжих гір принада голуба
І тінь, яку дарують нам каштани,
Потоки, що іх рокіт кротко тане,
Яким незнана людських душ тужба;

Чужі краї, морів глуха гудьба
І сонце, що пливє за горб, рум'яне,
Стада, які розбарвлюють савани,
І хмар піднебесних мирна боротьба:

Все, все, що многообразна природа
Являє нам, не радус мене;
Далеко ти — і горе душу гне.

Без тебе я — і в серці неохота,
Без тебе скрізь, де чар великих свят,
Великої я п'ю печалі чад.

*

„Alma minha gentil, que te partiste...“

Душа, любови повна, що так рано
Цей світ покинула без супокою,
Пий вічне світло! І нехай тужбою
Мое життя значиться безнастально.

І якщо там, де ти тепер, є дано
Згадати поцейбіччя, то живою
Своєю пам'яттю побудь зо мною,
З моїм чуттям, що сяло полум'яно.

І якби гідне щось тебе могла ти
Побачити в моїй глухій недолі,
В цих невигойних болещах утрати —
Благай Творця, що в незбагненній волі
Тебе від мене поскорився взяти,
Щоб був і я недовго в цій юдолі.

*

Presença bella, angelica figura...
Шляхетна постать, ангельська приява!
О даре неба, всіх достойний хвал!
В лиці веселім, що троянді пал
Його свіжить, краси сміється слава.

І очі: білість чиста і ласкова,
Смарагд живий і чорний в нім кристал;
Вони надій згасити владні шал —
І душу ревність опадає тьмава.

Її привітність, грація і стрим
Тим чарівніші, що вона не знає
Ціни природженим принадам цим.

Вони — тюрма для серця. І співає
Під брязкіт ланцюгів воно свій біль,
Немов сирена серед буйних хвиль.

Переклади М. Ореста

O. Ольжич

З недрукованих поезій

НА ВАЗІКА Я

Феацький квіте, серце Навзікає.
М. Зеров

...ніжна Навзікая,
Струнка дочка феацького царя.

М. Рильський

Ясна голубко, в галасі забав,
Що потонув у криках переляку,
Твій світлий образ осліпив вояку

У котрій раз зорево просіяв.

Таж ясносрібний пояс пов'язав
Твій мілий берег і мою Ітаку.

Царівна та і водночас не та:
У пишних кучерях змія тайтесь люта:
Хай умудрились в двадцятьох днях так
Її колись незаймані уста, —
Настирливо в уяві вироста
Лише Каліпсо хтива і не скута.

Мій бідний друже з драним рукавом,
Брудний, напівголодний Телемаху,
Лишімо тінь оскверненого даху!

Нема різниць між злом а напівзлом.
Та кане успіх тим, хто напролом
Іде вперед без сумніву і страху.

*

Святки, іменини, вистави,
Олеся солодкі рядки...
О діти мої нелукаві,
Мої нелукаві батьки!

Упертий, з п'ятнадцяти років
В неділю із дому тікав.
Всі дні іменин, хмуроокий
Ta злий, я в лісах проблукав.

Тепер мені легше. Зі мною
Є друзі. Нас троє є тут.
Щотижня ми сходимось знову
Ta «мучим» військовий статут

1926

*) Цей незакінчений вірш О. Ольжича являє собою, можна гадати, шкіці щонайменше двох сонетів.
— Редакція

П'єр Емманюель

Дві поеми

I

Гіркотний еліпсис! Зір дивиться в пустиню,
в сніг, в каламутъ ріки, зритъ зрідка деревину;
безжалъно залягли під купол небуття,
до межъ, де обріем є сірість забуття.

Слова — мов птах, що всмерть мисливським
вражен шротом
(в падінні тільце тне надозерні коситні),
пусти його — й теть зник... Під листянім
нальтом
хrust хмизу — сни людей, запеклі й ненаситні.

Глас Божий залунав, щоб вбити Смерть, Несеться,
щоб заглушити глас, притьом каміння град.
Між вбивчих каменюк Господь шукає серця.

Людини серця? Та в тім місці — чорна яма.
Лиш, мов на провесні, по ринвах льодопад
рида, і дзъобає синичка Боже рам'я.

II

Цвіте вишневий сад над сонні сіножаті,
рожевий сипле сніг над містом в благодаті.
У серці стільки втіх, воркую голуб сизий,
йому відповіла голубка на карнізі.
Жовтаві котики п'ють мед на деревині,
з гілок, де сонця пир, снуються довгі тіні.
Під берестом міцний, бронзовово-пружний торс,
з плеча купальника злітають бризки рос.
В них тіні відбитком з отих дубів зелених,
що вбрали пагорби у гапти снів блаженних.
Безщумний помах крил зозулі у блакить,
так тихо відітхнув мандрівець ось на мить.
Прозорий сонця жар беззвучно там на горах
роздікся в лагідних і зм'якшених кольорах.
Ще лиш ввижається заграва тихих міст,
мов виснаживсь україн вулькану буйний вміст.

(Переклади: Б. Куріллас)

Д-р Юзефіна Бурггарот

З поезій Юрія Клена

У своїх перекладах віршів Юрія Клена я намагалася передати точний зміст оригіналів, не порушуючи й форми. Але як картина художника може передати форму та колір квітів, але не їхніх пахоців, так переклад здебільшого не передає тих чар, що тримають в оригінальних творах, чар безпосереднього переживання поета.

Подаю коротку історію постання згаданих віршів.

Вірш «Батьківський край», відомий також під назвою «Сузір'я», виник саме тоді, коли хвилі катастрофи 1945 року вирвали поета із сфери наукової й педагогічної праці на празькому університеті і кинули його знову в нове оточення, а саме в Тірольські гори, де він шукав бодай тимчасового притулку, рятуючи голе життя та родину.

Лише мимохід він згадує: «Ти втратив все...» Але і тут, як завжди це бувало в його житті, він звертає очі на «рідне небо», на сузір'я, що світили йому ще «між полтавських лон», і — відтіль на нього сходить спокій та сила перемогти ввесь жаханого становища.

Ще дитиною він міг годинами дивитись на зірчасте небо, вилізши на стілець (бо був замалий ще, щоб дістати до вікна). В пізніші роки він часто підходив до вікна і подовгу стояв та вдивлявся в зірчасту безодню. При цьому мені згадуються слова Альберта Швайцера, якого справедливо вважають за духового вождя нашого часу: «Коли б кожна людина лише три хвилини щодня вдивлялася в зоряне небо, то цим уже багато зроблено для культури».

У вразливій душі поета це небо та величні гори викликають спогади про рідний край, про щасливі юнацькі роки. Перед ним встають картини минулого, він весь утопає в спогадах, він вірить, що за цими горами буде все так, «як то було вдо-

БАТЬКІВСЬКИЙ КРАЙ У ЗГАРИЩАХ ЧОРНІС

Батьківський край у згарищах чорніс
і кучерявиться по селях дим,
та льодівцями срібними лисніс
тобі Тіроль, нагадуючи Крим.

До рук уявши посох сукуватий,
попростував ти у чужий простір;
щоночі смуток будеш дарувати
тремкому сонмові холодних зір.

ма». І раптом усе завертілося, «мов каруселі»: він знов бачить, що все навколо незнайоме і що він сам тут «чужа, заблукана людина», бездомний мандрівник. Проте, остання думка, останній аккорд — це почуття свого зв'язку з вічністю, з рідним зоряним небом.

«Життєве коло» відбиває спогади про дитячі роки. У наших батьків у дома висіла старовинна картина, на якій художник відобразив «ступені життя» людини. Внизу, з правого боку, ви бачите немовля, його хрещення, пару ступеней вище — хлопчика, далі — юнака, мужа, а на найвищому ступені — людину 50-ти років. Далі східці починають вести вниз: 60 років — початок старости, потім старість і останній ступінь — смерть. Ви бачите, як мерця несуть на цвинтар.

З лівого боку, де східці ведуть вгору, в'яться троянди. З правого боку бачимо сухі сучки та бандиля.

Ця картина вабила нас, дітей, як жадна інша. Годинами ми могли стояти і розглядати ці чудесні зміни. Ми шукали, де наше місце на цих східцях і де ми стоятимемо через 1—2 або 3 роки. Ми дивилися наче в вічність, мабуть, уже тоді інстинктивно відчуваючи те, до чого згодом шляхом життя дійшли: що людина сама є шматок вічності, є істотою безсмертною.

З циклу «Життєве коло» я даю перший вірш — «Немовлятко», в якому поет виявив неймовірну здібність поглиблення в перші переживання людини, що прокинулася до нового життя, в поступове пробудження почувань, і останній вірш, «Напередодні», в якому він дає переживання людини, що вже завершила свій круг, зібрала всі овочі свого життя і віддала «заморським купцям», людини, що стоять перед прағненим кінцем життя, а може перед початком нового життя.

DAS VATERLAND — EIN HAUFEN SCHWARZER TRÜMMER

Das Vaterland — ein Haufen schwarzer Trümmer,
Hier — —friedlich Rauch über der Hütten Dach;
Es grüßen dich Tiroler Berger schimmernd
Und zaubern Krimerinnerungen wach.

Nun griffst du nach dem Wanderstabe wieder
Und pilgertest in fremde Aue hinein.
Allnächtlich wirst du deiner Schwermut Lieder
Des fremden Himmels kalten Sternen weihn.

Вони ті самі тут, рясні сузір'я,
які світили між полтавських лон.
Поглянь, он осівають верхогір'я
Касіопея, Віз і Оріон.

Вони ведуть тебе у невідоме,
і може десь за кряжем кам'яним
все буде так, як то було у дома:
пахучий степ із полином терпким...

(Євшане мій, люблю тебе ще й досі!)
Кінь вороний поміж високих трав,
що, бродячи, обтрушує з них росу,
татарське зілля, крик качок і став.

Не став, а дзеркало, що нерухомо
відбило небо ранкове, смутне,
А овид — ніжна прозолота солома —
на сході тъмяному ось-ось блисне.

Роки неповоротні, невимовні!
У млі постали видивом живим:
ти знову, пливучи в хиткому човні,
зориш — і тане далеч, як той дим.

О ні, то деревій навіяв чари:
ти мимохідъ його зірвав, розтер —
дух степовий і ось пожари
він голубі роздмухує тепер.

То завертілося, мов каруселі,
все пережите, дальне і близьке.
Поглянь: довкола незнайомі скелі,
шумить потік, он озеро гірське

і спадиста тірольська полонина,
між трав дзеленькають стада корів,
а ти — чужа, заблукана людина,
що проминув її Господній гнів.

Ти втратив все, лише зірчасте небо,
мов плахту дорогу, в дорогу взяв.
А що тобі, бездомному, ще треба?
вже у дитинстві в ньому ти втопав.

Куди б ти не пішов, потужний вітер
тобі несе сузір'я рідні вслід,
і скрізь і завжди над тобою світить
знайомих обрисів іскрястий цвіт.

І де б ти не блукав, у кожнім краї
той самий напинається намет.
О, скрізь під рідним небом спочиває
жебрак, мандрівник, лицар і поет.

НЕМОВЛЯТКО

(З циклу «Коло життєве»)

Вси почуття завили враз, мов звірі.
накинулись на мене дотик, нюх,
і шматували мозок, зрок і слух,
мене на часті рвали всі чотири,
і тільки смак, з яким я жив у мірі,
мене за рученьку, мов добрий друг,
вів у життя, як на широкий луг.
Я так йому одному тільки вірив,

Doch sind es nicht dieselben trauten Sterne,
Die dich begleiteten von Kindheit an?
Schau, hier der Wagen, über Gipfeln ferne
Kassiopeia und Aldebaran.

Sie führen dich in unbekannte Weiten,
Und hinter dieser steilen Bergesflucht
Wird alles sein vielleicht wie einst vor Zeiten:
Die Steppe mit dem herben Wermutduft.

(Du Steppenduft, wie lieb ich dich noch heute!)
Von Halmen schüttelt Tau des Rappens Huf,
Da ist der Teich, der silberhelle, weite
Mit grünem Schilf und wilder Enten Ruf.

Es spiegelt sich der graue Morgenhimmel
In seiner Fläche unbeweglich glatt,
Dieweil im Osten goldig zarter Schimmer
Den neuen Tag schon angekündet hat.

Vergangenheit — unsagbar schöne Zeiten —
Vor dir lebendig wieder aufersteht:
Du siehst im Kahn dich über's Wasser gleiten,
Du schaust — die Ferne ist wie Rauch verweht.

O nein, es ist Wacholderzauberweben:
Du brachst den Zweig im Gehen — nun mit Macht
Läßt er vor dir vergangne Bilder leben
Und hat ein blaues Flammenmeer entfacht.

Das Fern- und Naherlebte jetzt im Reigen
Gleich einem Karussell sich dreht und schwingt...
Doch schau: ringsum stehn fremde Felsen schweigend,
Hier rauscht der Bergbach, dort der Bergsee blinkt.

Hörst du die Schellen auf der Au erklingen?
Die Herden weiden auf dem Wiesenring,
Und du bist hier nur ein verirrter Fremdling,
An welchem Gottes Zorn vorüberging.

Verloren hast du alles; nun, der Himmel,
Ein kostbar Sternen-Zelttuch blieb dir doch;
Versenktest dich so oft in seinen Schimmer,
Und was begehrst du, Obdachloser, noch?

Wohin du dich auch wendest, stets und immer
Begleitet dich derselben Sterne Ritt,
Und überall siehst über dir du schimmern
Bekannter Abrisse feurigen Schritt.

Und irrst du auch umher an fremder Stätte,
Kannst einen Blick ins traute Sternreich tun, —
O, Bettler, Pilger, Ritter und Poeten
Stets unter heimatlichem Himmel ruh'n.

DER SÄUGLING

(Aus dem Zyklus „Das Stufenalter des Menschen“)

Die Sinne heulten auf wie wilde Tiere
Und fielen über mich, den Säugling, her:
Gesicht, Geruch, Gefühl und auch Gehör —
An meinem Hirn, sie rissen alle viere.
Nur der Geschmack hat freundlich mich geleitet
Ins Leben, wie auf eine weite Wies';
Er war's, auf den ich mich allein verließ
In schmackhafte und unschmackhafte teilte

що речі всі, такі мені чудні,
враз поділив на смачні й несмачні.
Це він втишав мої нічні квіління...
А згодом дотик, теплий, як вовча,
страхи приспав. І так поволі я
вступав в мої безмірні володіння...

НАПЕРЕДОДНІ

Позбирало всі овочі доспілі
і вже замоським продано купцям.
як солодко принести в дар снігам
вечірній сон і літа споловілі!

Є добрим знати, що змагання смілі
віддано дням і зорянім ночам,
що з них новим і радісним вікам
молочний шлях пряде одіння біле.

А може все в житті — повторний біг,
і прагнений кінець лиш є початком,
і ти прийдеш у світ чужим нащадком,
щоб знов кохати весни, зорі й сніг,
і ту, що буде в снах твоїх горіти,
коли запахнуть ранком перші квіти.

Die Dinge all um mich, auf die ich stieß,
Auch nachts von ihm mein Wimmern stillen ließ.
Wie warmes Wolfsfell; es umhüllte mich,
Und dann kam das Gefühl so weich und lieb,
Verscheudete alle Angst, und so trat ich
Mein unermeßlich Erbe an — und blieb.

AM VORABEND

Die Ernte ist schon eingebracht, als Ware
Verkauft, versendet nach der Übersee.
Süß ist's zu bringen als Geschenk dem Schnee
Den Abendschlaf und die verblichenen Jahre

Wohl ist's zu wissen, daß dem kühnen Streben
Sich Tag und Sternennacht als Gabe breiten,
Und daß daraus für neue frohe Zeiten
Ein weißes Kleid die goldnen Sterne weben.

Doch alles ist vielleicht ein Kreis im Leben
Und das ersehnte Ende bloß Beginn?
Zur Welt kommst wieder du als fremdes Kind,
Um Schnee und Sterne liebend zu erleben
Und jene, die in deinem Traum wird glühn,
Wenn in der Früh die ersten Blumen blühn.

Drei Gedichte des hervorragenden ukrainischen Dichters Jurij Klen (Oswald Burghardt, 1891—1947) bringt seine Schwester, Frau Dr. Josefine Burghardt, in ihrer deutschen Übertragung mit einer kurzen Schilderung der Entstehungsgeschichte.

БЛИСКАВКОЮ В ПОЗИТИВ

У ряді чисел ульмівські «Українські вісті», видавані середовищем УРДП, надрукували велику статтю Я. Стельмахова «На теми консолідації». Об'єктивність вимагає відзначити що статтю як свого роду епохальну з огляду на її високо конструктивний зміст і незвичайно свіжий тон. Автор стоїть беззастережно на позиціях УНРади, проте це не перешкоджає йому виступати з дуже гострою критикою хиб цього середовища, а водночас — шукати позитивів у супротивних таборах.

Зокрема, говоривши про гетьманський рух, автор нещадно критикує те в ньому, що стоїть на заваді не тільки загальноукраїнської консолідації, а й самому рухові. Либонь не без слушності він пише:

«Було б багато доцільніше замість панегіриків і неплідних полемік і лайок проти колишніх противників з табору УНР зайнятися аналізами конкретних політичних проблем і розгорнути акцію за поширення своїх впливів серед українського громадянства. Бо віра в те, що народ під впливом якогось «надхнення», спонтанно — без ніякої підготови з боку монархічної партії — проголосить п. Данила Скоропадського гетьманом України, дуже нереальна...» («УВ» з 12. 7. 1956)

На кошт самих «Українських віостей» треба зарахувати дебет певного перелому в напрямі порозуміння з іншими середовищами, якщо вони без боязni дають місце таким думкам п. Стельмахова:

«Повиці критичні зауважати до теперішнього керівництва гетьманського руху не означають знецення монархічної ідеї. Навпаки, автор навіть широ бажав би її успіху серед українського громадянства і визнає її велику державотворчу вартість. Найкраче свідоцтво тому дають Англія, скандинавські країни, Бельгія і Голландія, де збереглися монархічні устрої і разом з ними певна стабільність і упорядкованість внутрішніх відносин в країнах. Але щоб ця ідея в Україні відродилася, треба працювати конкретно, позитивно, політично, пропагандивно, треба притягати інших не лише словами, але ділами, своюю шириною думки і постави (противенства до секлярства)...» (Тс).

PAX UKRAINAE POETICAE

(Українська поезія в іншомовних перекладах)

AUS DEM „IHORLIED“

Jaroslavna's Lied

... Da hört man die Stimme der Jaroslavna. Einem einsamen Kuckuck gleich klagt sie seit Morgengrauen. Fliegen will ich — sagt sie — wie ein Kuckuck den Dunaj entlang! meinen Ärmel von Biberpelz will ich hineinhalten in den Kajal-Fluß; auswaschen will ich dem Fürsten die blutigen Wunden seines grausamen Leibes.

Jaroslavna weint seit Morgengrauen in Putiwli auf den Mauern und spricht: „O Wind, Wind, — Herr, warum wehst du so sehr? Warum mit deinen leichten Flügeln treibst du die Pfeile des Khans zu meines Geliebten Kriegsheer? Wär es dir nicht genug, hoch unter den Wolken zu wehn und Schiffe zu schaukeln auf blauem Meer? Warum, Herr, hast du mein Frohsein verweht über das Grasland hin?“

Mauern und spricht: „Helle du, überhelle Sonne! Du bist allen warm und gut. Herrin, warum legst du glühend dein Licht auf die Männer meines Gemahls? ... Durst hat ihnen im wasserlosen Land die Bogen gedörrt, und Niedergeschlagenheit schließt ihnen die Köcher zu...“

Ihor kehrt heim

Zur halben Nacht erhob sich das Meer. Wassersäulen wanderten wolfig darüber hin. Gott zeigt dem Fürsten Ihor den Weg aus polowtzischem Land nach der russischen Erde, zu seines Vaters goldenem Thron. Ihor schläft... Ihor wacht trotzdem; Ihor mißt in Gedanken das Feld vom großen Don bis an den kleinen Donetz. Owlur pfeift über den Fluß, als rief er ein Pferd, dem Fürsten zum Zeichen... Und schon ist Fürst Ihor nicht mehr da! In Freude rief er laut auf; dumpf hallte die Erde nach, und es rauschte das Gras. Unruhe entstand in den polowtzischen Zelten... Aber der Fürst Ihor entlief als Wiesel ins Schilfrohr und schwamm, weiß, als Reiherrnente über das Wasser. Er warf sich auf sein flüchtiges Pferd, sprang nackt, als grauer Wolf, ab von ihm, jagte zu den Fluten des Donetz und flog als Falke durch den Nebel dahin, sich Schwäne erlegend und Enten zum Frühstück, Mittagbrot und Nachtmahl. Während Ihor Falke war und flog und Owlur unten als Wolf dahinraste, von sich abschüttelnd den eisigen Tau: jagten die anderen ihre raschen Pferde zu Schanden.

Und es sprach Donetz, der Fluß: O Fürst Ihor! Groß ist deine Herrlichkeit, groß der Haß des Kontschak und groß die Freude der russischen Erde. Und Ihor sprach: O Donetz, groß ist deine Herrlichkeit, weil du zärtlich auf den Wogen den Fürsten getragen hast, weil du ihm grünendes Gras hingebreitet hast auf deinen silbernen Rändern und ihn bekleidet hast mit warmen Nebeln im Schatten deiner grünen Uferbäume; weil du ihn in Schutz genommen hast: als Wildente auf dem Wasser, als Möve über den Wellen und auf den Winden als Falken... Man erzählt von dem Stnyna-Fluß, daß er anders sei. Seine mageren Wellen verschlangen die fremden Bäche, und er grub sich Kanäle unter dem Buschwerk und schloß in ihnen den fürstlichen Knaben Rostislaw ein, nah bei des Dnjeprs traurigen Ufern. Und es weinte Rostislaws Mutter über den jugendlichen Prinzen Rostislaw; alle Blumen waren kleinmütig vor Mitleid, und die Bäume hingen aus Trauer zur Erde.

Das ist nicht Elsterngeschwätz: Gsa und Kontschak verfolgen Ihor. Da krächzten die Raben nicht, verstummt waren die Krähen und das Schwatzen der Elstern; nur die Klettervögel kletterten, und klopsend wiesen die Spechte den Weg an den Fluß; Nachtigallen sangen selig den Morgen.

JAROSLAVNA

Gemälde von Michajlina Stefanowytch

Jaroslavna weint seit Morgengrauen in Putiwli der Stadt, auf den Mauern und spricht: „Dnjepr, du Held, du durchschlugst dir die steinernen Berge im polowtzischen Land. Du trugst liebkosend auf dir Swjatoslaws Kähne hinein in das Heer des Kobjak; nun trage zärtlich, Herr, auch den Gatten mir zu, daß ich ihm nicht ans Meer muß Tränen schicken im Morgengrauen.“

Jaroslavna weint seit Morgengrauen in Putiwli auf den

Da flüsterte Gsa dem Kotschak: „Fliegt der alte Falke zu Nest, so schießen wir den jungen mit unseren goldenen Pfeilen.“

Und es antwortete Kotschak dem Gsa: „Fliegt der alte Falke zu Nest, so fangen wir den jungen mit einem schönen Mädchen.“

Und es flüsterte Gsa dem Kotschak: „Wenn wir ihn fangen mit einem schönen Mädchen, dann bleibt uns weder der junge Falke noch die junge Schöne, und wir können Vögeln nachjagen auf polowtzischen Feld.“

(Aus dem Altukrainischen übertragen von Rainer Maria Rilke, zum ersten Mal veröffentlicht im „Insel - Almanach“ auf das Jahr 1931)

Statt Rilkés Schreibung des Namens „Igor“ wurde hier die ursprüngliche Form „Ihor“ gebracht. D. Red.

From
„Prince Ihor's Raid against the Polovtsi“

THE LAMENT OF YAROSLAVNA

Comes the voice of Yaroslavna . . .
Early at the dawn she murmurs,
Mourning like a lonely cuckoo:
„I will fly along the river
Like a cuckoo; in Kayala
I shall dip my sleeve of beaver,
Wash the Prince's bleeding gashes,
Wash with it his hardy body.“

Yaroslavna, at the dawning,
On the battlements is weeping,
Towards Putivel turns and murmurs:
„O Vitrilo, wind of heaven,
Why, Sir, dost thou blow so fiercely?
Why hast thou so rudely carried
All the arrows of the robbers
At the warriors of my husband?
Art thou not with waves contented,
Heaving billows towards the heavens,
On the blue sea rocking vessels?
Why, Sir, o'er the grassy prairie
Hast thou scattered all my gladness?“

Yaroslavna at the dawning
Wails: „O Dnieper, mighty River,
Thou hast quarried out thy channel
Through the stony bluffs and ridges,
Through the land of the Polovtsi.
Thou hast nursed upon thy bosom
Sviatoslav's well-fashioned vessels,
Borne them towards the host of Kobiak.
Sir, I beg thee, bring my husband
Gently home again to greet me,
That for him my tears of mourning
Need not trickle to the ocean.“

Yaroslavna, at the dawning,
On the battlements is weeping,
Towards Putivel turns and murmurs:
„Bright, O thrice bright Sun of heaven,

Thou to all art warm and lovely.
Why, Sir, hast thou grimly pointed
All thy scorching shafts of sunlight
At the warriors of my husband?
In the steppe-lands, void of water,
Thou hast touched with thirst their bowstrings,
Thou with grief hast closed their quivers.“

IHOR'S ESCAPE

Midnight comes; the sea is broken;
Darkness like a mist is moving;
God points out a way to Ihor
Out of the Polovtsian country
To the distant plains of Russ-land
And his fathers' thrones all-golden.

Sunset's crimson skies have faded . . .
Ihor sleeps; then wakes and watches,
Measuring in his thoughts the steppe-lands
From the Great Don to the Donetz . . .
In the dark, a horse has whinnied,
Then Ovlur, beyond the river,
Whistling, gives a sign to Ihor
That the prince should seek his freedom.
Earth resounded at that signal,
Grasses rustled in excitement,
Wakened the Polovtsian sentries.

But Prince Ihor, like a sable,
Leaped among the river rushes,
Like a seagull on the water;
On a speedy steed he galloped,
Like a barefoot wolf he hastened,
To the Donetz-bank he hurried,
Flying through the mists, a falcon,
Killing geese and swans for breakfast,
For his dinner and his supper.

Like a falcon thus flew Ihor,
Like wolf Ovlur was running,
Shaking off the chilly night-dew,
For their swift steeds were exhausted.

THE DONETZ SPEAKS

Then the Donetz speaks to Ihor:
„O Prince Ihor, great the honour
Come to thee for thy delivrance!
To Konchak a disappointment,
But for Russ-land joy past measure!“
Quoth Prince Ihor to the Donetz:
„Great, O Donetz, is thy honour
To have fondled on thy billows
This thy prince, and spread before him
Grasses green on banks of silver;
To have wrapped him warm in vapours
Under green trees' shady covert;
To have watched in care about him
With thy seagulls on the waters,
With thy killdeers in their flying,
With the ducklings on the current.“

(Translated by Paul C. Crath,
versified by Watson Kirkconnell)

DAS BAIDALIED

Ої у Царгороді та й на риночку — —

In Berestetschek der Stadt, der berühmten Stadt,
trinkt Baida an Met und Branntwein sich satt;
und nicht wenig trinkt Baida: in einem fort
zecht er zwei Tage, zwei Nächte dort.
Schickt der Sultan der Türken Gesandte hin,
läßt einladen Baida, soll zu ihm ziehn:

„Und grüß dich Baida berühmter Held—
Sei mein treuer Vasall du im Frieden und Feld,
und sollst die Prinzessin, meine Tochter frei'n,
sollst Herr der ganzen Ukraine sein!“

„Verflucht, Sultan, ist der Glaube dein,
und häßlich, Sultan, dein Töchterlein!“
Da rief der Sultan die Haiducken zur Stell:
„Auf! fangt diesen Baida und bringt ihn mir schnell!
Ergreift diesen Baida und bindet ihn
und hängt ihn bei der Seite an den Baum dort hin!“

Und der viel kühne Baida, in einem fort
hängt er zwei Tage, zwei Nächte dort.
Und baumelt dort Baida, das ihn verdroß,
und er sucht mit den Augen sein schwarzes Roß;
und hängt dort Baida vom Baume herab,
und er sucht mit dem Blick seinen jungen Knapp:

„Du mein junger Knappe, auf, eile schnell,
und bring meinen strammen Bogen zur Stell,
meinen Bogen und meinen Köcher hol,
meinen Köcher mit spitzen Pfeilen voll!
Mein Auge erspäht drei Tauben von fern,
davon schüß ich eine für der Sultan gern,
die zweite soll der Sultanin sein,
die dritte dem holden Töchterlein!“

Und er spannt seinen Bogen — der erste Pfeil fliegt,
Und tot der Sultan im Blute liegt.
Trifft der zweite die Schulter der Sultanin,
fährt der dritte durchs Haupt der Tochter hin.

„Und Dank dir Sultan, daß ich gehängt!
Hättest wissen sollen, wie man Baida fängt.
Hättest ihm sollen den Kopf absägen,
seinen Leichnam in tiefe Erde legen,
mit Geld bestechen seinen treuen Knappen,
auf die Seite schaffen seinen schwarzen Rappen!“

(Aus dem Ukrainischen übertragen
von Friedrich Bodenstedt, „Die poetische Ukraine“, 1845)

Taras Shevchenko

POEMS OF EXILE

Думи мої, думи мої — —

Songs of mine, O songs of mine,
You are all I have.
Do not leave me now, I pray,
In this dreadful time.

Fly to me, my little dovelets,
With your wings of gray.
From the spreading Dnipro fly here
To the steppes and stay
With the poor and needy Kirghiz.
They are really poor,
Yes, and naked, but in freedom
They can pray to God.
Fly to me, my darling thoughts,
With calm words and true,
I shall greet you as my children
And shall weep with you.

(1847)

(Translated by Clarence A. Manning)

THE ARAL SEA PRISON

I небо незвите, і заспані хвили — —
Above, the dirty sky; below, the sleepy sea;
And yonder, stretching far away
Along the shore, in a drunk way
The rushes droop without a wind... Of Thee,
O God, I ask each day and night,
“Am I to live in this sad plight
Still many years, forever wasting
In this wide open cell, and tasting
This putrid sea?” The steppe-land grass,
All dry and yellowish like brass,
In silence droops... With no more friends
My question thus in silence ends.

(1848)

(Translated by Honoré Ewach)

ON THE ELEVENTH PSALM

Мій Боже мильй, як то мало — —

Merciful God, how few
Good folk remain on earth.
Behold, each one in heart
Is setting snares for another.
But with fine words,
And lips honey-sweet
They kiss — and wait
To see how soon
Their brother to his grave
Will find his way.

But Thou who art Lord alone
Shuttest up the evil lips,
That great-speaking tongue
That says: —
„No trifling thing are we,
How glorious shall we show
In intellect and speech.
Who is that Lord that will forbid
Our thoughts and words?“

Yes, the Lord shall say to Thee
.I shall arise, this day
On their behalf —
People of mine in chains,
The poor and humble ones
These will I glorify.

Little, dumb and slaves are they,
Yet on guard about them
Will I set my Word."

Like trampled grass
Shall perish your thoughts
And words alike.
Like silver, hammered, beaten,
Seven times melted o'er the fire,
Are Thy words, Oh Lord.
Scatter these holy words of Thine,
O'er all the earth,
That Thy children little and poor
May believe in miracles on earth.

(1859) (Translated by A. J. Hunter)

Jewhen Małaniuk

I

Так тру́дно роди́ться ве́сна — —
О, які́з тру́дny ви́сny по́рóд —
в ю́лощі, плю́ске і туманах.
Jak jad niedopełnionej zmory
ta noc, od leż i kwiatów pjana.

A dni jak мартве wody świecą,
trzeźwości w nich i grzechu tyle.
I sił juž brak. Zaczekaj nieco —
jeszcze słoneczne przyjdą chwile.

W błękit się zmieni niebo szare
i nurt rozleje się szeroki
Więc położ znak modlitwy starej
przeciw zatracie zlej epoki.

II

Тут немає руїн. Тут війна оминула — —
Nie ma ruin. Huk wojny tu nigdy nie gościł.
Nikt przez góry jej ognia na miasto nie rzucił.
Siwy Heidelberg śni o wesołej przeszłości,
co minęła i już nie powróci.

Tak i my powtarzamy naszą młodość i radość,
tak i my, zagubieni, błądzimy bolesnie.
I te noce i dni, ogarnięte złą zdradą,
i przeżywamy nie na jawie a we śnie.

III

I день потьмарився, і радість щезла — —
I oto radość z wiatrem się poniosła,
zmroczył się dzień, choć w kwiatach stoi ziemia.
Rytmicznie w wodę zanurzone wiosła
i śpiewa fala... Ale wiosny nie ma.

Spłoszony ptak odleciał gdzieś na wyraj.
Daremnie wołać i powrotnu czekać.

I płynie rzeka w obojętnych wirach.
Czas płynie, obojętny jak ta rzeka.

(Z ukraińskiego przełożył
Józef Łobodowski)

УВАГА! ЧИТАЙТЕ В НАСТУПНОМУ ЗОШИТІ «УКРАЇНА І СВІТ»:

Другу статтю д-ра Богдана Куриласа про творчість Новаліса.
Фрагменти з роману Новаліса «Гайнріх фон Офтердінген».
Другу статтю Н. Намієкса про лотиську літературу (яка не пішла
в цьому зошиті з технічних причин).

★

Починаючи з наступного зошита, «Україна і Світ» міститиме кожного разу повнотою або у зв'язному монтажі видатні твори світового драматичного письменства, в нових або наново відредактованих уже існуючих і сьогодні призабутих перекладах. Першою в цій царині спробою буде монтаж з нового перекладу трагедії Шекспіра «Ромео та Джульєтта».

★

У виданні «На горі» вже вийшла перекладна збірка творів великого католицького письменника сучасності

ВИБРАНИЙ Т. С. ЕЛПОТ Поезія — драма — есей

За загальною редакцією Ігоря Костецького.
Збірку супроводжує вступна стаття та об'ємний коментар.
Ціна 1 ам. долар або рівновартість у відповідній валюті. Замовлення
й гроші надсилати на адресу:

E. G. Kostetsky
München TA, postlagernd
Germany

Kinder im großen Krieg

Von Wassyl Stefanyk

„Wassylko, nimm die Nastja und führ sie zum Onkel. Du kennst doch den Weg: da am Rande des Waldes. Führe sie an der Hand, aber ganz sachte, zerre sie nur nicht, sie ist ja noch so klein. Nimm sie auch nicht auf die Arme, sie ist zu schwer für dich!“

Die Mutter schwieg. Ihre Schmerzen waren sehr heftig und sie legte sich nieder.

„Wohin soll ich sie denn in der Nacht führen? Du kannst ruhig sterben, Mutter, wir bleiben bei dir und gehen erst in der Frühe.

— Siehst du, Nastja, eine Kugel kam herbeigesaust und schoß unsere Mama tot. Du bist schuld daran. Du hättest nicht heulen sollen, als der Soldat die Mama umarmen wollte. Was hat's dir geschadet? Da mußten wir außreißen, und dann kam die Kugel herbeigesaust ... Jetzt wirst du keine Mama mehr haben, wirst in den Dienst treten müssen ...

Sie spricht nicht mehr; sie ist wirklich schon gestorben. Jetzt könnte ich dich tüchtig verprügeln, aber du bist nun eine Waise — und so arme Schlucker prügelt man nicht. Was ist eigentlich so ein Mädel wert? Als unsere Nachbarin, die Iwanychka, gestorben war, klagten und schrien ihre Töchter in einem fort: „Mutter, Mutter, wo sollen wir dich suchen, wie sollen wir dich rufen ...“ Aber das verstehst du nicht, und ich bin ein Bub', und es paßt für mich nicht, zu jammern ...

Siehst du, wie sie von der Seite da Licht werfen, wie Wasser durch ein Sieb. Es blitzt nur so auf und man sieht sofort, wo ein Soldat steht; dann — paff! und schon ist er erschossen, und fällt gleich zu Boden wie unsere Mama. Lege dich schnell an Mama's Seite, gleich kommen die Kugeln geflogen. Da, hörst du, wie sie sausen ...

Schau mal, wie da drüber, über dem Dnestr Feuerkugeln in die Höhe fliegen. Soldaten schmeißen sie hoch, hoch in die Luft; und die Kugeln leuchten erst, leuchten und gehen dann aus. Die Soldaten spielen mit ihnen. Ach viele Kugeln! ...

Hörst du? Hu-u, hu-u, hu-u — die Kanone. Du brauchst aber nie vor einer Kanone Furcht haben. Sie hat eine Kugel so groß wie ich; und Räder hat sie, wie Mühlenräder so groß. Aber sie schießt nicht in die Menschen, sie schießt nur in Kirchen, Häuser oder in eine Schule. Du weißt rein gar nichts, du kannst ja kaum gehen. Ich aber kann mit den Füßen wie ein Pferd ausschlagen ...

Versteck' dich hinter die Mama. Da werfen sie schon wieder Licht; weiß, weiß ist es, wie Leinwand; gleich kommt es zu uns her. Schau mal, wie weiß wir jetzt sind; und die Kugeln sausen schon wieder. Wenn mich die Kugel trifft, dann lege ich mich zur Mama hin und sterbe; du wirst aber allein den Weg zum Onkel nicht finden. Mag besser die Kugel dich totschlagen. Dann gehe ich zum Onkel, erzähle ihm alles, und er wird euch beide schon begraben.

Was weinst du denn? Die Kugel tut doch nicht weh. Sie saust her und macht nur ein kleines Loch in die Brust; durch dieses Loch geht dann die Seele raus und aus ist es mit dir. Nein, Nastja, es ist nicht so wie zu Hause, wenn man lange krank liegt und mit Schnaps eingerieben wird ...

Essen? ... Du dummes Ding, wo nehme ich denn etwas zu essen her, wenn es Nacht ist? Die Mama soll dir geben? Na, sag' es ihr, sag's doch. Nun was denn, sagt die Mama was? Nimm, nimm sie bei der Hand; ja die Hand fällt gleich wieder runter. Hab ich's dir nicht gesagt? Dummes Mädel! Aus der Mama ist doch die Seele fort. Und sprechen, Brot geben und schlagen tut doch die Seele ...

Nastja, sei doch endlich still; ich werde dich gleich hauen. Was soll ich dir denn zu essen geben? Sieh' dir nur den Krieg an, wie fein er ist. Und in aller Frühe gehen wir zum Onkel und werden da Brotsuppe essen. Ach, warte mal, vielleicht hat die Mama Brot in der Brusttasche. Na, still, es ist wirklich Brot da bei der Mama; hier hast du es, iß. So ein gefäßiges Mädel! ...

Schon wieder ein Lichtstreifen und weiß, weiß wie Schnee. Jetzt kommt er auf uns zu, siehst du? Halt! Nastja, was ist denn mit dir? Du, dein ganzer Mund und deine Hände sind ja blutig! Hat dich die Kugel getroffen? Nastunjka, du arme Seele, leg' dich schon zur Mama ... das ist das Beste ...

Ach nein, das war keine Kugel; es kommt vom Brot, das an Mama's Brust vom Blut naß geworden ist ... So ein abscheuliches Mädel, ißt alles wie ein Schwein in sich hinein. Schau', dein ganzes Gesicht und die Hände sind mit Blut beschmiert ... Wie soll ich dich in der Frühe so mit Blut befleckt ins Dorf führen? Warte mal, wir müssen doch an einem Bach vorbei, da wasch' ich dich in solch' kaltem Wasser ab, daß du aus vollem Halse schreien wirst. Und ich haue dich noch dazu aus.

Bist du schon satt? Dann lege dich neben Mama und ich lege mich neben dich. Da bist du in der Mitte; und es frißt dich kein Wolf auf. Schlaf nur, ich werde mir noch den Krieg anschauen. So, wärme dich an mir ...

Vielleicht hat eine Kugel auch schon unseren Vati im Kriege erschossen, vielleicht schlägt eine bis morgen früh auch mich und Nastja tot? Dann wird niemand mehr übrig bleiben, niemand mehr ...“

Müde vom Schauen und... Denken schlief Wassylko an der Seite der kleinen Schwester ein. Unablässig bis zum Morgengrauen zogen die weißen Lichtstreifen über den Köpfen der Schlafenden ihre Garben zum anderen Ufer des Dniester.

(Aus dem Ukrainischen übersetzt von
R. Kurinny)

Євген Гаран

Перший страх

Навпростець непролазним лісом утікав з бою здоровенний партизан. В очах у нього світився жах.

Далеко позаду зосталося пекло з мішанини вогнів, вигуків і диму. У пеклі тому, захлинаючись від гістеричного сміху, кричав йому услід поранений товариш:

— Когуте, куди ти? Злякаєшся?

І коли здоровенний партизан утікав з бою, у скронях йому стукала кров, а в вухах стрібав дикий сміх покинутого товариша.

З того дня Когут змінився. Весела усмішка засохла на його губах і не оживала більше. Він схилив голову. Замкнувся в собі. І чи в копальнях Франції, чи на пруській ріллі ходив мовчазний, задуманий та здригався, тільки но чув десь поблизу слово: лякатись.

Восени ми працювали з ним у гамбурзькому порті. Розвантажували великий океанський пароплав з Аргентини. Під вечір випорожнений пароплав високо підніс свої чорні труби над усіма трубами пристані. Ми зібралися на кормі перекурити. Нас було троє: з нами працював ще один веселій амстердамець, що знав сотні історійок про французьких гризеток і завжди шукав народи покепкувати з когось.

Ми стояли, схиливши на поручні край борту. Амстердамець плював у море і слідкував, як білі плювки падали вниз у воду.

— А що, Когуте, чи не високо? — спитав він.
Та вже ж — відповів той.

— А раз високо, то й страшно. Особливо тобі, бо ми он як високо, а ти ще вищий від усіх нас.

Когут змінився на обличчі, різко повернувся й хотів іти геть.

— Е-е! — вигукнув амстердамець, — Когут тікає! Когут тікає! Видно, насправді злякається.

І додав:

— Я тоді тільки повірю, що ти не злякаєшся, коли стрибнеш звідси у воду.

Стрибати було небезпечно. Навряд чи хто з нас зважився б на це. Але Когут не спинився ні на хвилю. Очі йому спалахнули злісним вогнем. Можливо, йому пригадався той день, коли страх — перший і останній — гнав його з бою.

Когут як стій розігнався, перескочив через поручні, момент якийсь наче повис над прірвою в повітрі, а потім важко й швидко полетів униз.

— Рятуйте! — крикнув хтось із пароплава. — Він не вміє плавати!

Ми кинулись рятувати.

Do предмету віри належить із себе й у суворому сенсі те, через, що людина досягає блаженства. Проте, шлях, на якому люди приходять до блаженства, є тайною вчоловічення та смертного страждання Христа...
І тому тайна вчоловічення Христа повинна бути якимсь способом увірвана в усіх часах і всіма.

ТОМА АКВІНСЬКИЙ

Райнер Марія Рільке

Історія з зеленої книги

(Фрагмент з другої частини «Нотаток Мальте Ляврідз Брігге»)

Цей фрагмент, частину якого було друковано в «Сучасній Україні», належить до видатного прозового твору Рільке. В українському перекладі тут він уперше публікується повнотою.

Редакція.

Цієї ночі знову прийшла мені на думку та маленька зелена книга, що, здається, була в мене в дитинстві. Не знаю, чому я так переконаний, що потрапила вона до мене від Матільди Браге. Книга ця не зацікавила, видно мене, бо читав я її багато років пізніше, напевне в Улсгорі, під час відпустки. Проте, важливою здалася мені ця книга від першого погляду на неї. Навіть зелена оправа щось означала й справді чимсь відповідала її змістові. Зумовленням здалося, що форзац був таким білим і рівним листком, а титулова сторінка — таємничою. Наче само собою розумілося, що книжка мусить бути ілюстрованою — так виглядала вона, а проте малюнків не було в ній і — майже проти власної волі — це, врешті, теж виглядало нормальним. Певним відшкодуванням за це була для читача навскоси вкладена між сторінки вузької книжечки трухла й зворушлива у своєму довірі троянда, що лежала там уже Бог знає скільки років. Можливо, що палітурник, не притлядаючись, нашвидку, зшив книгу разом з трояндою між її сторінками, а можливо сталося це зовсім не випадково. А втім, може до цього місця хтось дочитав книгу і не брав її більше до рук. Може в цей момент доля постукала до його дверей і відірвала від книги назавжди: адже книги все ж не тотожні з життям. Не можна було здогадатися, чи книга була далі тої закладки читана. А може саме це місце знову й знову читалося кимсь — десь гізно вночі... У всякому разі — я уникав тих двох сторінок, наче дзеркала, перед яким усе хтось стоять. Я не читав їх.

І взагалі я не знав, чи мені довелося прочитати цю книгу повністю, хоча вона не була товстою і розповідалися в ній цікаві й не відомі мені історії — я любив читати їх під вечір. Зараз пригадуються мені лише дві з них. Я хочу назвати їх: кінець Гришки Отреп'єва і загибель Карла Сміливого.

Я не пам'ятаю, чи історії ці справили тоді на мене велике враження. Але тепер, по багатьох роках, усе пригадується мені, опис викинутого в натовп трупа лжецаря. Три дні валявся він розшматований, поколотий, з маскою на обличчі.

Звичайно, книжечка ця ніколи вже не потрапить до моїх рук. Але це місце напевне було надзвичайним. Охоче перечитав би я також про зу-

стріч Отреп'єва з матір'ю. Він почував себе, видно, дуже певно, бо спровідні викликав її до Москви. Його віра в себе була такою великою, що він подумав про приїзд і його справжньої матері. Тим часом Марія Нагая, після швидкої одноденної їзди, прибула з убогоого монастиря до Москви і своїм визнанням Гришки виграла все.

Але чи разом з визнанням цим не починається його непевність у собі? Я не маю відрази до думки, що сила його переображення росла з бажанням не почувати себе чимсь сином. Це, кінецькінцем, сила всіх молодиків, що залишають родини.

А народ, що, не знаючи нічого іншого про нього, захотів його — зміцнив його свободу, створив йому необмежені можливості, тоді як признання матері — хоч це й було чистим шахрайством — зв'язало його. Воно обмежило його безмежну винахідливість, воно змушувало його до втомлюючого наслідування, воно зобов'язувало його не бути самим собою, воно робило його ощуканцем. Поряд цього розкладаюче діяла також Марина Мнішек. Вона, як виявилося пізніше, не вірила в нього. На свій лад заперечувала його.

Звичайно, я не можу пам'ятати, як усе це було розказано в тій історії. Проте, пригода ця не застаріла й досі. Вдячною була б ця тема й оповідачеві наших днів, якби він звернув увагу на останні епізоди. — Коли Отреп'єв пробуджується з найглибшого сну, підбігає до вікна й прожогом виплигне на подвір'я поміж сторожу. Він не може зіп'ястися на ноги, потребує допомоги. Напевне зламана нога. Обпершись на двох чоловіків, він відчуває їхню віру в нього. Він оглядається: у нього вірять — ці могутні стрільці навколо, що бачили Івана Грозного, а тепер вірять — йому. О, він охоче розкрився б їм, але, відкривши рота зараз, значить лише застогнати.

Жахливий біль у нозі. Нічого, нічого не знав він у цю хвилину — крім болю. А часу — немає... Ось бачить він Шуйського і натовп за ним. Уже стріляє сторожа Отреп'єва... І настає чудо: віра стрільців раптом зникає. Ніхто не виступає наперед.

Шуйський стоїть зовсім близько перед ним. Не оглядається навколо — знав людей поруч себе — і з відчаем гукає вгору, до вікна.

Відомо, хто там стоїть. Отреп'єв знав: зараз стане тихо. Рахтова тиша. І він почне той голос, відомий з тих часів, високий і фальшивий, перенапруженій голос.

Так Отреп'єв чує вже голос цариці-матері, що відрікається його.

До цього місця все було самозрозумілим. А тепер, прошу вас, потрібно оповідача: бо від кількох рядків, що нам ще лишається написати, мусить пашти міцю — наперекір усім труднощам. Буде про це сказано чи ні, а треба присягнути, що за напруженій час від голосу в вікні й пістолевим пострілом до Отре'єва ще раз поверталася сила і воля бути знову всім. Інакше не піддається зрозумінню, чому нічне вбрання його було таким попронизуваним, неначе ворожа зброя наштовхнулася на міць незвичайної особи.

І ще три дні після смерти обличчя його ховала маска. Три дні, від яких він уже був ладен відмовитися.

Дивним здається мені тепер, що в тій самій кнізі було повідано про загибель такої суцільної, як ґраніт міцної, незмінної і з роками все тяжкої людини для тих, хто мусів його терпіти. Портрет її перебуває в Діжоні. Хоч і так було відомо про рішучість і завзяття цього одчайдушного чоловіка з надто гарячими руками, що все шукали прохолоди й несамохіть лягали на холодне держалоши широко розставленими пальцями. У руки ці била кров так, як здіймається вона, буває, до отанування скаженими помислами голів.

З такою кров'ю треба було жити дуже обережно, в собі. Часом герцог сам боявся її, ходив зігнутий і сумний. Жахливо чудою здавалася йому наполовину португальська, жвава й засіяна несподіванками власна кров. Часто з'являвся страх, що раптом серед ночі вона розшматує його. Він поводився так, наче зовсім отанував її, а проте жив у вічній боязні перед нею і не відважувався полюбити жінку — аби не здобути заздрости крові. Трояндovий мус заміняв вино, що ніколи не торкалося його губ. Ні, одного разу задив він — серед табору перед Льозанною, як віддали ворогові Грансон. Хворим був він і сумним. Але — тоді саме спала його кров. У безглазді останні роки кров його впадала часом у глибокий, тваринний сон. Ось тоді проявлялося, в якій мірі був він рабом її: спала кров його, і він був нічим. Тоді ніхто з оточення не міг зайти до нього: герцог не розумів іхньої мови. Не міг показуватися чужинецьким посланцям. Він сидів і чекав. Несподівано кров вирвалася з серця й розплivalася з ревом по тілу.

Через цю кров герцог мусів возити за собою низку речей здобичі. Три великих діаманти і все коштовне каміння, флямандське мереживо й арраські килими — горами; шовковий намет з плетеними золотими шнурами й чотири сотні шатер для дружини; і на дереві мальовані образи, і дванадцять апостолів з чистого срібла. А принц Та-ренський, і герцог Клев, і Філіп Баденський, і володар Шато-Гійону, мусіли супроводити Карла Сміливого, бо герцог хотів переконати свою кров, наче він є цісарем, наче нікого немає на всьому світі понад нього: щоб залякати її. А вона, недовірлива, не вважала й на такі докази. Що найбільше — герцогові вдалося може на одну мить породити в ній сумнів. Але сурми під Урі зрадили його. Від того часу його кров знала вже, що

вона належала переможеному — і намагалася вирватися.

Так усе це здається мені тепер. А колись найбільше враження залишило читання про день трьох королів і розшуки герцога.

Молодий льотрінгський князь, що саме напередодні повернувся до свого нужденного міста Нансі — негайно після дивно швидкого бою — на світанку збудив своїх людей і запитав про герцога. Один по одному від'їджали розсильні, а часом і сам князь з'являвся в вікні, — неспокійний і зажурений. Він не завжди розпізнавав, кого доставляли його післанці на возах і ношах, але герцога серед них не було, як і між пораненими. Ніхто з новоприведених полонених не бачив його. А біженці боязко, наче від страху десь зустрічалися з ним, розносili на всі боки різноманітні поголоски.

Уже сутеніло, а про герцога довідатися не вдалося. Довгим зимовим вечором снувалися чутки про зникнення герцога. І куди б не доходили воно — скрізь міцніло переконання, що він живе. Ніколи досі не володів він так уявою людей, як цієї ночі. У жадному домі не спали. Не було мешкання, де б не чекали на нього, де б не вчувався його стукіт.

Саме цієї ночі вдарив мороз. — І здавалося, що костеніла сама думка про живого герцога. Так затвердла вона. А проте пройшли роки, довгі роки, заки вона згубилася. Тепер люди, не чітко уявляючи причину, славили герцога. А тяжка доля, що нею з'язав він їх, була легшою тільки завдяки його образові. Що він був — відомо було їм аж надто добре. А тепер — адже вони знали його! — необхідним стало не забути про нього, пам'ятати.

Наступного ранку, сьомого січня, у вівторок, розшуки відновилися. На цей раз знайшовся й проводир — паж, що наче здалека бачив загибіль свого герцога. Він сам нічого не оповідав — його привіз і за нього говорив граф Кампобасо.

Отже проводир пішов попереду, а всі інші — зразу за ним.

Хто його таким бачив, таємничим і якось особливо непевним, той справді міг повірити, що це був Джанбатіста Коллонна, як дівчина, вродливий і тонкий. Він дрижав від холоду. Бо повітря наче затужавло від нічного морозу, скрипіла земля під кроками. Мерзли всі. Тільки герцогів блазень, прозваний Люї Одинадцятим, забавлявся, забігав наперед і завертав назад, удаючи пса, лазив біля хлопців на чотирьох, нагинався над випадково знайденими трупами і звертався до них, намовляючи подати себе за шуканого. Потім якийсь час лишав їм на роздуми і повертається до товариства, погрожуючи і лаючись. Жалівся на лінощі і впертість померлих.

Тим часом заходили все далі — в безконечність. Давно вже зникло за ними місто. А погода, не зважаючи на холод, стояла сіра, непроглядна. Здавалося, що невелике товариство мусіло згубитися перед однomanітної й байдужої рівнини. Ніхто не говорив. Тільки стара баба, що йшла за шукачами, щось мимрила собі під ніс і похитувала головою. Може молилася.

Рагтом передній зупинився. Оглянув своїх товаришів навколо і звернувся до португальського герцового лікаря Люпі, показав наперед. Кілька кроків перед ними, біля замерзлого болота чи ставка, лежало десять чи двадцять трупів — понівечені, напівлі, ограбовані. Люпі нагинався над кожним з них нашорошено. Тим часом уже розпізнали Олів'є де ля Марш і священика — вони йшли, видно, поодинці. А стара верещала, стоячи навколошки в снігу, і горбилася над рукою з настовбурченими проти неї пальцями.

Усі поспішили до неї. Люпі з кількома слугами намагався повернути труп, бо він лежав долілиць. Коли ж відморозили обличчя, разом з кригою знялася тока плівка щоки. Друга, як вияснилося, була вирвана псами або вовками. А все лице було розкроєне великою раною, що починалася від вуха.

Кожен оглядав себе так, наче сподівався за собою побачити римлянина. А зустрічали — блазня, злого й закривленого. Він тримав перед собою якесь вбрання і тряс ним так, наче з нього мусило щось випасти. Проте в ньому нічого не було. Тоді почали шукати відомих ознак. Деякі з них знайшлися. Розклали вогонь і мили тіло теплою водою і вином. Знайшли шрам на шибі і місця обох великих наривів.

Лікар не сумнівався більше. Проте, шукали далі. Люї Одинадцятий знайшов труп чорного коня Маро, на якому герцог їздив у день Нансі, смакуючи свою власну кров, що все ще лилася з рота і носа. Один із слуг згадав, наче на лівій нозі

герцога ні tot вріс у тіло. Звичайно, всі кинулися до ноги. Тільки блазень метушився, наче лоскотаний, і кричав:

— Ох, мосьє, вибач їм, дурням, що вони викривають твої грубі вади і не визнають твоїх чеснот на моїй довгастій лиці!

Герцогський блазень був також першим, що зайдов у дім якогось Георга Маркіза, в якому — ніхто не знав, чому! — наряжали покійного. Тіло ще не було накрите, і його можна було побачити. Білість камізельки і кармазин мантії різко виділялись між чорнотою бальдахіна і ложа. Спереду стирчали високі червоні чоботи з великими позолоченими острогами. А що вгорі там була голова, ніяк і сперечатися, бо звідти виглядала корона. Велика, вкрита якимсь камінням герцогська корона.

Люї Одинадцятий обішов довкола і оглянув усе якнайдокладніше. Помацав навіть отлас, хоч розумівся на ньому мало.

Це був добрий отлас, може, дешевий для династії Бургундів.

Він ще раз відступив назад, щоб схопити загальний вигляд і запам'ятати дивну строкатість фарб на тлі снігових відсвітів.

— Добре одягнено, — визнав він нарепті, — хібащо надто претенсійно.

І смерть здалася йому театром ляльок: от раптом знадобився — герцог.

(Переклад: Олекса Ізарський)

Карліс Скальбе

Казка про золоту яблуню

За дверима зимова ніч, і будинок поринув у темряву, як у морську глибочину. На столі горить лямпа; ясне світло падає на книжки. Зараз північ — час, коли трапляються дивні речі. В ці години я люблю читати одну стару книгу. Багато сотень років тому її поклали за крохву на гориці мого сільського дому. Дим зробив її темнобрунатною, а смугок, що всю ніч піднімається з кутків кімнати і снується по кроквах і низькій стелі, наче шукаючи неба, змусив попріти її листки. Читаючи її, входиш у темний ліс, де заблудитися так само легко, як замислитися чи задрімати. В ній багато казок, але всі вони мають нещасливий кінець. І може через це пожовкі від старости листки так рясніють слізами. Я знаю ці старі плями, я знаю слізы.

Перегортаю листки один за одним. І я не журюся, і вітер не плаче за вікном, але не захажу казок без сумного кінця. А коли дохожу до останніх рядків, дві темні тіні перебігають сторінкою. Вони коливаються на стінах і заповнюють кімнату до стелі. Я знаю ці тіні: одна з них Самотність, друга Смерть. Коли Смерть хоче убити ко-

гось, Самотність заманює жертву до темного лісу, де її обступають дерева, паралізовані жахом. Дерева не можуть ні заговорити, ні запитати, не можуть ні допомогти, ні втекти геть, бо чорна земля тримає їхнє коріння, як нічна примара. Земля читає на опале листя, читає на зламане життя.

Перегортаю листки один за одним і, вже зовсім втрачаючи надію, натрапляю нарепті на стару милу казку про золоту яблуню.

У чоловіка померла жінка. Вона пішла на небо і залишила маленьку дівчинку. Тепер нікому було голубити її голівку і заплітати коси. Чоловік журавився бо дитина мала чудове волосся, яке обдурювало навіть бджіл, коли вона літом сідала на луках серед золотистих квітів, а її коси яскіли розлитим медом.

Отож, чоловік одружився вдруге, щоб мати когось, хто розчісував би дитині волосся. Та тепер коси принесли лиху долю. Кожного разу, коли кіт випивав із глечика молоко, мачуха шарпа-

ла дівчинку за коси, і кожного разу, коли вона хотіла вдарити її, вона могла легко піймати її за коси. Літом бджоли бриніли над луками, а мачуха прив'язала дівчинку за коси в темному кутку хати біля колиски. В ній лежала дитина мачухи з великою головою і банькатими очима, і дівчинка мусіла колихати її вдень і вночі.

Одного разу, опівдні, вона задрімала після безсонної ночі, а дитина випала з колиски і набила собі гулю на лобі. Тоді мачуха жорстоко побила її і вигнала до лісу: нехай роздеруть вовки та медведі. Але батько змілосердився. Він гукнув дівчинку назад, і поки вона боязко стояла за дверима, не сміючи підвести очей,увійшов до хати і довго виговорював мачусі. Після цього дівчинку віддали в науку до побожного й скупого господаря.

Н. СОРЕНСЕН:
Ілюстрація до однієї з казок Скальбе

Цей господар добре знався на рахунках. Він і молитви свої проказував, наче рахував. Він рахував гроші, рахував кожен крок своїх наймитів і кожен шматок хліба на столі. Він був зайнятий з раннього ранку до пізнього вечора. Він бачив кожен рух навколо, і його грізні брови панували над подвір'ям і над полями. Вони панували та-кож над найсвятішим місцем хати — запічком, де навіть таргани переставали шарудіти у вінках цибулі, коли лунав його грізний голос. Він був паном роботи і відпочинку своїх наймитів — ба, навіть їхніх снів. Коли вечером знесилені люди забувалися коротким сном, у нічних маривах над ними підносилися брови господаря двома хижими птицями.

Літом дівчинка пасла вівці. Господарева жінка давала їй тоненку скибку хліба на цілий день,

а вона ділилася нею з собакою і улюбленою вівцею. Її ж саму годував ліс і кущі. Старі діди — зеленобороді пенськи пропонували суници, ліщина струшувала лісові оріхи, а болотяна купина за-прошуvalа до брусниць і ожини. Листя й трави, квіти й хміль — усі вони знали, як прихилитися до неї і приголубити ласкавіше, ніж це робили людські серця. Сумуючи за пестощами, дитина тулила до щоки липовий листочек або завивала навколо голови розтріпану березку.

Але ось прийшла зима. Вона обдерла шати з дерев, визбирала на пагорбках ягоди і застелила

«Король казки», лотиський письменник і поет Карліс Скальбе, народився 1879 р. в родині коваля. Першу збірку його казок «Мандрівки до дочки Півночі» надруковано 1904 р., а в 1905 р. Скальбе арештовують за участь у революційних подіях. Він відсиджує кілька років у тюрмі, а повернувшись, публікує (1914 р.) свою найкращу збірку «Зимові казки». Доробок його нараховує більше 50 речей. Помер письменник на еміграції в Стокгольмі, 16. квітня 1945 р.

Сюжети Скальбових казок часто взяті з народного фольклору, але як правило по-дій й характери значно біжчі сучасності, ніж старовинні. Та й сама казка для Скальбе лише засіб виявлення естетичних і моральних зasad. Письменник пише свої твори не для дітей, а для читачів, що вже знають життя і люблять дошукуватись його змісту. «Героями казок Скальбе є Чесноти», — пише проф. А. Швабе. А з них найкраща й найцінніша — любов до Батьківщини.

білою скатертиною луки, поля й долини. Захід сонця запалював свічки жовтого воску у мідних підсвічниках; ялинки стояли в білих снігових шапках і перев'язях. Здавалося, розпочинається якася урочистість. Але це був лише похорон літа — мовчазні й похмурі дні посту. Нічого не було на білих похоронних столах. Ніхто не приходив дивитися на вроčисту тризну. Лише коли-не-коли швидко вискачувала куріпка або маленький заєць, і, перебігаючи з одного болота на друге, залишали на снігу кілька боязких слідів.

В лісі не було нічого, крім снігу. Десять дятел видовбував на гірських ясенях померзлі ягідки, і цей стукіт був єдиним звуком серед типій порожнечі. Птиці давно покинули ліс і кружляли довкола повіток і клунь. Але господар був розумний, щоб усе як слід поприбирати. Збіжжя обмолотили, зерно зібрали в засіки, і на чисто заметених доріжках не було жадної крихти.

Надійшли довгі ночі — ночі, як чорні ведмеді, що не хотять нічого, тільки спати. Стомлені наймити по вуха зарилися в кудлату темряву, щоб одіспатися за літні жнива. Але молоді серця задихалися довгими ночами і воювали з ними, як з

хитрими велетнями, що переважають кожного вагою своїх тіл. Молоді парубки й дівчата з мукою зносили тортури довгої ночі. Вони без сну крутилися на постелях і нетерпляче чекали, коли вже дідусь запалить першу ранішню в'язку хмизу.

Молода сходилася разом коротати за роботою довгі вечори. Кидали в широку піч рожеві соснові поліна. Палаючі дрова тріщали, і полум'я рум'янило похмуру кімнату. Молоді хлопці плели мотузки й розмови. Дівчата сиділи за прядками з мичками блідого льону. Шуміли прядки, шуміли пісні, що наче теплою парою піднімалися з їхніх сердечь. Руді відблиски світла блукали вгору і вниз по темних стінах, зупинялися на білих дівочих обличчях і пересувалися в повітрі, нагрітому піснями. А коли в молодих серцях ставалось диво і зимові квіти розкривали пуп'янки, вони купчилися в курних закутках, заповнених найм'якшими тінями.

Матері брали на досвітки своїх дітей, і діти верталися додому з окрайцями білого хліба. Маленька сирітка хотіла і собі піти кудись далеко, до когось доброго й ласкового, хто пригорнув би її і дав би їй якийсь гостинець. І коли захід сонця розсилав довгі відблиски на вкриті снігом пагорки, вона, спотикаючися, побігла через снігові замети до дикої старої яблуні на вузькій польовій межі. На темних покручених гілках ще тримтіло кілька червоних листочків і дрібненьких померзлих яблук. Здавалося, що дерево було її власністю, бо ніхто не шукав розради під дикими колючими вітами, ніхто не прагнув скуштувати кислих плодів. Вона стояла під сумним деревом, аж доки жовтий захід не зник у снігах біля її ніг, а над лісом не з'явилася вечірня зоря. Тоді вона зірвала кілька холодних жовтих яблук і пішла додому.

Господар рахував мішки і шматки сала і проказував молитви за добробут господарства. Після цього ще лишалося досить часу на роздуми й розрахунки. Отже, він вирішив, що продовж зими буде один зайвий рот на подвір'ї. Але він не хотів відсилати сироту без нагороди. Отже, відрахував їй сто квасолин і сказав іти.

Маленька дівчинка поклала квасолю у квартишину, попрощалася з господарем і його жінкою і востаннє потримала в руці білу лапу собаки-вівчарки. Собака подивився, люблячи, їй в очі і лизнув руку на знак приязні. Дівчинка пішла до дикої яблуні, що все ще стояла серед снігових заметів на узбіччі дороги, така ж, мірігава як і раніше. Вона погладила пальчиками ширстку кору і замислилася куди йти. Вона хотіла б піти до Мами. Але Татусь говорив, що Мама пішла на небо, а небо було так далеко, десь за сніговими горбами, огорнутими сумним смерканням. І хоч серце її було біля Мами, ноги пішли вздовж зви-слого шляху до батьківської оселі.

Вона добилася туди за темряви. Собака підвівся в темних сінях і почав ластитися до ніг... Вона зупинилася на хвилинку, затримуючи віддих, відчуваючи шалене серце і — тук, тук, тук...

В хаті батько розмовляв з мачухою. Мачуха

говорила сердито й різко, батько — тихо, наче заспокоював. Потім мачуха пішла лаючися до дверей... Собака, сподіваючися стусана, прожогом кинувся геть. Дівчинка з раптового страху випустила ріжок хвартушини і ввесь літній заробіток посыпався додолу, зникаючи під одвірком. Одна едина квасolina затрималася між пальців. Дівчинка перескочила доріг і побігла геть, думаючи, що вона йде до Мами.

Вітер зростав у гвалтовну снігову бурю. Здавалося, земля і небо з'єдналися докупи, не можна було розрізнати гори від долини. А коли розірвалися хмари, місячне сяйво надало величності вируючому сніговому танцеві. Ось білі лицарі на конях гоняться один за одним по снігових заметах, біла пастушка зі своїми вівцями, огорненими вітром і снігом, пропливає повз маленьку дівчинку. Повітря сповнилося блискучим крижаним пилом, не було вже ні землі, ні неба, лише сяючий садок світляних вихорів, що крутилися й крутилися і перемішували схід і захід.

Дівчинка більше не відчувала ніг і непритомніна упала в замет. Едина квасolina — вона ще не з'їла її — випала з задубілих рук. І сталося диво: з квасолини почало рости чудесне дерево. Викидало гілку за гілкою, все широкі й сяючі, наче надміру довге бадилля квасолі в повному цвіту. Сніг танув навколо, земля нагрівалася, трава почала підніматися, і сонні квіти відкривали очі. А довга стеблина квасолі все росла та росла, аж поки вершина досягла неба. Білі лицарі стрілою летіли через сусідні поля, біла пастушка гнала своїх снігових овець, закутаних вітром, а високе струнке дерево — квасоля стояло мовчазне, подібне до запаленої свічки, і, здавалося, його непорушні віти творять молитву. Руки й ноги маленької дівчинки відчули дивну силу. Вона вхопилася за сяючі віти, і вони підносили її все вище і вище, аж до самого неба.

Хто може сказати, що вона там бачила! Ми знаємо лише слова старого вірша:

Тиха музика Божого саду,
Ясне сяєво янгольських танців

І ще одну річ ми знаємо: вона зустріла там свою Маму. Мама зігріла замерзлі рученята в своїх теплих білих долонях і дала дівчинці маленьке брунатне зернятко із Саду Майбутнього.

«Посади його на землі, і тобі виросте золота яблуня».

Потім Мама ще раз погладила дитині волосся і провела її небесними стежками до високого дерева-квасолі. Дівчинка знов ухопилася за віти і полізла вниз, затиснувши в руці маленьке зернятко Майбутнього. Вона почувала себе так легко й безжурно, наче й сама була крилатою зерниною, що спускалася з неба на легких крилах-руках.

Коли вона стала на землю, високе дерево-квасоля згорнуло свої віти і піднялося в повітря. А на його місце сирітка посадила зернятко Майбутнього. І ось за ніч виросла золота яблуня.

Люди збігалися звідусель: що за диво! За сніговими заметами землю вкривала зелена трава, а під золотою яблунею сиділа сирота в лахмітті! Тепер, звичайно, кожен хотів би мати їх обох:

і дівчинку, і її вічнозелений сад. Сам король прибув у золотій кареті і забрав її до палацу. А зо-

лота яблуня пішла за ними, сяючи над спустошеними сніговими полями.

(Переклад: О. С.)

Ueber den Dichter Wassyl Barka *)

Von Elisabeth Kottmeier

Wassyl Barka entstammt einer Familie des alten ukrainischen Kosakenadels; er wurde im Bereich von Poltawa geboren. Mit einigen — wie er sich ausdrückt — „Verdienstwandereien“ während der Hungerjahre 1921/22 unterbrach er den Schulbesuch. Er schloß sein philologisches Studium mit dem Erwerb des Grades und Titels eines Gelehrten durch eine Arbeit über Dante ab. Sprachbegabt erlernte er das Italienische in der Absicht, die „Divina Commedia“ ins Ukrainische zu übertragen. Das Schicksal ließ ihn bisher nicht an dieses Übertragungswerk kommen, auf das man dennoch hofft.

Seit 1925 schon beschäftigt er sich mit dem Deutschen. Es ist für ihn eine Lesesprache, denn er hatte nur wenig Gelegenheit, sie mündlich anzuwenden. Als reinste Verkörperungen der deutschen Kultur schätzt er das mittelalterliche Rittertum, die Bauwerke der Gotik und den „Faust“. Der Dichter sieht das alles auf seine eigene Art, obwohl er speziell das Mittelalter auch wissenschaftlich kennt: in der gleichen Fakultät, wo er selbst seine Studien begonnen hatte, las er über die Geschicke der europäischen Literatur des Mittelalters.

„Die größte Lehrerin“, schrieb der Dichter mir 1952, „war mir unser altes Lied, das uns seit unseren frühesten Jahren begleitet hat. Meine Mutter hat auch gern gesungen:

Із-за гори кам'яної
голуби літають...

‘Hinter dem steinernen Berg fliegen die Täubchen hervor...’

Meine Gedichte webe ich aus ähnlichem Stoff... Auch das ‘Lied von Ihors Heerfahrt’ hat mich gelehrt, wie man sich bildhaft ausdrückt, mit musikalischem Aufbau, der mit dem, was man fühlt, übereinstimmt. Außerdem unsere wunderbaren Dumen...“

Barka erwähnt als ihm wichtig geworden weiterhin Dante, Shakespeare, Maeterlink, Verhaeren, Hohol (die

übliche Schreibweise „Gogol“ ist russisch), Whitman, Balzac, Dostojewski, Pawlo Tytschyna. „Vielleicht ist meinem Herzen und meiner Natur Skoworoda am nächsten... Ihm war nur einer ähnlich in der Stellung zur Welt, im Leuchten der Seele: Franziskus von Assisi.“ — „Bedeutenden Einfluß habe ich aus der orientalischen Poesie empfangen...“ In seiner Jugend liebte Barka den großen Perser Firdusi. Noch bis 1934 wirkte das in ihm nach. Näher verwandt fühlt er sich dem kaukasischen Dichter Sayat Nova (1712—1795). Auch mit dem persisch dichtenden Aserbaidschaner Nisami Gandshewi**) beschäftigte er sich längere Zeit. Den Georgier Rustaweli jedoch schätzt Barka mit Abstand als „nicht auf jener Seite der Poesie, wo meine Entzückung...“

Natürlich befaßt sich Barka in New York auch mit der englischen Sprache und mit der amerikanischen Kultur. „Die größte der amerikanischen Erfindungen überhaupt ist nicht eine atomwissenschaftliche Erfindung!, nein, es ist die absolute Freiheit für das Leben menschlicher Individualität.“

An Barka’s Lyrik scheiden sich die Geister. Es gibt Ukrainer in der Emigration, die überzeugte Gegner von Barka’s Dichtung sind, und es gibt Deutsche, die kein Organ für ihn haben. Das muß und soll auch nicht anders sein. Einheitskritik ist ebensowenig erstrebenswert wie Einheitskunst. Bei anderen Ukrainern und Deutschen hat Barka tiefe Bewunderung erweckt.

Dies aber habe ich gefunden: Gestaltung in der Weise der Meisterschaft, höchste Bewußtheit im Dienst der Intuition. — —

*) Aus dem Vorwort zu Wassyl Barka’s „Trojanden-Roman“, der demnächst erscheint.

**) Siehe Barka’s Übertragung eines Fragmentes aus „Chusrow und Schirin“ in „Ukraine und die Welt“, Heft 15, S. 26/27. D. Verf.

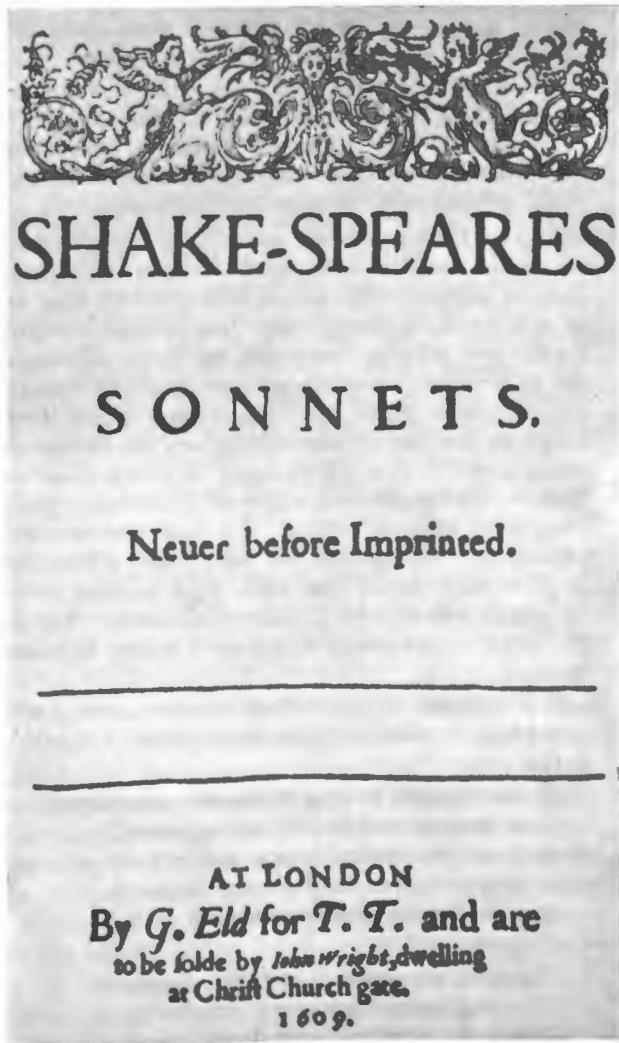
Чарлз Нормен

Шекспірові сонети

Подана тут розвідка являє собою розділ з біографії Шекспіра, що її американський шекспірозванець склав на ґрунті найновіших досліджень у царині життя й творчості великого англійського автора. Праця Чарлза Нормана вийшла в Нью-Йорку

1947 р. Її назва — «Такий вартісний друг» — є реченням із характеристики поета, що її зробили його товарищи сцени, Гемінджа та Кодел, у присвяченому графові Пемброкові й його братові першому повному виданні Шекспірових п’ес, т. зв. фоліо 1623 р.

Український переклад цитованих тут шекспірівських текстів належить І. Костецькому, який підготував до друку повний переклад сонетів Шекспіра.

Титулова сторінка первого видання
Шекспірових сонетів 1609

У тридцять чотири роки Вільям Шекспір стояв уже в першій лаві творців поезії свого часу. Але це ще не був ото монументальний, звисочений, у своїй величі навряд чи вже людський образ благословленного генія, яким він живе в переданиі пізнішого світу. Він був поважним, спокійним чоловіком. Його рудаво-брунатне волосся, зачісане назад, починало вже світитись і відкривало ясну, чисту дугу чола. Горіхово-карі очі мали глибокодумний і при тому пронизливий вираз. Багатий на модуляції, виплеканий голос бринів у співзвучці з мисленням. Він був тоді — згідно з пізнішою оповіддю — «дуже люб'язної вдачі і високим степенем приемний у товаристві». Але раз-у-раз опановувало його почуття внутрішньої непевності, і він піддавався нападам меланхолії та стомленої малодушності. Інколи, звичайно, коли турботи тяжили на ньому подібно до важких хмар, він умів злітати, немов жайвор, і здійматися понад хмари. Але він був постійно щедрий на похвали і незмінний

у своїй дружбі, хоч у коханні з'явилось потім і гірке почуття.

Це все висловлено в його сонетах. Внутрішній зв'язок, мовні рівнобіги до певних драм, натяки на деякі історичні події та інші показники говорять за те, що значна частина сонетного ряду, як ми його знаємо, походить із першого часу його дружби з Савсемptonом та іншими аристократами. Поезії переходили з рук до рук і тим робом потрапили нарешті до рук друкаря. Цей впорядкував їх так добре як умів, — але, на жаль, не дуже добре, — за певним порядком чергі.

Точилися суперечки про те, чи розкривають ці сонети справді власні Шекспірові сердечні переживання і чи дійсно був він тут сам собою як мистець. Знайти відповідь на ці питання аж ніяк не неможливо, хоч при цьому й стикаються з труднощами, які не малою мірою походять від того, що сам текст сливє придущено тяжким вагарем учених викладів.

Сонетний цикл, якщо ми волимо послуговуватися таким визначенням, скеровано в переважній частині не до жінки, а до різних чоловіків. Жінка, що до неї в деяких із сонетів є звертанням або про неї є загадки, ввійшла, як видно, у стосунок з одним із цих чоловіків, і обое вчинили зраду супроти друга й коханця. Події цього роду не являють породження поетичної фантазії, а, крім того, жаден інший сонетний цикл часів Ренесансу або якогось іншого періоду не має за предмет подібну тему.

154 сонети (з яких один, 126., властиво, не є жадним сонетом, а складається з шістьох римованих подвійних рядків) написано не всі в один час, лише протягом довшого періоду, який починається з першими дев'ятдесятими роками шістнадцятого сторіччя і досягає принаймні 1603, року смерти королевої Єлизавети. Правдоподібно, що Шекспір поетично звеличив кількох друзів, а не одного, як то приймано раніше, і так само можливо, що сонети звертаються також більше ніж до однієї жінки.

Сонети даються розподілити на різні групи. В осередді першої стоїть ідеальний образ юної мужності, либонь шляхетний друг або покровитель, або хтось, хто був одночасно і тим, і тим. Шекспір не тільки прославляє його вроду, але й спонукає його одружитись і породити дітей таїкої самої краси. В наступній групі йдеться про ревний нахил до іншого юнака, що його поєт узяв під свою опіку. Дальша група звернена до особи, стать якої не визначається жадним способом, бо ці поезії можуть бути звернені точнісінько так само до чоловіка, як і до жінки. Знов таки інша група говорить про темноволосу жінку, в кайданах якої почуває себе Шекспір, і до цього ж зв'язку належать і сонети про зраду, що її вчинили люблена жінка і друг — ім'я якого без боязni можна назвати як Вілль. Нарешті, треба згадати як окрему групу сонети від 76 до 86, бо тут уведено письменника, якого історія літератури знає лише як «поета-суперника».

Сонети з'явилися з такою загадковою присвятою — найбільш спірною в цілій англійській літературі:

TO.THE.ONLIE.BEGETTER.OF.
 THESE.INSVING.SONNETS.
 M·W·H· ALL.HAPPINESSE.
 AND.THAT.ETERNITIE.
 PROMISED.
 BY.
 OVR.EVER.LIVING.POET.
 WISHBTH.
 THE.WELL-WISHING.
 ADVENTVRER.IN.
 SETTING.
 FORTH.

Т. Т.

єдиному . ПОРОДИТЕЛЕВІ .
 отсих . наступних . СОНЕТИВ .
 МР. В. Г. ЦЛЛОГО . щастя .
 I . тієї . вічності .
 ЗАПОВІДЖЕНОІ .
 ВІД .
 НАШОГО . НАЗАВШЕ-ЖИВОГО . СПІВЦЯ .
 ЗИЧИТЬ .
 ДОБРОЗИЧЛИВИЙ .
 НАСМІЛЮЮЧИСЬ .
 ВИДАТИ .
 У СВІТ .

Т. Т.

Напевно нікому, крім ученого фахівця, не спало б на думку, що слово «породитель» стосується до особи, яка влаштувала видавцеві Торпові рукопис сонетів для друку і цим чисто діловим вчинком заслугувала на «ту... заповіджену вічність» посмертної слави. Справді, один визнаний шекспірозванець виставив був цю гіпотезу. Але хто був цей «мр. В. Г.» — він був напевно ніякий не гендляр автографами, лише однією з тих визначних особистостей, що про них ідеться в сонетах, хоч либонь і не «єдиним породителем».

Дальший текст присвяти досить таки неясний. Можливо, що бракує одного рядка; в кожному разі так воно виглядає. Але граматична проблема, що міститься в цьому, являє собою дрібницю в порівнянні з позначкою «мр. В. Г.». Труднощі, які постають з намаганням утотожнити цю примарну й примітну постати, уже самі з себе досить велики, навіть якщо не завдавати собі труду, на кшталт деяких коментаторів, переставляти ініціали таким робом, щоб виходило «Генрі Ріслі» (Henry Wriothesley), отже — граф Сав-семптон.

Власне, вже коли з'явилось перше друковане видання «Сонетів», таємничі ініціали були загадкою для читачів, не причетних до Шекспірового кругу, являли собою, отже, анонімівість із наміром, принаймні судроти широкої публіки.

Ініціали могли б означати Вільям Герберт, тобто — граф Пемброк. Але цьому перечить те, що за тодішніх часів жаден видавець не наважився б пропустити титул графа Пемброка, скільки уряд й величності суверо пильнував

пошанування належних шляхті привілеїв. «Мр.» означає в цьому зв'язку, звичайно, не «містер» — слово, яке в мові тієї доби взагалі ще не існувало, — лише радше «мастер». Позначка «мастер В. Г.» могла б стосуватись юного Вільяма Герберта, бо йому в період постання більшості сонетів шляхетський титул належався ще не правомірно, лише членостево. Молодий аристократ став графом Пемброком щойно р. 1601, по смерті свого батька. Тим то цілком можливо, що перша половина Торпової присвяти, включно з ініціалами, походить з-під пера Шекспірового.

Вільям Герберт не міг мати ще й чотирнадцять років, коли постали перші сонети. В деяких поезіях слідний платонічно-батьківський тон, як то й відповідає різниці віку між поетом та присмцем цих віршів. Звичайно, не треба забувати, що за тих часів хлопців уже вважано за чоловіків. У дванадцять чи тринадцять років вони йшли до Оксфорду або Кембріджу на університетські студії, а в п'ятнадцять іх розглядано як здатних до подружнього життя. Наприкінці року 1595, коли Вільям Герберт мав саме п'ятнадцять, ведено вже переговори про його шлюб з Елізабет Кері, онукою лорда Гансдона, який посадив посаду лорда-покойового. Справа розбилась, і Елізабет Кері одружила зрештою з сером Томасом Берклі.

Темою перших двадцятьох сонетів, уже з початкових рядків виразно розкритою, є шлюб і батьківство:

З найкращих творів бажаний нам витвір,
 Щоб ліпоти трояндний вид не вмер —
 Сонети скеровано до юнака, що зображеній як
 — Окраса світу нині в свіжім зрості,
 Ти, що звістуєш весньюврану рань —
 Він прекрасний:

Поглянь у люстро й нагадай лицю,
 Що час йому інакшення приймати;
 Отож, як не відсвіжши бростъ отсю —
 Обдуриш світ, знеблагодатниш мати.
 Де ж красне те з-між безколосих лон,
 Що гребувало б твого шлюбу ланом?
 Або — кому миліш у гробі сон,
 Сон самовтіхи безпотомним станом?
 Ти — матері свічадо, і в тобі
 Звучить їй відгук радісного квітня;
 Так звидиши ти й себе в злотій добі —
 Крізь зморшки, ті старого віку вікна.

Та як у згадці не полишиш слід,
 То сам умри, й з тобою вмре твій вид.
 З кожним сонетом постать характеризується дедалі виразніше: він — білявий, дуже юний, примхливий, неодружений — і, з усього бачити, шлюбобоязький. Він походить із шляхетного дому, і Шекспір робить йому закид:

— Ти змовивсь проти себе без вагань,
 Руйнуючи отої прекрасний гмах,
 Що мав рости вінцем твоїх бажань —
 Усе це тому, що він не хоче одружитись і мати дітей, щоб продовжити лінію свого роду.

За первовзором Овідія прославляє Шекспір свою силу спроможності зробити через вірш юнака безсмертним. Він обіцяє йому ту вічність, оте увічнення, на яке натякає Торп у своїй присвяті

до «Сонетів», але він не пускає головної теми з ока:

В майбутнім віри віршу хто ж пойме,
Будь ваших цнот він і по вінця повен?
Він вашій мості — лиш труна, бігме,
І ви й наполовину в нім невловен:
Якби списав я ваших сонм оздоб,
З тих зорів, з грацій вив'язав би вензель —
Сказали б потім: «Бреше віршороб,
Не йме земних такий небесний пензель».
Взяли б цидулу (зжовку) вже) на-кпи —
Як з діда кплать, що схильний до похвалеб —
І шалом старостівної стопи
І байкою належне вам назвали б:
Та стрінься вірш мій з ваших чад котрим —
Ви жили б двічі: в нім і в шатах рим.

У радісній красі плинуть ці перші сонети й несуть із собою читача далі, ген у безодні, в темне підспіддя власного Шекспірового життя.

Може видаватися разочім, що саме Шекспір поетично звеличив шлюб, тоді як сам він по своєму одруженні з Анною Гесвей при першій же нагоді полишив Стретфорд і пізніше так само уник щастя подружнього життя, власне коли по чумних роках 1592—1594 було знову відкрито лондонські театри. Але, звичайно ж, у сонетах ішлося не про його власне весілля.

Одне має вигляд певного — і тим самим уточнення осяйного юнака перших сонетів падає знову під сумнів: ряд сонетів, який оспівує щастя батьківства, повинен був бути написаний перед смертю Шекспірового сина Гамнета, яка сталася влітку 1596. Бо неможливо припустити, щоб поет, не думавши про власну втрату, міг написати таке:

Що в вас був батько — най би син ваш ствердив.
Або вірші:

Та стрінься вірш мій з ваших чад котрим —
Ви жили б двічі: в нім і в шатах рим.
Він вжив би тоді, безумовно, інших образів.

Але якщо Шекспір написав ці сонети перед 1596 р., то це знову повертає нас до періоду, в якому його дружба з Савсемптоном перебувала в найвищому розквіті, і тоді було б прийнятні можливо, що цей сонетний ряд скеровано до синьо-окого, золотисто-бліяного графа. Він був також гарним, прямхливим юнаком і ще не одруженим на час проголошення свого повноліття в році 1594, коли то з'явилася була присвячена Йому «Люкреція». Можна було б навіть знайти натяк на цю його відтеперішню дорослість і на намальований з нього в тому році портрет — у віршах:

На щастя шпиль ступивши, ваша мосте,
В сали чеснот, незайманих оздоб,
До дівих лон живоцівт переносьте,
Подібніший до вас з усіх подоб. —

У кількох із цих перших сонетів можна знайти вказівки на особисті взасмини, які навряд чи були б мисленні стосовно до цілком молодого ще Вільяма Герберта. Справді бо, в деяких із цих сонетів поета опановує почуття такоб безмежної віданості, що воно допроваджує до сливе немужнього обожування свого друга й його тілесних достоїнств:

Генрі Ріслі, граф Савсентон.
Портрет у Вельбекському аббатстві

Глитаю-Часе, стерлись кігті лева 6,
І най ковтне свій власний рід земля;
Рви гострі ікли тигрові із щелеп;
Най фенікса вогненна кров залля';
Звеселюй і засмучай пори року —
І, Часе, кой що хоч, прудкий в ходьбі.
В'янким сластям на землю всю широку;
Одне злочинство бороню тобі —
О, най мою любов минуть години,
Ій брів старечим не карбуй різцем:
Шоб любий для прийдешньої людини,
Без плям твоїх — був красного взірцем.
А в тім — продовжуй, ветхий Часе, злочин:
Юнак коханий мною в вірш зурочен.

Той факт, що в шістнадцятому сторіччі вживано таких наладованих почуттями звертань старшого чоловіка до молодшого, завдав загадки цілим поколінням коментаторів. Проте, часто заступаний погляд, мовляв, Шекспір був гомосексуалістом чи бодай бісексуальним, не знаходить підтвердження там, де його можна б знайти передусім, саме — в його драмах. Ми маємо тридцять сім визнаних за автентичні сценічних творів — історичні драми, комедії, трагедії й трагікомедії, — і створені від Шекспіра чоловічі й жіночі образи являють таку різноміність характерів, які не досягав ніколи жаден інший мистець. Вони висловлюють найрізноманітніші, одне одному найгострішим робом суперечні погляди на всі теми, що їх лиш можна собі уявити, жадного разу не виявивши в рисунку вдачі або у вимовленому слові нічого, що вказувало б на гомосексуалістичні нахили Іхнього творця. Такий здогад видається так само несуміс-

ним з оповіденою в «Віллобі-го Авізі»*) історією, а насамперед — із сонетами до темноволосої пані, до якої Шекспір говорить у поетичних образах про свою любов і прагнення.

*

Вистроєне в коштовні, прикрашені самоцвітами шати, плинуло блискуче шляхетне товариство з двору королевої Єлизавети до театру лондонського передмістя, щоб приправити своє веселе неробство ще й видовищем вистави. А з іншого боку, зі сцени Шекспір міг споглядати мешканців вищої сфери, обмінятися також під час вистави поглядом із шляхетним покровителем і протектором, після театру ж тягнуто його либонь у привілейоване коло. І тут, у шумі барвистої сусти, відбувається його долею суджена зустріч із душевною родичною, з темноволосою пані «Сонетів». Це Розаліна з «Любоців намарно»:

— блідava постать, брови оксамитні,

А в очних ямках кульки смоляні —

Вона появляла собою темну, либонь владущу красу, щедро обдаровану тими жіночими властивостями, що ними сама себе характеризує Розалінда з «Як вам до вподобі»: «мінлива, ніколи не знала, чого хочу, горда, химерна, витребенькувата, недоладна, не стала». Її імення могло й насправді бути — Розаліна або Розалінда. В сонеті 109 говориться:

Нішота — світ; нішо мені несе,

Поза тобою, розо; в нім ти — все.

Але не тільки в сонетах дав Шекспір вираз своєму коханню. При виході Ромео в другій сцені першої дії мова про нещасливе кохання до панянки на імення Розаліна (яка сама у п'есі не з'являється). Бенволльо каже до нього:

Це в Капулетів старосвітське свято,

Тут Розаліна, пася твоя,

Серед красунь веронських бенкетує.

Ходім, без упередженъ порівняй,

Тобі їх цілу появлю там валку,

І де вбачав лебідку — взріши галку.

А Ромео відрікає:

Як мій побожний зір та щось таке

Фальшиво ствердить — буде з сліз вогонь!

Та Бенволльо не поступається:

А, йди! Її красив пан без людей,

Лиш сам-на-сам ділив між двох очей —

Це звучить як вихоплена з життя розмова, і, мабуть, вона такою й була. Подібна думка з'являється в «Сонетах»:

Такий бо самий з тебе теж тиран,

Що й з тих, жорстоких від своїх ліпот;

Бо знаєш — в серці, повнім любих ран,

Єси прекрасний і рідкий клейнод.

Щоправда, в добрій вірі дехто рік,

Мовляв, не можеш дати зідх серцям;

Що миляться вони, я не відрік,

*) Цією польсько-галицькою формою, що в даному разі вдало передає архаїчнезвучання оригіналу, перекладено тут назву віршованої повісті „Willolie His Avisa“, надрукованої під псевдонімом у Лондоні 1594 р. Повість прославляє гарну, розумну й цнотливу шинкарку на імення Авіза, яка боронить свої чесноти з рівним успіхом так супроти молодого шляхтича Віллобі, як і супроти одного старшого актора W. S. (як гадають — William Shakespeare).

Хоча й клянуся в тому сам-на-сам.

Розаліна чи Розалінда, можливо звана від нього якимсь іншим, назавжди втраченим ім'ям, вона живе в шекспірівських віршах вічно, темноока, темної ліпоти й огорнута в темінь таємниці, що скриває її правдиву дійсність.

Вона являє собою загадку, найбільшу загадку всієї літератури кохання, бо це ж був Шекспір, хто любив її:

Вам раб, що ж маю ще як ждати лише
На час і пору ваших побажань?
Мені без вас хвилини в кошт не йшли ж,
Ані не ніс, незван, я служби дань.
Ані не лаяв безчасу світи,
Як (вашій мості) доглядав дзигар,
Ані не кис у квасі самоти,
Коли давав прощай слузі владар;
Ані не важу заздрісним чуттям,
Де й як дозвілля бавите свое,
Лиш, раб сумний, чекаю й до нестя
Омислю тих щастя, з ким ви є.
Він добро — в ільний — блазень ваших справ;
Він жадну вашу волю зле не брав.

Тільки один раз у меланхолійному чергуванні сонетів звучить жвавіший тон — там, де співець, прославляючи свою красуню, вживає мистецького засобу, щоб покепкувати з модних сонетописців свого часу**):

Од слонця ніц в очах моєї пані,
Кораль ружанець рожевіш од губ,
Кгдиж съніекг ест бялым — в неї перса тъмяні,
Кгдиж влос ест дротем — з дроту в неї чуб:
Дамасці ружі, білі і червоні,
Зась видівем — не в неї на щоках,
І більш приемні вшелькі інне воні,
Ніж подиху моєї пані пах.
Люблю я слухати, кгди розмовляєт,
Хоч музика миліші звуки тче:
Не зрівем, як богиня походжаєт —
Моя ж бо пані, йшовши, ґрунт товче:
Та, пробі, дорожу моїм коханням,
Як та якась — брехливим порівнянням.

**) У перекладі тут крайнощі шкільного бароко пародійовано українсько-польським волянником, що приблизно й відповідало б Шекспіровому намірові висміяти в цьому сонеті так звані евфуїзми, кучерявий стиль літератури старої генерації («евфуїзм» — від назви роману модного письменника того часу Джона Лілі «Евфуес»), якому, проте, й сам Шекспір не раз віддавав данину.

Для порівняння, як зразок зовсім іншого підходу, наводимо тут «поважний» переклад того самого сонета Олега Зуєвського:

Не сонце — погляд у моєї пані,
А губи в неї — не коралів цвіт.
Землиста грудь — не сніг у порівнянні
І волос в'ється ніби чорний дріт.

Стрічав дамаські рожі я: для згоди
Іх барв чуже лице Й пісне.
Парфуми кожні більше насолоди
Дають, як запах, що від неї тхне.

І хоч люблю я спів Й — екстазу
Сильнішу збудять горлиці малі.
Не бачив я богинь ходи ніразу,
Моя ж Любов ступає по землі.

Однак я певен, що в такій справі
Вона гарніша, ніж у лживій славі.

Сонет 116 у різних перекладах

Let me not tell the marriage of true minds — —

CXVI

Man spreche nicht bei treuer geister bund
Von hindernis! Liebe ist nicht mehr liebe
Als eine ändrung säh als ändrungs-grund
Und mit dem schiebenden willfährig schiebt.

O nein- sie ist ein immer fester turm
Der auf die wetter schaut und unberennbar.
Sie ist ein stern für jedes schiff im sturm:
Man misst den stand- doch ist sein wert unnennbar.

Lieb' ist nicht narr der zeit: ob rosen-mund
Und -wang auch kommt vor jene sickelhand
Lieb' ändert nicht mit kurzer woch und stund.
Nein- sie hält aus bis an des grabels rand.

Ist dies irrtum der sich an mir bewies.
Hoc nie ein mensch geliebt- nie schrieb ich dies.

Про перешкоди в шлюбі вірних душ
Мені не йде; кохання — не кохання,
Те, що у змінах міниться чимдуж
Чи хилиться у напрямі схиляння:
О ні! любов — постійно-певний знак,
Який зорить у бурю нестрисенно;
Се — зірка в кожен мандрівний байдак,
Незнана, але брана ввись щоденно.
Любов не блазнить Часові, хоч серп
Його й сяга по виквіт лиць рум'яний;
Любов не йде в годин та тижнів щерб —
А добіжить страшного суду граней.
Будь заблуд се, я на мене б доказ впав:
Я б не писав — ніхто б і не кохав.

(Ігор Костецький)

Сторінка з видання сонетів
у перекладі Стефана Геопре

Ahl puissé-je ne jamais apporter d'entravers au mariage de nos âmes fidèles! Ce n'est pas l'amour que l'amour qui change quand il voit un changement, et qui répond toujours à un pas en arrière par un pas en arrière.

Ouh non! l'amour est un fanal permanent qui regarde les tempêtes sans être ébranlé par elles: c'est l'étoile brillant pour toute barque errante, dont le service est méconnu de celui même qui en consulte la hauteur.

L'amour n'est pas le fou du Temps, bien que les lèvres et les joues roses soient dans le cercle de sa faus recourbée; l'amour ne change pas avec les heures et les semaines éphémères, mais il reste immuable jusqu'au jour du jugement.

Si ma vie dément jamais ce que dis là, je n'ai jamais écrit, je n'ai jamais aimé.

(Francois Victor Hugo)

116

Мешать соединению двух сердец
Я не намерен. Может ли измена
Любви безмерной положить конец?
Любовь не знает убыли и тлены.

Любовь — над бурей поднятый маяк,
Не меркнущий во мраке и тумане.
Любовь — звезда, которую моряк
Определяет место в океане.

Любовь — не кукла жалкая в руках
У времени, стирающего розы
На пламенных устах и на щеках.
И не страшны ей времени угрозы.

А если я неправ и лжет мой стих, —
То нет любви и нет стихов моих!

Сторінка з видання сонетів
у перекладі Самуїла Маршака
(Орнаментація В. Фаворського)

Мабуть, була вона досить літературно освічена, щоб знайти смак у такому жарті.

Тільки один раз виглядає співець на справді щасливого: коли він її зображує при шпінеті, на якому вона для нього, аматора музики, грас. Гармонія цих ніжних струнних звуків бринить ще й сьогодні, по сторічях, з рядків його сонета. (Поза тим жаден із сонетів, скерованих безсумнівно до мужчини, не висловлює в таких чітких образах любовної спраги).

Як ти, моя гудьбо, даєш гудьбі
Блаженних деревинок звучний рух,
Як з-під солодких пальчиків тобі
Брінять дроти, бентежачи мій слух, —
Я часто заздрю клявішам, що встриб
Тобі цілуєть лучок м'якоту
Бо на такі жнива — уста мої б,
Нещасні через безогляд'я оту:
Вони, щоб доторк звідати, танок
Тих скібок перейняти мали б густ,
Де мертву дерев'яність пальців крок
Ласкаєт коштом чей не мертвих уст:
Вже ж як зухваль в раю аж так зроста' —
Будь пучки там, мені ж — віддай уста.
Але решта сонетів цього ряду настроєна на цілком відмінний основний тон: поет говорить про принизливе становище, в яке він потрапив; він бореться з собою, щоб увільнити кохану й врятувати самого себе від безумства:
Бо з розпачу я сповнився б химер
І, навіжен, тебе б ганьбити зміг —
І нарешті він мовить виразними словами:
Немов пропасниця, моя любов
Того жадає, що живить хворобу;
Те спожива', що зло взяло під сков
Хитким смакам недуги на вподобу.
Мій розум, лікар почуттів моїх,
Сердит на притисів своїх недотрим,
Мене лишив, і я ні в сих ні в тих:
Той гін — загин, лік заперечен котрим.
Я невигойний, мій потойбіч ум,
І я в безумстві впину вже не волю;
Те божевілля слів моїх і дум
Блукas відане на Божу волю;
Бо світлим заклинала моя річ
Тебе — той чорний ад, ту темну ніч.

Лінія сонетів сягає драматичної вершини і тоді скручується назад до вихідної точки — з ускладненим і незадовільним розв'язанням напруження. Темна жінка і юний друг зустрілися й зазнали взаємного непоборного тяжіння. Любовна зрада є тепер лише питанням часу. Шекспірові, пов'язаному з обома дружбою й коханням, судилася роля безпомічного глядача:

Вже ж двох кохань, для втіхи й на відчай,
Я чую вплив, мов духи два вони:
Що добрий янгол — муж, мій світлий рай,
Що дух лихий — злобарвна стать жони.
Щоб був здобут я пеклом, жінки зло
Відводить янгола від мене в тінь
І хоче, щоб святе в чортяче йшло,
Змінявши чистоту на пишну тлінь.
Навряд чи правдоподібно, щоб під «добрим янголом» мався на увазі Савсемптон, який натоді

вже був зажив — обґрутованої — слави пропалювача життя і таємно одружився з однією двірською пані, що завагітніла від нього, чим наликав на себе й на неї неласку королевої. Сонети, що в них мова про любовну зраду, всі наголошують юність і невинність друга. Постава, яку приймає Шекспір супроти нього, й весь тон його віршів нагадують про його глибоку симпатію до Вільяма Герберта, що про неї вже говорилося.

Візьми, так, любий, все візьми мое:

Потрібна зайвина чуттям твоїм,

Любов мою, що справді щира є —

Ї ти посидав і перед тим —

Немає нічого надзвичайного в тому, що якийсь поет у своїх рядках скаржиться невірну кохану або невірного друга, або й обох разом, але навряд чи будь-коли обманутий третій намагався так применити й вибачити заподіяну йому несправедливість, як це робить Шекспір.

Лише такі незвичайні людські взаємини, як звеличений у перед тим наведеному стосунок поета до Вільяма Герберта, можуть допомогти зображені ту поставу, що її висловлено в сонеті 41:

Приємний, ти призначен для любіді,

Прекрасний, не уникнеш ти облог,

І, жінки син, чи ж ти жіночий рід

Отак полишив би без перемог?

Або в сонеті 42:

Що маєш ти Ї, смучусь не тим,

І, хоч любив Ї, я — не в журбі;

Що ти бо — в неї, се є головним:

Я трачу те, чим любий був тобі.

І в заключенні того самого сонета:

Та тут бо й радість: друг і я — одне;

Так! тож вона кохає лише мене.

Загадка сонетів видається радше поглиблюваною, ніж просвітлюваною, що осяжніше до них звертатися.

Варто прийняти, що, в разі «поет-суперник» сонетного ряду від 76 до 86 може бути утотожнений, буде також легше обґрунтівти, ким був той шляхтич, чию дружбу Шекспір бажав собі затримати або страхався втеряти. (Я кажу «дружба», не «протекція», бо скеровані до невідомого сонети сповнені щирим почуттям).

Тут сонет 80:

О, маю для письма снагу малу:

Вам, знаю, ліпший дух торкнувсь ім'я

І так потужно воздає хвалу,

Що без'язик вам ясувати я!

Сонет 84 починається:

Хто той, що твердить, він, мовляв, про вас

Більш висловить, ніж те, що — ви є ви — —?

У сонеті 85 говориться:

В них слів добро, в мені — добро стремлінь,

І я, мов той невчений паламар,

На кожен гимн лиш голошу «амінь» —

На спритних духів ловким перам дар.

Слова «духи» й «гимн» нагадують про драматора Джорджа Чемпена (1559—1634); перше — тому що він був видатним духовидцем свого часу, разу-разу приклікав «допоміжних духів», які спомагали б його працю; друге — тому що він, звертавшись до духа Гомера, переклав не тільки «Іліаду» й «Одіссею», але й гомеричні гимни. Проте,

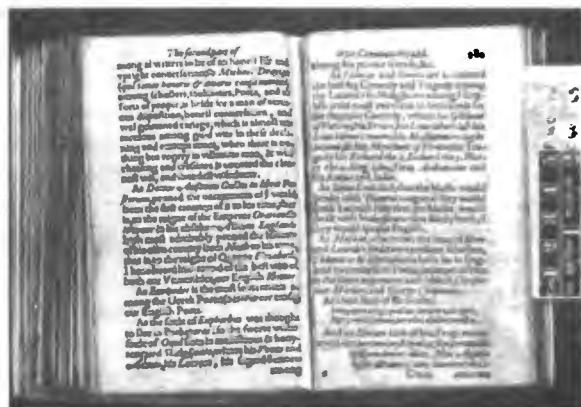
таємниця шляхтича від того не розсіюється, бо Чепмен вшановував поетично так само Савсемптона, як і Пемброка.

Тим часом, либонь жаден з обох шляхтичів не був той, про якого йдеться в цих сонетах. Стиль поета не відмінюється з кожним новим об'єктом. Схожість думок і форм виразу походить, мабуть, з розвинутого до досконалості медіому поетово-го. Можливо, що в цих поезіях виступає третій шляхтич, безмовний і загорнутий в анонімівість. Либонь можна його навіть ідентифікувати, якщо дасьється з певністю встановити, що поетом, до якого стосується цей сонетний ряд, є справді Чепмен. На мою думку, сонет 86 дає вимагану для цього вказівку.

Чи то ж його прегордій парус рим —
Нап'ятий (вам на шану) славослов —
Дав задумам моїм мертвотний втрим,
Їх клавши в сон до рідних лон ізнов?
Чи ж він — письменний в букві духів дух —
З соколіх надвисот забив мене?
Ні, ані він, ані нічний той дмух
Йому на поміч — вірш мій не діткне.
Ні він, ані зичлива мость мара,
Що ум його вела вночі на бій,
Розмови дар мені не відбира —
Не звідти злякан, став я враз слабий:
Лиш тим, що ви в його змістились вірш —
Тому то й мій, охлявши, звівсь нагірш.

Не тільки тому, що тут мова про поета, який викликає духові: до жадного з появлених у той період творів не пасує так повно зворот «прегордій парус рим», як до укладеного від Чепмена сімстоповим ямбом перекладу з Гомера, обидві

частини якого («Сім книг Гомерової Іліади» і «Щит Ахіллеса», перекладені разом з іншими сімома книгами Гомера) з'явилися року 1598.

Перша засвідчена згадка про Шекспірові сонети в книзі Френсіса Мереса „Palladis Tamia“, 1598 (Британський музей)

[Перечислюються поеми і перші драматичні твори. Мова про «його цукристі сонети, відомі серед його особистих друзів» — саме на переході сторінок]

Чепменові «Сім книг Іліади» були присвячені графові Ессексові — як «живому взірцеві всіх ахіллесівських чеснот, як то їх божествений Гомер був обезсмертив». Ціла присвята являє собою справжній пеан до Ессекса і вивершується в поетовому запевненні: «Я не сумніваюся, моя ревність задля правди Ваших рідких чеснот зробить мене (котрий не поступається комусь іншому) спроможним перетворити мій папір на кришталь, що в ньому глибоко врітій відбиток Ваших достоїнств пребуде непорушно на всі віки».

Вставка «котрий не поступається комусь іншому», як здається, натякає на суперництво.

Довга вчена передмова до «Щита Ахіллеса» — звернута так само до Ессекса і закінчується реченнем: «Радісно стверджуючи, що Ваше ім'я і Ваші високі гідності ніде в нужденій книжці не можуть бути ліпше вшановані, як в англійському Гомері... — я наважуюся скромно подати Вашим ахіллесівським чеснотам „Щит Ахіллеса“».

Порівняння з Ахіллесом було особливо лестиве, бо стосувалося до графових Ессексових вояцьких подвигів, що їх оспівав також і Спенсер (1552—1599) у своєму «Проталаміоні».

Якщо прийняти, що Чепмен є справді поетом-суперником, «ліпшим духом», на якого натякає вже цитована початкова строфа сонета 80, тоді «яса», що про неї мовиться в тій самій строфі (четвертий рядок: «...без'язик вам ясувати я»), може означати лише вояцьку ясу графові, і тоді б Ессекс, якого Шекспір звеличував як вояка також і пізніше, в «Генрі V», міг бути тим третім шляхтичем сонетів, що залишився анонімово.

Robert Devereux Ессекс (1567—1601)
Мідерит з його останнього року життя
(Відень, Національна книгозбірня)

Деякі вчені коментатори відмовляють сонетам автобіографічного характеру, а деякі жеманні душі воліли б навіть, щоб ці строфы взагалі ніколи б не були написані, мабуть тому, що в них

Шекспір з'являється як жива людина. Тим часом сонети говорять не тільки про дружби співцеві й про його кохання: вони відзеркалюють так само його життя як члена мандрівної труни, що зо своїм вантажем, із скринями, повними костюмів та всякого іншого реквізиту, волочилася від однієї сцени передмістя до другої і, прина гідно, з Лондону — на гостинні виступи в провінції. Як жорстоко дотикав його часом цей несталій побут, висловив він виразно не в одному сонеті; будь тут наведен бодай один з них:

Як важко я мою мандрую путь,
Коли в кінці (в меті моїх зусиль)
Зупинка й затишок знаття дадуть:

«Відміряно від друга стільки миль!»
Тварину, що несе мій біль сповна,
Намучила під тяжем тим ристьця,
Немов якимсь чуттям сердега зна',
Як біг від тебе прикрій для іздя:
Їй колоття скривавлених острог
Більш не спонука, лиш — для шкіри гнів,
І верgne її зойк мене в розторг
Сильніше, ніж той шпень йі бік звогнiv,
Бо я від зойку розплачую вкрай:
Попереду журба, за мною ж — рай.

Та, не зважаючи на це, все ще є визнані фахові вчені, які не додають у Шекспірових сонетах ані історичного, ані біографічного моментів...

Він'єта з першого видання сонетів

Король і королева охороняють монархію сильніше, ніж 200 000 людей.

★

Довершена форма наук повинна бути поетичною. Кожне речення мусить мати самостійний характер, бути самозрозумілим індивідом, оболонкою розумової знахідки.

★

Поема розуму це філософія. Вона — те найвище надхнення, що ним розум перевищує себе самого. Єдність розсудку та уяви. Без філософії людина залишається роз'єднаною в своїх найістотніших силах. — Є дві людини: людина розсудку і людина-поет.

Без філософії недосконалій поет, без філософії недосконалій мислитель, виречник суджень.

★

Поезія це справді абсолютна реалія. Це ядро моєї філософії. Що поетичніше, то правдивіше.

НОВАЛІС

O. д-р Богдан Курилас

Новаліс і «Гайнріх фон Офтердінген»

Життя й творчість Георга Фрідріха Філіпа фон Гарденберга (2. 6. 1772—25. 3. 1801) в сучасну добу стали предметом зростаючого інтересу університетських катедр вільного світу, літературознавців, психологів та соціологів. Уже сам факт, що 29-літній юнак, не зважаючи на важку недугу (ТБІ), спромігся дати людству твори неперевершеної краси й оригінальності та став прародоносцем романтизму, — небуденне явище в анналах світової літератури.

Вистачить уважно придивитися до обличчя Новаліса на його портреті, і вас доглибно вразить правильність і гармонійність рис цього хорошого лиця, вдумливість великих, пронизливих очей, розмір і «дівичість» його просторого чола і пучка-ми спадаючого буйного волосся.

Духовість Новаліса кувалась в обставинах університетського міста Єни. Обидва Шлеєгелі, Тік і Вакенродер були його ровесниками, так само філософи Шляермахер і Шеллінг.

Коли «Учні в Саїсі», роман трансцендентний і філософічний, є справжнім дитирамбом на пошану Шеллінга, то «Гайнріх фон Офтердінген» — це оборона християнської єдності Європи в епосі середньовіччя та взагалі універсалізму в поглядах на історію людства. Свої ідеї Новаліс висловлює, послугуючись символами, алегоріями, казкою — тактика притаманна романтизму взагалі, а німецьким письменникам і поетам зокрема.

Уже на початку першої частини «Гайнріх фон Офтердінтен» знаходимо символічну розповідь: про Синю Kvітку. Молодий Гайнріх, який відзеркалює собою самого Гарденберга, бачить у віщому сні появу і цвітіння Синьої Kvітки. Вона відображує цілий світ тих ґрунтовних переображень, до яких усіма силами поривалася молодь: служіння Ідеалові правди, краси й добра, ідеалістична настанова в житті й дії, віра в перемогу шляхетного в людині.

Коли Новаліс писав цей роман, Європа переживала великі духові, суспільні та політичні зрушенні. Пройшов час першого захоплення французькою революцією, і навіть таким ентузіастам її, як англійські поети Вордсворт і Колрідж, розкрились очі. Гасло свободи, рівності, братерство — швидко стало ширмою для тирани, щоб поневолювати інші народи. Не диво, що німецька молодь загорілася вогнем спротиву французькій агресії й поривалася на бій там, де вважала несправедливими існуючі політичні відносини.

Не диво, що юний Гайнріх, за прикладом своїх сучасників, до певної міри настроєний мілітаристично. В обставинах загального поневолення й

тиранії він вважає визвольну війну за засіб викресання героїчних, найшляхетніших поривів у народі, за радикальний прочищувальний засіб.

У 5. розділі Гайнріх зустрічається з анахоретом. Це сцена гроту. Серед живичних лісів Німеччини живе цей богообоязний старець, з яким заприязнюється юнак. Велике враження справляє на нього товста старовинна книга з малюнками, в якій Гайнріх знаходить себе, відчутиє свою долю. Подібно, як мітичний Нарціс бачив в озерному свічаді власну подобу, подібну як у Люксорів єгипетському храмі Ізіди найсекретніша завіса богині закривала людині вірну відбитку її людської судьби.

Гайнріх втасманичується в поетичне мистецтво (через ідеї: шахттарства, смерти й любові).

Старий шахтар Шуц провадить Гайнріха по копальні і втасманичує його в копальнянє життя. В часах Новаліса почалися інтенсивно експлуатувались поклади руди в Чехії й Саксонії. Спостереження з підземного світу окрілюють Гайнріха поетичним летом.

Світ копалин — це контакт з історією й зо смертю, а смерть — це джерело нового життя. Юнак має враження, що, спускаючись під землю, він увіходить у передпокой палацу історії. Відтиски передпотопних велетнів-тварин та їхні кості змушують його запитувати: звідкіля прийшло на землю первісне життя — чи з правогно землі, чи, може, продісталось воно з яких могутніх сузір'?

Знайдені уламки черепашин і морські сойки вказують на початкову добу праокеанів, з яких тільки поволі виринули наші суходоли. І зразу ідея моря прикликає в уяві Гайнріха другу гадку, мілу Новалісові: ми всі мусимо повернутися до золотої доби, до праработківщини. Цей поворот означає духове, ублагороднююче ставлення людини, зворот від сухого, безсердечного сінгентизму до справжньої мудrosti, до істинного любому-дрія.

Гірничче мистецтво вириває людину з неробства, бездушності й грубости, вводить її в царство духу, душевної напруги й шляхетності.

Рудокопна праця є для Новаліса знаменитим символом того, що романтизм окреслив висловом „Weh nach innen“. Так, як гірник щоденно покидає поверхню, заглиблюється в надри землі і там знаходить золото, срібло та інші скарби, так і людина мусить з огидою відвернутися від плиткості життя, від мірности й холодного вирахування, від буденних насолод юрби, а скерувати всю енергію волі на викриття й розбудову свого внутріш-

нього світу, виховувати в собі «чуття глибинності».

Замість тваринної людини він хоче бачити новий тип людства, з пріоритетом духу над почуттями, з очима, вразливими на красу природи, лісів, гір і скель, з вухом, здатним прислухатися до співу жайворонка, до чудової гармонії, награної Творцем у вселенній. Подібно, як інший романтик цього часу говорив: «Ледащо, вилежуючися в ліжку, не в силі побачити й захопитись близком світанку». А Мендельсон вигукував: «Яка шкода, що барв не можна почути!» Гірництво обертає Гайнріха в поета. З одного боку, вивчивши сліди папоротей і кості давнозагинулих мамутів, він переконується в крихкості життя й змінливості всього земного, і тоді поривається поетичним словом висловити те, що раніш від нього прорекли автор книги І-Кінг і Веди, Богом надхнені Еклесіст і Псаломостівець, Парменід і пітагорійці, Ескуляп, Овідій, Ронсар і Паскаль. З другого боку, смерть є началом життя, і тому Гайнріх починає славити й оспівувати життя та його невичерпні духові багатства.

Любов Гайнріха фон Офтердінгена

Однак, шляхетна й чиста любов Новалісового героя до Матільди має чи не вирішальний вплив на його духове переродження. Пізнав він її в час бенкету, влаштованого для гостей старим лицарем Швалінгом. Вино, стовняючи невпинно чарки, «розвинуло золоті крила й закинуло килими поміж учтуючими та радістю».

Таке свято — це спроба віdbудувати втрачену гармонію. Музика зачаровує й впливає на підвищення настрою. Смакувати добре вино, — це «смакувати в смачному житті». Душа приготовлюється до куштування насолод вищого порядку.

Гайнріх уперше танцює з Матільдою й насолоджується образом її невинності й незайманості. «У келехові іскрився блик життя». Юнак чує, що він наново здійснюється сам у собі, що іскри любові до дівчини викресали одночасно золоту добу в його душі.

А все довкруги приготовлює нове об'єднання людей. Він вступає в товариство тисячі вищих духів, у сферу вищої, чистої насолоди життям. Як бджола в царстві квіток, так і його розгорнений дух може тепер тут ширяти й пожиткувати. Ця любов — амортизатор екзальтуючого життя, в якому вже не доглянеш лукавства. Гайнріх пригадує, що він колись «бачив» Матільду в видів Синьої Квітки і в Кнізі Життя. Вся його істота спалахнула полум'ям.

Розділи 7 і 8. Поезія мусить поєднувати елементи. Однак, слуга поетичного діла мусить оберігати себе від небезпеки порожнього фразерства й нереальної чутливості. Він не повинен бути глашатаем того, що „unsinnlich, übermäßig“. В поезії мусить бути потрібна згущеність. Бо «поезія» — це почувтя + «інтелігенція». «Поет з чистої сталі, ламкий, як тверде скло, і твердий, як ламкий кремінь». Поезію треба вважати за справжнє мистецтво. З моментом, коли вона простішає, як щось буденне, це вже не поезія.

Розділ 9. Поезія й Світ Казки

Романтики перші приділили серйозну увагу

розповіді — казці. Вони відчули, що в казковому фольклорі народів міститься їхній світогляд і філософія, висловлені поетичним і картичним способом. Згадати б арабські «Казки тисячі й однієї ночі», італійські Боккаччо, німецькі братів Гриммів, Гофмана й Гавфа, французькі Перро, казки скандинавські і слов'янського світу. І Новаліс за любки користується цим жанром.

У 9. розділі Гайнріх зазнає втасмичення в світ казки. Цей останній розділ 1-ої частини роману — найтемніша його частина, його ключ і кульмінаційна точка.

Про казку Новаліса писали Обергабер („Das Märchen des Novalis“), Макс Гuler. Приятель Новаліса Тік (1773—1853) писав про неї в післямові до роману. Сам Новаліс у розповіді „Reich“ вяснює, як треба розуміти сенс його казок: «Вони збуджують туту за кришталево-чистим буттям, увагу до випадковості, і даремно було б хотіти вияснити в них усі подробиці». Тому цими останніми послугується автор радше як орнаментом. Тік стверджує, що так, як у всіх казках, так і в «мержені» Новаліса світ невидний входить у контакт із видним, розваливши перетинки, що розділювали епоху від епохи.

Дев'ятим розділом 1-ої частини «Гайнріха фон Офтердінгена» — це компендіюм Новалісової думки й письменницької магії.

У казці юнак стверджує, що його прагнення сповнились. Він потрапив у вимріяну астральну країну, у кругіж таємних магічних сил, де згодом об'явиться зоряний муж, народжений з подружжя Гайнріха з Матільдою. Юнак відкриває геть мотлох лібералізму: усього «просвітнянського». Оохоплений пророчим поривом, він предсказує майбутнє всесвіту, замирення ворожих, суперечних сил. Людина досягне вдосконалення.

Казка вкладається в кадр довгої ночі, де спершу панує інтелект, зо шкодою для серця. Але ця ніч сприяє об'явленням. З вікон казкового палацу юнак бачить сад, де ростуть чудні дерева з криці. Всі вікна обставлені вазонами, де ростуть морозяні квіти. (Для порівняння: в одному творі Стефан Георге говорить про цинкові пальми).

У Новаліса вся околиця замку пойнята льодівнями. Це царство короля Артура, неначе льодовий полюс, де небо сторкається з землею. У нордичних романтиків усе править за символ, де живущі істоти обертаються на інтерну речовину: лід, цинк, метал. Артур царює над старим світом, бездушним, холодним і задубілим, позбавленим струму життя й радості. Царська дочка Фрейя вичікує, хто її визволить з того загального оледінення. Жде відкуплення. Це буде діло Ероса, доброго чужинця. Поєднані Ерос із Фрейєю ввійдуть в обновлену землю. Дзвенить пісня красного птаха. Холодна ніч відходить, настає світанок. З серця Фрейі запалюється світло вогнем життя.

Та, як каже Новаліс, усе в казці мусить бути логічне й впорядковане. Усе, висловлене символікою в казці першої частини роману, сповниться в історії життя Гайнріхового й Матильдиного сина в другій частині твору. А казкові мотиви відродженого щасливого життя на феацьких островах, повторювані в індуському, грецькому, кель-

тійському й слов'янському фольклорах, повторилися і в творі германського генія: «Гайнріх фон Офтендінген».

«Умираючий геній» Новаліса явив світовій літературі видатний твір, який надхнув сотні романтиків. Дух молодого Новаліса, сповнений пошаною до християнських і патріотичних ідеалів, оживе і в Шевченкові, і в Лесі Українці, і в Словацькому, Красінському й Міцкевичеві. Поетичне слово огненним полум'ям спопелює колоди людської тупости й безсердечності, нищить і сучас-

ну тиранію («Каменярі» І. Франка), переносить у країну правди, краси й добра, закликає до бою з поневоленням і ретроградством («Рубайте сю скалу!» І. Франко), пророкує воскресіння державної нації («Встане Україна... і помоляться на волі незвільнічі діти»), врешті — вістіть прихід Христового царства й обнови всіх у Христі.

Серед цієї когорти поетичних геніїв людства стоїть і молодий Новаліс, хорунжий романтизму. На його стягу золотими літерами вписані слова: «Любов вірна — аж до смерті!»

Ein Geologe, Biologe, Anthropologe, Entwicklungshistoriker und umfassender Kulturforscher von Weltruf

Von Hans Findeisen

Emil Werth ist jetzt tatsächlich 87 Jahre alt. Aber man will es nicht glauben, und man kann es auch nicht glauben, wenn man sich seine in den letzten Jahren

überraschend reichhaltige Buchproduktion anschaut. Da erschien im Jahre 1950 sein fast 100 Seiten umfassendes Buch von Tierbeobachtungen aus allen Zonen „Vom nördlichen bis zum südlichen Eismeer“ mit 30 selbstgezeichneten Abbildungen. Im gleichen Jahre kam bei Kohlhammer in Stuttgart seine glänzende Untersuchung „Südasien als Wiege des Landbaus“, wiederum mit zahlreichen Abbildungen und Karten versehen, heraus (52 S.). 1952 erschien in den Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften und der Literatur in Mainz die 142 große Seiten umfassende Studie „Die eustatischen Bewegungen des Meeresspiegels während der Eiszeit und die Bildung der Korallenriffe“ (mit 102 Abb. und Karten); 1954 sah das Erscheinen eines der wertvollsten Werke der allgemeinen Kulturwissenschaft aus Werths Feder, das 435 Seiten umfangreiche Buch „Grabstock, Hake und Pflug, Versuch einer Entstehungs-

ZUM UMSCHLAGBILD:

Schraffiert = Ackerbaukulturen. Schwarze Punkte = Fundplätze der Hinterlassenschaft der Jägerkulturen. Punktierter Linie = Nordostgrenze der Eibe. Ausgezogene Linie = Januarlinie von -5° . Unterbrochene Linie = Grenze des Anbaues von vorwiegend Sommer- und vorwiegend Winterweizen. — (Aus Emil Werth: „Die Polargrenze des Ackerbaues im steinzeitlichen Europa“ — Deutsche Landwirtschaftliche Presse, Berlin 1935, № 20).

ДО ІЛЮСТРАЦІЇ НА ОКЛАДИНЦІ:

Хліборобство і мисливська культура в Європі за неоліту (від 5-го до 2-го тисячоліття д. Х.)

Заштриховане = хліборобські культури. Чорні цяті = місця знаходження залишків мисливських культур. Пунктир = північносхідня межа поширення тису. Суцільна лінія = січнева ізотерма п'яти ступнів нижче від нуля. Штрихова лінія = межа культивування переважно ярої і переважно озимої пшениці.

(З розвідки проф. Е. Верта: „Die Polargrenze des Ackerbaues im steinzeitlichen Europa”; „Deutsche Landwirtschaftliche Presse”, Берлін 1935, ч. 20)

geschichte des Landbaus“ (mit 231 Abb. und 25 Karten), im Verlag von Eugen Ulmer in Ludwigsburg, Württemberg. Dasselbe Jahr schenkte uns aber auch die 256 große Seiten starke Spezialschrift über „Die Litorinsenkung und die steinzeitlichen Kulturen im Rahmen der isostatischen Meeresspiegelschwankungen des nordeuropäischen Postglazials“ (mit 98 Abb.), wieder in den Abhandlungen der Mainzer Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Und soeben ist ein Buch über allgemeine Blütenbiologie „Bau und Leben der Blumen“ (Verlag Ferdinand Enke, Stuttgart, 204 S. mit 46 Abbildungsgruppen) herausgekommen, während ihm sein neues großes Werk über „Versunkene Kulturen“ viel Arbeit und Unkosten verursacht. Aber da liegt auch noch ein anderes sehr umfangreiches Manuskript bei ihm zu Hause, sein biologisches Testament sozusagen, worin er seine Gedanken und Forschungen zur Entwicklung und Vererbung niedergelegt hat.

Was ist das nun für ein Kopf, der in gleicher Weise selbständig über Geologie, Biologie und den Menschen in fast allen seinen Aspekten Aussagen zu geben vermag, die von Akademien und großen wissenschaftlichen Verlagen in gleicher Weise geschätzt werden?

Emil Werth entstammt einer alten Wuppertaler Bauernfamilie und wurde am 11. März 1869 zu Münster in Westfalen geboren. Nachdem er das Gymnasium zu Münster absolviert hatte, wurde er Apothekerlehrling in Wolbeck bei Münster und bestand im Jahre 1890 das Regierungseckamen als Apothekergehilfe. Nach drei Jahren Tätigkeit als Apothekergehilfe an verschiedenen Orten, studierte er an der Universität Münster Pharmazie und legte im Winter 1895 das pharmazeutische Staatsexamen ab. Bei seiner Tüchtigkeit hätte er es gewiß bald zu einer gutgehenden Apotheke gebracht, aber die Ideen des Sechsundzwanzigjährigen gingen in eine andere Richtung. Er hatte nun einen naturwissenschaftlich gerichteten Brotheruf gelernt, aber dieser sollte ihm nur die Grundlage für ganz anders gerichtete Forschungen bieten. Im Januar 1896 ging er nämlich als Apotheker nach Deutsch-Ostafrika, um endlich fremde Länder und Völker mit eigenen Augen sehen und studieren zu können. Er war jetzt schon der selbständige Forscher, dem sich die verschiedensten Fragen wie von selbst aufdrängten, und er war von einem Fleiß beseessen, der ihn bis in diese Tage nicht zur Ruhe kommen ließ, so daß er als letzten Satz einer gerade erhaltenen Postkartennachricht notierte: „Die Arbeit bricht nicht ab.“ — Ja, sollte sie etwa abbrechen? O nein, denn wissenschaftlich-gedankliche Arbeit ist eben sein eigenstes Element. Er macht noch jetzt große geologische Exkursionen, um sich neue Einsichten in den Ablauf der Erdgeschichte zu verschaffen. Seine Gedanken bewegen sich überhaupt sehr stark historisch, im Sinne einer umfassenden echten „Natur-Geschichte“, weshalb er sich schon in Ostafrika mit der Kulturgeschichte der Banane sowie mit der Verbreitung, Urheimat und Kultur der Kokospalme beschäftigte. Während dieser Jahre sammelte er auch die Materialien für sein 1915 erschienenes zweibändiges Werk „Das Deutsch-ostafrikanische Küstenland und die vorgelagerten Inseln“, das als von der Deutschen Kolonialgesellschaft gekrönte Preisschrift herausgegeben wurde. Hier in Ostafrika sammelte er aber auch alle Unterlagen für seine spätere Doktorarbeit über die Vegetation der Insel Sansibar, worin erstmalig in einer pflanzengeographischen Arbeit auch die Kulturpflanzen und deren Anbauverhältnisse

beschrieben wurden. Die Schrift erschien 1901 in den berühmten „Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen in Berlin“. Die ostafrikanischen Jahre waren außerordentlich fruchtbringend für Emil Werth. Hier wurde er erstmalig auf die Nectarinienblumen hingewiesen, die von Vögeln bestäubt werden, weshalb er diese Wechselbeziehungen zwischen Blumen- und Vogelwelt eingehend untersuchte. Aus der gleichen Epoche kennen wir jedoch auch eine Arbeit von ihm, die sich mit der Bildung der Korallenriffe beschäftigte, ein Problem, dem wir in einem Buchtitel von 1952 wieder begegnen!

Man hat erklärt, daß die Geistigen im Alter gern zu den Themen ihrer Jugend zurückkehren, und daß sie sich dann meist nur wiederholen. Von den wirklich schöpferischen Köpfen können wir das nicht sagen, denn das gleiche Thema wird doch zumeist sehr vertieft und auf Grund neuer Einsichten und unter Verwertung der inzwischen gewonnenen Resultate der Mitstreitenden behandelt. Und wenn wir bei Werth etwa Ideen aus der Jugendzeit in seinen Altersschriften wieder antreffen, so sind inzwischen doch aus den Skizzen der Jugend nunmehr Meisterwerke geworden, die sich eine viel größere Beachtung erringen werden als die kleineren Arbeiten der Jugend. Vielfach haben auch die Studien des jungen Mannes nicht den Einfluß ausgeübt, der ihnen vermöge ihres neuartigen Gedankengutes bereits damals hätte zukommen müssen. Die Arbeit eines ganzen Lebens aber gibt ihnen nunmehr die Reife und die Autorität, um sie jetzt innerhalb des Wissensgutes der Menschheit auf einen Platz zu heben, von dem aus ihr stilles Leuchten einfach nicht mehr übersehen werden kann.

Verfolgen wir jedoch zunächst den Lebenslauf Emil Werths weiter. — Im April 1899 kehrt er über Aden, Französisch-Somaliland, Aegypten und Frankreich wieder nach Deutschland zurück und setzt sich wieder in die Hörsäle und Laboratorien einer Universität, um sein Doktorexamen machen zu können. Vom Sommersemester 1899 bis zum Wintersemester 1900 finden wir ihn in Berlin, und im Dezember 1900 wird ihm in der Schweiz, in Bern, der Doktorgrad verliehen. Bereits Anfang Juli 1900 hatte er das Glück gehabt, in den Dienst der geplanten Deutschen Südpolar-Expedition des Reiches eintreten zu können. Anfang August des Jahres 1901 ging es per Schiff in die Antarktis, wobei die Cap Verdischen Inseln, Kapstadt und die Crozet-Inseln berührt wurden. Werth war zum Leiter der Kerguelen-Station ausersehen worden. Über ein Jahr blieb er hier, wo er geologisch-topographische Untersuchungen trieb sowie das Dasein der extremsten polaren Blütenpflanzen und der entsprechenden Fauna untersuchte. Er sammelte Material für eine Fülle von später veröffentlichten Arbeiten meist wieder recht umfangreichen Charakters, die in den Bänden der Ergebnisse der Expedition und an mannigfachen anderen Stellen erschienen. — Jetzt ging es nach Australien, wo Werth vor allem New South Wales und andere Gebiete bereiste. Die Gesamtfrage der Vogelblütigkeit, Orchideen als Fliegenfallen, aber auch der australische „Bär“ waren Themen seiner dortigen Studien.

Im Jahre 1904 kehrte Werth über Ceylon, Neapel und Rom wieder in die Heimat zurück, auf welcher Reise er, wie bereits in Afrika, mit völkerkundlichen und wirtschaftsgeschichtlichen Studien über tropische Kulturpflanzen beschäftigt war. Kaum wieder im Lande,

benutzte er einen Erholungsurlaub im Bodenseegebiet zu Untersuchungen zur diluvialen Vergletscherung des Alpenvorlandes und der altsteinzeitlichen Kulturen dortselbst. Es war nicht das erste Mal, daß er sich um die Diluvialgeologie bemühte. Bereits aus dem Jahre 1900 kennen wir eine Arbeit von ihm über das diluviale Gletschergebiet des Riesengebirges, der im nächsten Jahre eine weitere über das Diluvium im nördlichen Riesengebirge gefolgt war. Jetzt wurde aber vor allem die Bearbeitung der Ergebnisse der Deutschen Südpolarexpedition gefördert, und anderthalb Jahre war Werth auch im Deutschen Büro der „Internationalen Bibliographie der Naturwissenschaften“ tätig. In dieser Zeit vermaßte er sich mit der Tochter Elisabeth Melanie Agnes des Pfarrers Sigmund Frankfurth aus Kassel, mit der er eine ungemein glückliche Lebensgemeinschaft aufbauen konnte, die leider im Dezember 1938 durch den Unfalltod seiner Lebensgefährtin einen schmerzlichsten Abschluß fand.

Im Jahre 1908 trat Werth als Ständiger Mitarbeiter in die Biologische Reichsanstalt ein, wo er bis zum Jahre 1934 eine weitgespannte segensreiche Tätigkeit entfaltete und u. a. das Laboratorium für Meteorologie und Phänologie leitete. Im Jahre 1921 begründete er dortselbst den Phänologischen Reichsdienst, dessen Arbeiten sich auf über 1000 freiwillige Beobachter in allen Teilen Deutschlands gründeten. Seine erfolgreiche Tätigkeit wurde im Jahre 1917 durch die Verleihung des Professor-Titels auch offiziell anerkannt.

Womit Werth aber auch sozusagen sein Brot verdiente, er konnte sich nicht mit den Fachaufgaben seiner Dienststelle allein zufrieden geben. Seine wissenschaftlichen Interessen griffen zeitlich und räumlich so weit wie nur möglich aus. Er mußte die Gesamtgeschichte des Lebens auf der Erde und seine Gesetzmäßigkeiten überschauen. Das war nur dann möglich, wenn man auch das paläontologische Material zu beurteilen vermochte. Werth gehört heute zu den besten Kennern dieses Gebietes. Und da ihm auch die Herkunft des Menschen ein dringendes wissenschaftliches Anliegen bedete, verfolgte er dessen Entwicklungsgeschichte und sein Kulturerbe, wo immer er konnte. Seiner prähistorischen Bodenseestudien ist schon kurz gedacht worden. 1909 bringt die Zeitschrift „Globus“ von ihm einen Beitrag über das geologische Alter und die stammesgeschichtliche Bedeutung des Homo heidelbergensis; seine Bodenseestudien finden 1914 in der Branca-Festschrift ihren Niederschlag unter dem Titel „Die Uferterrassen des Bodensees und ihre Beziehungen zu den Magdalénien-Kulturen im Gebiete des ehemaligen Rheingletschers“; im gleichen Jahr äußert er sich zum Magdalénien des Bodensees auch in der „Prähistorischen Zeitschrift“. Und von nun an wird diese Forschungsrichtung bis auf den heutigen Tag in immer zahlreicher werdenden Untersuchungen ausgebaut: 1915 handelt er über die geologische Datierung der Paläolithfundstätte von Markleeberg (in der „Zeitschrift für Ethnologie“), desgleichen in der „Zeitschrift der Deutschen Geologischen Gesellschaft Berlin“; 1916 erscheinen allein elf Arbeiten über das Paläolithikum, davon drei über die ersten Paläolithfunde aus Deutsch-Ostafrika. Und nun werden auch seine Forschungen zur Entwicklungsgeschichte des Menschen immer umfassender: 1918 rollt er in den „Sitzungsberichten der Gesellschaft Naturforschender Freunde“ zu Berlin das Problem des tertiären Menschen auf. Kurz darauf wird in der gleichen Zeitschrift die

systematische Stellung des primitiven Menschenaffen *Parapithecus* in ihrer Bedeutung für das Menschheitsproblem erkannt. Inzwischen hatte er sich darangemacht, die Abstammungsfrage des Menschen selbständig in einem umfassenden Werk zu erörtern. Es erschien 1928 unter dem Titel „Der fossile Mensch, Grundzüge einer Paläoanthropologie“, 900 Seiten stark und mit 699 Figurengruppen und Einzelabbildungen versehen. Dieses Standardwerk der Urmenschenforschung ist nie populär geworden, da es den einflußreichen Darwinisten und den von diesen vertretenen Ansichten über den Zusammenhang von Mensch und Affe nicht genehm war, und weil sich niemand die Mühe machte, die Werthschen Ergebnisse unvoreingenommen nachzuprüfen. So steht dieses Riesenwerk wie ein erratischer Bergklotz inmitten der das Feld beherrschenden Literatur da. Seien wir ehrlich: Werths Werk wird noch heute, wie ein Vor- kommnis der letzten Zeit beweist, am liebsten totgeschwiegen. Wer will sich schon mit diesem Giganten herumplagen! Da ist es besser, so zu tun, als ob es den Werthschen „Fossilen Menschen“ einfach nicht gibt. Werth ist nämlich kein Darwinist und hat auch noch nie ein Hehl aus seiner Gegnerschaft gegenüber der Selektionstheorie gemacht. Gegen dieses gedankenarme Gebilde aber anzukämpfen, gilt noch heute als ein Skarrieg, das man niemand verzeihen kann. Im Gegensatz zu dieser blinden Lehrmeinung sieht Werth in dem Entwicklungsgeschichtlichen Prozeß eine Lenkung, ein Gerichtetsein. Diese Auffassung befindet sich nun natürlich auch im Gegensatz zur weitverbreiteten de Vries'schen Lehre von den Sprungmutationen, der die Genetiker meist anhängen. Werth hat mithin sowohl gegen den Selektionismus als auch gegen gewisse Über- schätzungen der modernen Genetik bezüglich der Entwicklungsgeschichte in gleicher Weise Front zu machen. Er kommt deshalb auch zur Anerkenntnis des Vorhandenseins einer „höheren, überlogischen Wirklichkeit“, die wir populär ruhig mit dem Namen „Gott“ belegen dürfen! Solche Anerkenntnis aber einer durch die Natur hindurch wirkenden „Geistigkeit“, wie wir wohl sagen können, ist nicht nach dem Geschmack noch immer verfochtener „aufgeklärter“ Ansichten, und da ferner der atheistische Aberglaube in wissenschaftlichen Kreisen noch immer als besonders gesellschaftsfähig angesehen wird, müssen wir Werth um so dankbarer sein, daß er seine alte Einsicht in das Gerichtetsein des biologischen Entwicklungsprozesses (Orthogenese) niemals hat in Zweifel ziehen lassen und nach wie vor unerschrocken dafür eintritt, zuletzt in seiner Abhandlung „Der Mensch und die Abstammungsfrage“ (in Heft 2 des „Forschungsdienst“, Augsburg 1950, herausgegeben vom Institut für Menschen- und Menschheitskunde). Eine umfangreiche Arbeit über die gleiche Thematik, befindet sich gerade in Vorbereitung und wird in Kürze als Heft 13 der „Abhandlungen und Aufsätze“ aus dem gleichen Institut (Augsburg Klinkerberg 26a) erscheinen.

Von den größeren Forschungsausflügen Prof. Werths ist noch die vom Jahre 1931 in die Türkei, nach Syrien und Mesopotamien mit kürzeren Studienaufenthalten in Ungarn, Serbien, Bulgarien und Griechenland zu nennen, die besonders reiche Ergebnisse und Anregungen vermittelt hat. 1925 war Werth auch in Schwedisch und Norwegisch Lappland, wo er dortige Klimazonen sowie die Nordgrenzen der verschiedensten Kulturpflanzen untersuchte. Auch die Vorderasiatische Reise ist mit Studien über Kulturpflanzen und die Ackerbaukultur

angefüllt. Es folgen noch Reisen in die Lüneburger Heide, in die Ostalpen, nach Meran und an den Gardasee. Diese Reisen dienten der Feststellung primitiver Pflanzenkulturen, ebensolcher Haustiere sowie primitiver Ackerbaugeräte; die Reise nach Meran vor allem aber einer Nachprüfung der orthogenetischen Aufstellungen Eimers anhand der Variationstendenz der Mauereidechse (*Lacerta muralis*) und anderen einschlägigen Forschungen. August/September 1953 folgte eine Reise nach Sylt zur Feststellung der Altersfolge der dortigen Dünen, auch wurden Artefakte der für die Geschichte der Pflugbaukultur so besonders wichtigen mittelsteinzeitlichen Campignienkultur gesammelt. Im September dieses Jahres beabsichtigte Prof. Werth, wieder archäologische Untersuchungen an der Nordseeküste durchzuführen.

Von größeren selbständigen Werken Werths haben wir noch seine Darstellung des Eiszeitalters in zwei Auflagen (in der Sammlung Göschen) zu erwähnen sowie ein Erinnerungswerk an seine Lebensgefährtin, das jedoch nur als Privatdruck den Freunden zugänglich gemacht wurde. — Neben den selbständigen Werken steht nun die ungeheuere Reihe von nunmehr wohl fast 300 in Zeitschriften und Sammelwerken erschienenen Abhandlungen, die eine solche unerschöpfliche Fülle von Kenntissen und selbständig erarbeiteten wissenschaftlichen Fortschritten beinhalten, daß es ein schier unmögliches Verlangen ist, hier näher hineinleuchten zu wollen. Neben Arbeiten über die Biologie der Maispflanze und eine Karte der Apfelblüte 1922, verglichen mit dem vieljährigen Mittel, neben einer Untersuchung über die Bedeutung extremer Temperaturen für die Existenzgrenzen der Pflanzen und der glanzvollen Studie über Klima- und Vegetationsgliederung in Deutschland (1927), stehen solche über die älteste Geschichte der Weinrebe (1931), über die Herkunft der Feigenkultur (1932), über die Dattelpalme (1933) sowie über den ältesten Pflug der Welt (1934), über die kulturgeschichtliche Bedeutung der türkischen und mesopotamischen Pflüge (1938), über die Pflugformen des Nordischen Kulturreises und ihre Bedeutung für die älteste Geschichte des Landbaus (1938), über Verbreitung und Geschichte der Transporttiere (1940), die afrikanischen Schafrassen und die Herkunft des Ammonkultus (1941), über die primitiven Hunde und die Abstammung des Haushundes (1944) usw. usw. Kurz darauf folgt wieder eine Studie über das Problem der Gallenbildung und die allgemeine Phytopathologie (1947).

Wer kann es wagen, zu behaupten, sich auf derart heterogenen Gebieten menschlicher Kenntnis nicht nur ein sachverständiges Urteil zuzumuten sondern auch die Forschung ähnlich nachhaltig vorangebracht und beeinflußt zu haben? Abgesehen von einem ungeheuren Wissen ist hierzu auch ein echter forschischer Instinkt notwendig, ein geniales Erspüren von Aufgaben, um vorher zusammenhanglos gesehene Einzeltatsachen unter einer übergeordneten Idee neu zu gruppieren, so daß die Betrachtung zu einem wirklichen wissenschaftlichen Ergebnis gelangt. Aehnlich umschrieb H. W. Frickhinger Werths Geistigkeit in einem Aufsatz zu dessen 70. Geburtstag (in der „Naturwissenschaftlichen Korrespondenz“), indem er erklärte: „Werths Kenntnisse gehen weit über die Fragen hinaus, deren Bearbeitung er sich angelegen sein ließ. Er stellte alle seine Forschungen in den Rahmen seiner Ganzheitsschau, er löste nie das Einzelproblem, dem er nachging, heraus aus seiner Abhängigkeit von all den anderen Fragen, mit denen es

zusammenhing, sondern er versuchte, diese Wechselbeziehungen nach allen ihren Fäden zu klären und aufzuzeigen. Diese hohe Warte aller seiner Arbeiten und Untersuchungen war nur möglich durch den gründlichen wissenschaftlichen Unterbau, der ihm bei allen seinen Forschungen zur Verfügung stand“. Und Prof. Boas formulierte die Bedeutung Emil Werths in seinem Festartikel in der „Naturwissenschaftlichen Rundschau“ im Jahre 1949 folgendermaßen: „So erscheint uns Werth als ein universaler Forscher zwischen Botanik, Ackerbau, Ackerkultur und allgemeiner Geschichte des Lebens“. Wie wir gesehen haben, berücksichtigt dieser Satz noch nicht die Fülle erdgeschichtlicher Untersuchungen, die Werth im Laufe seines bisherigen Lebens zuwegegebracht hat.

Werth wäre ein ungemein anregender Universitätslehrer gewesen. Ein ungünstiges Schicksal ließ es nicht dazu kommen. Daß dadurch der deutschen Universitätswissenschaft ein großer Schaden entstanden ist, ist wohl selbstverständlich. Seine Freiheit von üblichen Schulbindungen wäre der studentischen Jugend äußerst nützlich gewesen. Es hat nicht sollen sein. Er konnte so manche liebgewordene Meinung nicht unterstützen, er war gedanklich viel zu selbständig und unabhängig, als daß ihm wissenschaftliche Glaubenssätze etwas bedeuteten könnten. Die Gegnerschaft der mit dem Strom Schwimmenden hat er sein Leben lang zu fühlen bekommen. Und auch sein 1954 erschienenes großes Ackerbauwerk räumt mit manchen alteingefleischten Überzeugungen der Vorgeschichte auf. So wird von Werth die Pflugbaukultur von Nordwestindien und den unmittelbar benachbarten Räumen abgeleitet und nicht von Europa, welche Ansicht aus europäisch-lokalpatriotischen Gründen immer wieder verfochten wird. Der Prähistoriker K. F. Wolff in Bozen vertritt beispielsweise noch immer diese Ansicht. Aber Wolff hat doch den richtigen Eindruck von Werths Schaffen, wenn er kürzlich in der Bozener Zeitschrift „Der Schlern“ zugibt, daß Werths Buch „Grabstock, Hacke und Pflug“ „eine ungeheure Bedeutung“ für die frühe Kulturgeschichte zukäme. Solche Anerkennung aus dem Munde eines sachlichen Gegners wiegt natürlich doppelt schwer, und wir können nicht umhin, Herrn Wolff für solches Augenschlossensein echter Größe gegenüber zu gratulieren!

Anerkennung hat Werth auch seitens der ukrainischen Wissenschaft gefunden: er ist seit Jahren korrespondierendes Mitglied der Ukrainischen Freien Akademie der Wissenschaften. Der Naturwissenschaftliche Verein für Schwaben wählte ihn zu seinem Ehrenmitglied und widmete ihm im Vorjahr eine Festschrift zu seinem 86. Lebensjahr, und der Herr Bundespräsident Prof. Dr. Heuß verlieh dem Gelehrten das Verdienstkreuz des Verdienstordens der Bundesrepublik. Seit 1952 ist Werth auch Ehrenmitglied der damals umgegründeten „Hugo-Obermeier-Gesellschaft“ zur Erforschung des Quartärs und seiner Kulturen, und seit 1953 Ehrenmitglied der Gesellschaft für angewandte Botanik, der er seit ihrer Gründung als Mitglied angehörte. So steht Emil Werth nunmehr doch mit an sichtbarster Stelle im wissenschaftlichen Leben Deutschlands und der Welt, ausgezeichnet von der höchsten staatlichen Institution seines Heimatlandes, hochgeachtet von wissenschaftlichen Gesellschaften, denen es eine besondere Ehre ist, ihn unter ihren Mitgliedern zu wissen, von zahlreichen Mitforschern mit lobenden Gratulationsartikeln bedacht, alles in allem, eine wissenschaftliche Per-

sönlichkeit von höchstem Rang, von unglaublicher Produktivität, deren prinzipielle Ideen allerdings erst in späteren Jahrzehnten in weiteren Kreisen zur Wirkung gelangen dürften. Der „Zeitgeist“, der an eine blinde Natur glaubt, deren Prozesse sich richtungslos vollziehen und erst durch die utilitaristisch aufgefaßte Selektion auf einen bestimmten Weg gewiesen werden, diese durch nichts begründete Lehrmeinung stand seinen biologisch-historischen Forschungen selbstverständlich entgegen. Wir möchten annehmen, daß dieser Zeitgeist — trotz neuer ‘prosperity’ der materiell denkenden Zeitgenossen — doch nicht unüberwindlich ist. Emil Werth ist ein Beispiel dafür, daß ein im Ideellen wurzelnder Forcher ein ganzes Leben lang diesem Zeitgeist Trotz zu bieten vermag und der Arbeit nicht müde wird.

Eine der wesentlichsten Arbeitsmethoden Emil Werths ist die Kartierung kulturhistorischer Fakten über weite Räume. Daraus ergeben sich handgreifliche Einsichten in wesentliche Kulturprozesse. Ich möchte hier auf eine Studie Werths aus dem Jahre 1935 hinweisen, die in der „Deutschen Landwirtschaftlichen Presse“ erschienen ist und eine Karte enthält, die gerade auch die ukrainischen Vorgeschichtsforscher interessieren dürfte. Die Werthsche Arbeit führt den Titel „Die Polargrenze des Ackerbaus im steinzeitlichen Europa“, und die beigegebene Karte zeigt uns die Grenze zwischen Ackerbau und Jägerkultur in der gleichen Epoche, d. h. etwa zwischen 5000—2000 v. Chr. Im Südosten sehen wir nun nördlich des Schwarzen Meeres, einschließlich des Kubangebietes, bereits durchgehend die Pflugbaukultur herrschend. Auch Wolhynien und Galizien sind bereits vollkommen der Pflugbaukultur eingegliedert. Nördlich der erwähnten Linie, die übrigens eine Klimalinie darstellt, regiert noch die alte jägerische „nord-eurasische Kultur“. D. h.: das ganze Gebiet des späteren Großrussentums gehört noch ausnahmslos der alten Jägerkultur des Nordens an, während die Ukraine, ein Teil Weißrutheniens, das Kubangebiet und Georgien mit dem gesamten Balkan, mit Italien, Spanien, Frankreich, England, Deutschland, mit Polen, den Ostseebieten, Südschweden und Südfinnland bereits ein mehr oder minder einheitliches, zumindest aus den gleichen Quellen gespeistes Kulturgebiet darstellten. Werth hat hier mithin das wirkliche Alteuropa kartiert, das, vom Mittelmeergebiet her beeinflußt, wirtschaftlich auf dem Anbau von Winterweizen und dem von zwei Rindern gezogenen Pflug basierte. — Das gesamte Gebiet nördlich der Werthschen Grenzlinie Alteuropas, d. h. also der riesige Kolonisationsraum des späteren Großrussentums, erhielt aber den Ackerbau mit Roggenanbau und mit der von einem Pferd (!) gezogenen Zache, fraglos aus Innersasien. Der Gegensatz zwischen dem heutigen Finnentum in Finnland, den Völkern der Ostseeküsten, der Polen, Ukrainer und Kubanbewohner einerseits und den Großrussen andererseits ist also keineswegs ein Resultat der modernen nationalstaatlichen Entwicklung in den erwähnten Gebieten, sondern geht bereits in die Jahrtausende zurück! Das moderne Ukrainertum partizipiert also an der gemeinsamen „alteuropäischen“ Gesamtkultur des „Westens“. Wenn nun die sowjetische Archäologie und Ethnographie immer wieder gewisse kulturelle ukrainisch-großrussische Parallelen in den Vordergrund zu rücken bestrebt sind, um auf diesem Wege der Russifizierung der Ukraine die Wege zu ebnen, so kann man nur erklären, daß dieses Unterfangen absolut hoffnungslos ist. Eine Kulturgrenze, deren Wirksamkeit sich

bereits seit vielleicht rund 7000 Jahren immer wieder als von wesentlichster Bedeutung für die Geschichte erwiesen hat, kann nicht im Laufe einiger Jahrzehnte illusorisch gemacht werden, es sei denn, man siedelt 40 Millionen Ukrainer nach Sibirien aus! — Die große Bedeutung der Werthschen Kartierung besteht gerade darin, daß sie ganz Europa und die angrenzenden Gebiete umfaßt. Wir sind der Ansicht, daß diese Karte in jede ukrainische Schule gehört, denn sie zeigt das kulturelle West/Ost-Gefälle mit nicht zu überbietender Deutlichkeit. Im Gegensatz zu den oben genannten Gebieten ist das Großrussentum von innerasiatischen Kulturwellen geformt worden. Hierüber kann nach den Werthschen ackerbauhistorischen Forschungen kein Zweifel mehr bestehen! Wir möchten deshalb hoffen, daß Werths kulturhistorisches Meisterwerk „Grabstock, Hacke und Pflug“ gerade auch zahlreiche ukrainische Leser hier und im Ausland finden wird. Ein unvoreingenommener und unparteiischer Gelehrter, dem an nichts Anderem als nur an der Wahrheit liegt, hat hier, ohne es irgendwie zu beabsichtigen oder auch nur daran zu denken, der ukrainischen Unabhängigkeitsbewegung unserer Tage einen historischen Dienst erwiesen, der die letzten Gründe des West-Ost-Gegensatzes von heute in einer Karte aufzeigt, die einer anschaulichmachung der Verbreitung des Ackerbaues im westlichen Eurasien für eine Epoche dient, die durch 7000 bis 4000 Jahre von der Gegenwart getrennt ist!

Hiermit wollen wir unsere Studie über Emil Werth schließen. Die Summe seiner Schriften weist einen fast unübersehbaren Reichtum an erstmals von ihm erarbeiteten Tatsachen auf. In ihnen manifestiert sich ein Geist, der zu seinen schönsten Resultaten dadurch kommt, daß er immer das Bild der ganzen Erde oder der ganzen Menschheit in ihrem historischen Werden vor Augen hat. Wir werden seinesgleichen nicht so bald wieder hier unter uns haben!

Проф. д-р Еміль Верт народився 11 березня 1869 р. в Мюнстері (Вестфалія) і походить з старої вупперальської селянської родини. Він, що його президент Німеччини, проф. д-р Т. Гойс, на-городив недавно орденом заслуги Німецької Союзної Республіки, є одним з найбагатобічніших дослідників світового маштабу. Проф. Е. Верт почав свою кар'єру як аптекар і сьогодні є однаковою мірою відомий як геолог, ботанік, зоолог — і як історик розвитку живих форм, перед-історик, етнолог і дослідник хліборобської культури в її цілості. При цьому він, маючи 87 років життя, ще сьогодні посідає працездатність тридцятілітнього. Він працював науково в Африці, Антарктіді, Австралії, Азії і в Європі. Кількість його робіт з усіх названих вище ділянок навіть важко обрахувати. Серед них знаходимо такі мі-родатні наукові твори, як „Das Deutsch-ostafrikanische Küstenland und die vorgelagerten Inseln“ (два томи, Берлін 1915); „Der fossile Mensch“ (1928) на 910 сторінок і „Grabstock, Hacke und Pflug. Versuch einer Entstehungsgeschichte des Landbaus“ (1954, 435 стор.). Також його чисто природничі праці великою мірою склеровані історично, як і його щойно опублікований твір: „Bau und Leben der Blumen. Die blütenbiologischen Bautypen in Entwicklung und Anpassung“ (Штутгарт 1956, 204 стор.). Проф. Верт є, між іншим, членом-кореспондентом Української Вільної Академії Наук. Для історії нашої культури мають особливе значення його досліди над хронологією плугового хліборобства у Східній Європі і проведена ним межа цієї, на Україні вже неолітом датованої, господарської форми, якій за цієї епохи протистоять ще старомислив-

ська культура пізніше заселених і колонізованих росіянами просторів, які перейняли хліборобство і плуг, як головне робоче знаряддя, щойно за бронзової доби. Отже, вже від тисячоліть Україна, з одного боку, і краї пізнішої Росії, з другого, мають різний культурний розвиток. — Тим самим сьогоднішня політична притилежність обох народностей не є результатом «модерних» національних умонастроїв, а корениться вже в праісторичних часах. В нав'язку до цього заслуговує на особливу увагу наведена

в тексті даної статті карта північносхідньої межі неолітичного хліборобства в Західній, Середній і Східній Європі з зазначенням одночасного старого мисливства тоді ще пізньопалеолітичних народів Північносхідньої Європи. Можна було б сказати: цій карті місце в кожній українській школі, бо вона свідчить, що Україна належить до «Заходу» від тисячоліть, тоді як пізніше хліборобство росіян з сохою і конем мало за свій вихідний пункт середньоазійські центри.

Як чин гріх е Щось. Але протипорядок являє собою від'ємність, і, згідно з цим, будь назван гріх Ніщотою.

*

Любов е дружба людини з Богом, заснована на причащенні вічного блаженства.

*

Через любов зростає творча сила обдарованої духом істоти.

ТОМА АКВІНСЬКИЙ

На пресовий фонд «Україна і Світ» виплатили:

Винар Яким 5.- мар., Калішко Микола 2.- мар., Підручна Марія 1.- мар., Гарасимяк Петро 4.- мар., Копельців Марія, Башляк Павло, Ломничук Микола, Семчук Іван, Семен Іван, Кузьо Іван, Кузан Йосиф, Заполох Софія по одній марці, Семчук Михайлина 4.- мар., Марштук Ілько 2.- мар., Кулинич Ольга 2.- мар., інж. Катречко 4.- мар., Др. Б. К. 10.- дол., Іван Федорович 15.- дол., Джон Кузич 27.50 дол.

Всім жертводавцям складаємо ширу подяку.

Редакція «УС».

Закопані скарби українського мистецтва

Могутній роз прост творчих сил нашого народу після розвалу царської імперії в 1917 р. мав своїм наслідком появу видатних творів у всіх царинах літератури й мистецтва в основній, наддніпрянській частині українських земель. Всупереч усім заходам комуністичного режиму, що панував на цих землях, творчий дух народу неможливо було стимулювати протягом усього першого пореволюційного десятиріччя, і 20. роки явили собою справжній ренесанс нашої культури.

Переважну більшість учасників цього процесу знищено в кривавих сталінських «чистках», а твори їхні віддано забуттю. Тим то кожен слід цих творів, кожне найменше свідчення про них ми повинні розцінювати на вагу золота. Редакція «УiС» має щастя посідати кілька таких свідчень

від очевидців та учасників культурно-мистецького процесу 20. років.

Нижче містимо два свідчення. Обидва стосуються мистецьких творів, появленіх уже в 30. роках, в умовах одвертої війни Москви проти культурної України, проте своїм наставленням духовно зв'язаних з ренесансом 20. років. Перше стосується невідомої досі в колах українських театрознавців вистави «Патетичної сонати» Миколи Куліша на російській сцені в Баку (ця п'єса йшла поза тим коротко в Москві у Таїрова і в Ленінграді, в українському ж оригіналі щойно в Парижі, 1951), друге — знаменитого фільму режисера Івана Кавалерідзе «Прометей», який був заборонений.

Ред. «УiС»

«Патетична соната» в Баку

Майже в центрі Баку, столиці Азербайджанської республіки, поруч із Молоканським садом стоїть понура будівля, без вікон, з чорними стінами. Над війством червоні літери «Б. Р. Т.» — «Бакинський Робітничий театр».

У цій непривабливій будівлі відбувалися, проте, цікаві речі. Бакинський Робітничий театр організовано було на початку 20. років, і до його репертуару спершу входили агітки й твори, що їх глядач забував другого ж дня. Актовський склад був дуже слабкий. Проте, скільки театр діставав великі субсидії, то поступово він поповнювався справжніми акторами, які мріяли про мистецькі висоти.

З приходом на пост мистецького керівника режисера Майорова (ім'я його на жаль не пам'ятаю), що був учнем Мейерхольда й братом московського режисера Майорова, театр вийшов на широкий шлях. Майоров перебував під великим впливом свого сценічного наставника і намагався застосувати його мистецькі засади на кону керованого ним театру в Баку.

Так, наприклад, вистава «Горе розумному» Грібоєдова не тільки наслідувала характер славетної мейерхольдівської вистави цієї п'єси в Москві (в її другому варіанті), але й розвивала знайдене наставником далі — так у взаєминах режисера з «класичним» текстом, як і в самому стилі театрального видовища. Тут так само було введено

Микола Куліш

нові сцени, наприклад, сцени читання декабристами пушкінських революційних віршів, і так само допущено найсміливіші експерименти в розв'язанні мізансцен та сценічного оформлення.

Так само в мейерхольдівському дусі зроблено було виставу п'єси В. Вішневського «Останній ріпучий».

Крім того, до репертуару театру в тому сезоні, в якому я вперше з ним познайомився (зима 1931) входили вистави «Хліб» Кіршона, «Поема про сокира» Погодіна. Ще одна п'єса Кіршона, «Місто

сказати те, що дозволить мені пригадати моя пам'ять.

Режисура Майорова, як я вже зазначив, відрізнялася дерзанням, шуканням нових форм. Творча праця його була позначена злетами й спадами, проте вистави його були завжди цікаві. «Патетична соната» була однією з найцікавіших.

Добре пригадую початок вистави... Згортки зависі, перед нею самотня постать. «Цю історію мені оповів мій романтичний друг Ілько...» Не ручуся за точність цитати, але так вона стойть у

ГАЛИНА МАЗЕПА: проект нездійсненої вистави «Патетичної сонати» М. Куліша
(Оригінал в архіві І. Костецького)

вітрів», мала для партійного керівництва тут особливе значення, тому що темою її була революція в Азербайджані і відома історія з 26 бакинськими комісарами. Це було неминучою даниною театру партійній лінії, хоча, загалом бе-ручи, Майоров головний акцент ставив не на політику, а на мистецькі проблеми.

Рівнобіжно з російським театром існував та-ж національний тюркський театр, який у то-дішніх умовах міг ще йти більш-менш власною лінією. Добре пам'ятаю цікаву виставу цього те-атру — «Кочалар» («Розбійники» Шіллера), яка не сходила зі сцени протягом рр. 1928—1931.

Усі ці відомості я подаю тут для того, щоб сприяти уявленню про атмосферу, в якій відбувалися вистави п'єс українського драматурга Миколи Куліша, які йшли на сцені Б. Р. Т. в російському перекладі. Це були п'єси «97» і «Па-тетична соната». Про останню з них я хотів бы-

мої пам'яті. Це в Кулішевому тексті подано як авторську ремарку. У виставі ці ремарки було театралізовано в особах акторів.

Тоді завіса розкривалась, і сцена появляла будинок у розгині, певніше — каркас будинка, кілька дільниць (поверхів) якого були місцями переношуваної, немов у фільмових кадрах, дії. Основу цього каркасу становила металева кон-струкція, ходом дії до неї добудовано деталі, на-приклад, вітрини крамниць, коли дія відбува-лася на вулиці, тощо.

У певних моментах дія відбувалася рівнобіж-но, ніби кінонапливом: у кімнатах, на мансарді, в підвальні. У підвальні живе безногий інвалід. Він пересувається на дощечці, прикріплений до реш-ток ніг. Спектакль, слідом за п'єсою, показував напружену атмосферу громадянської війни, де в непримирених суперечностях зіткнулися різні сили. Національний табір був змальований з яв-ною симпатією, і тому інвалід, який прибув щой-

но з війни, виглядав як розгублений, дезорієнтований викидень, ота тріска, яка відлітає, коли рубають ліс.

Зі стелі підвальну падають краплі води в підставлений таз. Вони б'ють, як удали гонгу. Жінка лічить їх, лічить їх інвалід... Одна, друга, третя... Краплі було зроблено разюче з звукового погляду: з настроєм, підкреслено, неприродно грімко.

У верхніх кімнатах — Жоржик, випущений синок генерала. Його зроблено було шаржовано. За допомогою гриму та різних «тovщинок» досягнуто було враження підсвинка. Він давно вже дорослий, і викидає всілякі штуки, а в сім'ї його все ще вважають за дитину.

Вразливою була сцена, коли повія Зінька співала, пригриваючи собі на гітарі. Сцена була гротесковою, підкресленою, спів був вульгарний, хриплим голосом, і саме це й спроявляло велике враження.

Образ матроса Судьби мені не запам'ятався, отже, й не являв собою либонь нічого надзвичайного, в тому акторському виконанні.

Зате гостро стоїть у пам'яті старий, батько Марини. Сцена ворожіння на «Кобзарі» незабутня. Старий учитель Ступай-Степаненко взагалі не розлучався на сцені з «Кобзарем», а в критичну хвилину він починає вроочно загадувати по цій

книзі. Перший раз. І вдруге. І втретє — і востаннє...

Сильною була також гра актора в монолозі про жовтоблакитний прапор.

Гасло «люльку розпалено» заля сприймала алегорично. Пригадую, що це гасло надовго ввійшло в побут, і зустрічавшися на вулиці, друзі або знайомі вітали один одного: «Люльку розпалено!»

Образ патріотки Марини був одним з найсильніших у виставі. Це й послужило причиною головних нападів на п'есу й на її автора. Діячі большевицького підпілля виглядали блідими й схематичними в порівнянні з цією живою, гарячекровною постаттю, яка своєю істотою наповнювала залю, а емоцією запалювала глядача. Не зважаючи на те, що українців серед бакинської публіки було обмаль, симпатії її несамохіті прихилялися до цієї пристрасної степової чайки...

Ось усе те, що можу сьогодні, більш як по двадцять роках, пригадати — зорово й слухово — про цю безумовно небуденну виставу. Якщо ці порізнені й несистематизовані подробиці зможуть хоч якнебудь прислужитися дослідникам драматургічної творчості Миколи Куліша і історії сценічних вистав його п'ес, мета моїх коротких заміток буде досягнута якнайкраще.

Я. Коваленко

Дещо про «Прометея»

Дещо про «Прометея»... хіба тільки так і можна б озаголовити замітку про цей фільм видатного кінорежисера Івана Кавалеридзе. Бо годі думати про більш-менш наукову довідку, не мавши під рукою відповідних матеріалів або сподівавшись на досконале охоплення пам'яттю підлід, здавалося б, не такого вже й давнього мінулого.

Фільм цей роблено вже в умовах розгорнутоого наступу РАППу, ВУСППу та інших «барабанів епохи»...

З режисером І. Кавалеридзе я познайомився р. 1931. До речі — Кавалеридзе (!) — українець (?)... Так, Іван Кавалеридзе — українець, хоча й має типово грузинське прізвище. Народився він у селі Талалаївці, Роменського повіту на Полтавщині. Батько його Петро Кавалеридзе, одружений з українкою, вже не знав грузинської мови. Він був заможним селянином, мав щось із семеро дітей, учив їх не школуючи грошей, щоб, мовляв, вийшли діти в люди.

Іван Кавалеридзе вчився в київській гімназії. Обдарований юнак звернув на себе увагу тамтешнього дідича Мазораки, ліберала, мецената, що був у великій дружбі з професором історії Антоновичем. Мазорака намовив батька Кавалеридзе віддати хлопця до майурської школи. Проти охоти й волі батька він студіює в Москві скульптуру, здається, у різьбяра Гінзбурга.

1910 року юнак Кавалеридзе подає, поряд із видатними скульпторами, проект пам'ятника княгині Ользі в Києві, одержує першу премію, буде пам'ятник. Його нагороджують закордонним відрядженням у Париж за кошти держави.

1917 року він повертається на Україну.

У Ромен прибула 1918 р. на гастролі група театру Садовського, на чолі з видатним режисером Корольчуком. Поміж акторами були корифеїка українського театру Є. П. Затиркевич-Карпинська, М. Малиш-Федорець, С. Стадникова, І. Ковалівський, Овдієнко, М. Кричевський (син академіка Кричевського, нині знаний малляр у Парижі) та інші. Кавалеридзе працює в театрі як режисер, захоплює театральну молодь надзвичайно оригінальними поставами — «Лісова пісня», «Кам'яний господар», «Медея», «Лісова таємниця» Чирікова тощо. Там, у Ромні він буде 1918 року перший у світі пам'ятник Шевченкові.

1928 року Кавалеридзе вже кінорежисер Одеської кінофабрики. Звідки знання кінематографії? Ще під час студій у Москві він захоплюється кіном, працює як декоратор та актор на епізодичних ролях у першій у Росії кінофабриці Ханжонкова. Цікавиться він кіномистецтвом і в Парижі, під час студій у роках 1912—1915.

Такі стислі дані про режисера й мистця Івана Кавалеридзе.

Поряд із О. Довженком він посідає цілковито окреме місце не тільки в українській чи совет-

ській, але й у світовій кінематографії. Обидва вони стали на шлях шукання нових форм, обидва проголосили боротьбу з штампом, що вже запанував був у цьому розмірно молодому мистецтві.

Кавалеридзе Й Довженко — перші з тих, хто, полишивши послідовний сюжет як основу кінофільму, як канон, промовляли до глядача кожним окремим кадром. Кадр був цінністю для себе, з притаманним йому філософським змістом.

Широкий глядач, уже вихованій на кіноштампах, не завжди був задоволений фільмами Кавалеридзе Й Довженка. Але сама активність глядача після перегляду чергового такого фільму, суперечки, хвилювання, схвалення з боку одних, обурення й лайки з боку других — усе це свідчило, що майстри досягали того, чого прагнули. Прилизаний сюжетик, у більшості випадків з лагідною кінцівкою, або примітивний пропагандивний фільм з темою советського раю не вабили цих мистців.

Типовим для обох є те, що вони не тільки режисери, а й сценаристи своїх фільмів. Вони не знайшли своїх письменників, як це пощастило іншому бунтареві в мистецтві, театральному режисерові Курбасові, який знайшов свого Миколу Куліша.

Різнить Кавалеридзе від Довженка стилістичний момент, який радше можна назвати технічним. У Кавалеридзе в його фільмах промовляє скульптор, у Довженка — маляр. Творчість першого вражає різьбою в побудовах мізансцени, творчість другого чарес мальовничість, яка, по мистецькому організуюча, особливо виразна була в кадрах природи.

Сам фільм «Прометея» був третім у задуманій Кавалеридзе трилогії — «Злива», «Колівщина», «Прометея». Перші два були побудовані на матеріалі «Гайдамаків» Шевченка, третій — на його «Кавказі».

Сценарій «Прометея» перероблювано три або чотири рази. Пригадую численні подорожі Кавалеридзе до Москви в справі остаточного затвердження сценарія. Ці подорожі були справжнім «ходженiem по мукам».

Справа, без сумніву, йшла про ті ж таки «націоналістичні ухили», на сторожі яких, мов Цербер, стояв Головрепертком Комітету у справах кіна. Не раз Кавалеридзе просто хапався за голову, бо ніяк не спромагався показати «початки розвитку промислового капіталізму в Росії», якого вимагала Москва. Його бо «прометеївською» темою було — покарання Кавказу «великим русским народом».

Прокrustове ложе соціалістичного реалізму, того самого «реалізму», який примусив кінорежисера Савченка створити з образу Богдана Хмельницького секретаря обкому партії, вперто й послідовно краяло сценарій Кавалеридзе, аж до тих меж, поки сценарій не став таким, якого вимагала Москва.

Таким став сценарій. Але не став таким фільм. Недурно ж після першого показу фільму знялася «всесоюзна творча дискусія», з ініціативи ЦК партії, де було «ухил» Кавалеридзе подано як зразковий приклад викривлення генеральної лі-

нії партії та фальшування «отечественної» історії. Чи була це дискусія в елементарному розумінні слова? Звичайно, ні.

Дискусії цього роду в Советському Союзі проваджувано за єдиною рецептою: в них не могло бути й мови про те, щоб допустити до слова тих, хто дійсно хотіли висловити щось своє. Тут головним прелегентом був ЦК партії, який визнавав той чи той ухил, не бажаний для нього. Слідом за тим мистці по черзі каялися в гріхах, засуджували свої помилки, бились в груди, обіцяли надалі не ухилятися, бути пильними до ворогів народу, плекати співзвучну до соціалістичної революції творчість ітд., ітп. Опонентам же давали можливість висловлювати своє «про» і «контра» лише в кабінеті слідчого НКВД.

Цього роду дискусія, звичайно, не давала непосвяченому глядачеві щонайменшої можливості скласти уявлення про справжні мистецькі властивості фільму.

Я хочу сказати тут кілька слів про самий фільм.

Натуру знімали на Кавказі. Павільйонні зняття роблено частинно на Одеській, частинно на Київській кінофабриках. У фільмі брали участь актори Нятко, Твердохліб, Сердюк, Ужвій, Чистякова, Липківський, Осміловська, Коханенко, Яковченко та інші.

У спробних монтажах фільму справляли колосальне враження кадри натури, особливо краєвиди Кавказу.

Властивості самого Кавалеридзе, людини виняткового повабу, створювали надзвичайно теплу атмосферу у праці над фільмом. У павільйоні «Прометея» не чути було ані суворих окріпків режисера, ані роздратованого голосу кінооператора. Топчій, один з найталановитіших кінооператорів, був ніби другою частиною творчої душі Кавалеридзе. Він, завжди ввічливий, зібраний у собі, розумів свого шефа з півслова. Топчій працював виключно з Кавалеридзе, в усіх його фільмах і вражав якоюсь особливою здібністю надавати кадрам чаруючої простоти й величності.

Успіх фільмів Кавалеридзе був великою мірою залежний від талановитої праці Топчія, від його творчої співзвучності з оригінальним мистецьким задумом режисера-сценариста. Дуже в рідких випадках доводиться спостерігати таку гармонію двох основних сил творення фільму.

У праці над «Прометеєм» навіть обслуговуючий персонал, костюмери, перукарі, реквізитори, підсвітлювачі ітд., був не бездушною технічною силою, а живим учасником цілого творчого процесу. Разом з акторами ці люди довгими осінніми ночами протягом павільйонного знімання жили разом з ансаблем, раділи його успіхами, боліли його зривами.

Кавалеридзе, якому московський сценарій лежав важким тягарем на душі, часто-густо «забував» його в кабінеті, творив кадр за кадром поза ним. Так після чорнової проби одного з кадрів, на запитання учасника, який саме номер цього кадру в офіційному примірникові сценарія, Кавалеридзе з усмішкою сказав:

— Не знаю нумера, бо не маю сценарія.

І справді, дружній ансамбль талановитих українських акторів створив неперевершенні кадри. Вже в чорнових монтажах фільм спровадяє незабутнє враження.

Особливо цікавими були актори Нятко, Чистякова, Осміловська, Сердюк, Паньківський. Актурська праця Чистякової в ролі повії Дуньки була одним з найвищих досягнень українського кіноакторського мистецтва.

Випущений Головреперкомом на широкий ек-

ран фільм не можна вже було пізнати. Руйнацькі ножиці московського цензора безжалісно знищили найкращі кадри творчої праці режисера, оператора й акторів.

Пропуск фільму тривав щось близько десять днів. Після цього фільм був остаточно знятий, і його упокосено на полицях кіноархіву, поруч з іншими «неблагонадійними» фільмами непокірних майстрів.

Ю. Г-ко

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ ПРОГУЛЯНКА КНИГАРНЕЮ

Літературна газета Ів. Кошелівця (а від певного часу також і Юрія Лавріненка, тобто Дивничича) — з кожного погляду найсимпатичніше видання.

Передусім з погляду коректи. Якщо взяти до уваги пересічно чотири друкарських недогляди на вісім сторінок газетного формату, то таку коректу в умовах емігрантської пресової дичавини можна назвати ідеальною.

Потім з боку літературного редактування мови. Опортуністичний виняток робиться лише для особливо авторитетних авторів із середовища, під матеріальним патронатом якого стоїть газета. Любомирові Ортинському дозволяють вряди-годи, як от у ч. 4, 1955, вжити слово «кам'яниця» на означення будинка (щоправда, як бачимо, з компромісивним осіднічченням його через апостроф). За Ярославом Зеноном Пеленським стверджено привілей називати мистецтво «штуково» (ч. 3, 1955).

Щось ніби покута для зрілого Дивничича за його колишні молодечі вибрики супроти цього середовища на сторінках ульмських «Українських вістей». Або, інакше — ілюстрація тези того ж Ортинського з того ж числа газети, тези про історичну справедливість, «що ходить якимись дивними стежками, не все (не завжди? І. К.) для нас зрозуміла, але вона є...»

Звичайно, що справедливість є. І оскільки ми не владні вийти з її кола, то й віддамо їй данину, привітавши зусилля людей, які спромоглися на це ґрунтовне, з широким подихом і, як уже доведено його дотеперішньою практикою, з забезпеченнями перспективами видання.

Була мертві прірва, кручею якої став рік 1948. За весь цей час докочувалися сюди, до Європи, чутки про намагання відродити за океаном літературне життя. Надходили й поодинокі спазматичні видання.

«УЛГ» з'явилася раптом, але пішла просто й упевнено. Помінувши Атену, що народжується з голови Зевса, фенікса й подібну нечисть, що відроджується з попелу, перейдемо відразу до суперляртивів.

Бо крім коректи й літературної мови «УЛГ» має її обличчя змістового й цілеспрямованого друкованого органу. Забезпечено першорядну автографу. Розбудовано в усіх культурних точках світу сітку кореспондентів справжньої ранги, які знають подати матеріал вчасно й з дотепним

умінням його відповідно спрепарувати. Раз-у-раз новини з Америки, з Парижу, з Японії. Новини з лабораторії поетів, оригінальні й перекладні. Щоразові актуальні ілюстрації.

Нічого не закинете, тут б'ється пульс. А що це справжній пульс, а не метафора пульсу, то й самий розгорт життя відбувається за всіма нормальними функціями, в чітко визначених плянах і царинах.

Є постійно забезпечена домена для солідників. Олександер Архіпенко, Олександер Шульгин, Борис Крупницький, Дмитро Чижевський говорять про речі важкі й значні. Глузд мистецтва, сенс історії, зміст форми (так, зміст форми!) — яке щастя, що цей невеличкий гурт людей мас стільки доброго смаку, щоб свої точно вишліфовані формули не маніфестувати як остаточні. І стільки доброго смаку, щоб ніколи не зриватися в царину спроб визначити істоту існування, яких спроб ніколи, ніколи робити не варт.

Прошу читача уявити собі, скільки вибухового виникає з усього цього в мозку і як хочеться навколо нього заходжуватися, над ним думати й nim жити.

Розроблено архів. Добре В. Світлицького про Юхима Михайлова (ч. 6, 1955), «от» про Йосипа Гірняка у Львові (ч. 1, 1956), дуже добре Марти Калитовської про Марію та Катрю Грушевських (ч. 5, 1955), дуже добре, зрештою, Юрія Лавріненка про Костя Буревія (ч. 3, 1955). Пізніші систематизатори знайдуть тут те, що їм буде треба.

Через цей розділ газети протинається ниткою... (як же ж не хочеться назвати її «червоною» чи «золотою»!) ... скажімо, нікелевою ниткою те капітальне, що збереглося по Вікторі Петрові. Жалобна честь цієї первопублікації належить «УЛГ», і це їй ніколи не забудеться.

У розкішному стилі подається животрепетне з західнього світу. Вісімдесятрічний день народження К. Г. Юнга, портрет Габріеля Марселя, Томас Манн, Герман Гессе, Пікассо, Ануї, есей Едіт Сівел «Чим корисна поезія?», перекладача якого трудно не віднайти за ініціалами «В. Б.».

Міцно зроблено портрети наших: Оксана Лятуринська (Василь Барка), Галина Журба (Є. М. і «от»), Йосип Гірняк і Галина Добровольська (В. Горенко)...

Свій окреслений круг з перекладацької праці поетів.

Мій шлях:
неждано виховзнув
з-під ніг
й піском розлився
в безконечність.

Його ж — показ того, як можна наново перемістити «класику» другого із ста п'ятдесяти чотирьох Шекспірових сонетів:

Я бачу все:
час нігтями обличчя зриме
(твоє обличчя. Свіже
і прекрасне),
а золото кучерів
покриє інші
незчисленних
зим.

(Шекспір:
*When forty winters shall besiege thy brow,
And dig deep trenches in thy beauty's field — —*)

Те, що деінде народжувалося з таким трудом, тріском, трюками, торохтінням, Трістан Цара, трам-тарарам, це тепер народжується вдруге прямою серцю, головою наперед. Нам, старим ласунам, залишається тільки облизуватись і посміхатись.

Господи, як же ж хочеться, щоб хлопці встигли написати й опублікувати якомога найбільше до того часу, поки іх (на жаль, неминуче) помітить Шерех, поки наговорить з іхнього приводу купу всього. Поки зарахує іх до органічно-національного стилю, як це він уже недвозначно пробував був у випадку Зусевського.

Шереха вже й тепер багато в «УЛГ». Після того, як його обрано безсмертним філологом однієї американської установи, він почав писати вдвое супроти того, як писав раніш. Його дійсно тут багато, сливе стільки, скільки Костецького в «Україна і Світ» (твердять читачі!). Лишім тим часом особисті порахунки до сприятливішої нагоди.

Отже, про ласування. Ні, «УЛГ» не ставить собі метою поетичний гедонізм. Це значуча, але не магістральна колія. З великою увагою проманюються й ті, де на шляху лежить ще непіднятій труд, де важко думаюти, де шукають, падають, сподіваються й вірять. Є тут і шляхи тернисти. Варто спинитися на хвилину при видовищі, як обидва православні редактори з поважною толерантністю появляють у себе в газеті католицьких авторів Кльоделя, Т. С. Еліота, Мор'яка. Ідеться не про однобоке. Ідеться про повноту. І так і треба.

Що ж, коли толеранція, широта й квалітет являють собою властивості того, хто є меценатом справи, не гріх виконати й певні його передумови, не гріх і похвалити його, щоб ім'я його збереглося. Адже ніхто не кине каменем в італійських гуманістів, які, за надавану їм сильну матеріальну допомогу, прославляли розумного й талановитого Льоренцо Медічі. З правом присвячував і Шекспір свої поеми графові Савсемптонові.

Як відомо, середовище «Сучасної України» ставить до кожного, хто виявляє охоту з ним співпрацювати, єдину вимогу визнання «примату краю». Але це, кінець кінцем, не така то вже й кабальна умова. Хто з нас не визнає, що ядро справжніх творчих сил народу перебуває таки на Батьківщині, а не еміграції! «УЛГ» вірно й у стислому викладі всеоб'ємно інформує свого читача про стан духового життя на українських землях. Подавані факти оформлено влучною й компетентною аналізою.

Треба в цьому розділі відзначити варту похвали спрітності, з якою редактори вишукують у советсько-українському літературному доробкові те, за чим, крізь неминучі офіційні шати, можна виразно проznати творчий дух. Серед таких публікацій «УЛГ» особливо присміні літературні твори великого Олександра Довженка.

Спеціальну проблему видань типу «УЛГ» являє жанр, званий мистецьким нарисом. Це вузьке місце, і причиною є те, що нарис — річ, до літератури належна лише наполовину, другою ж половиною вона перебуває в царині журналістики. А українська еміграція справжніх журналістів (крім, здається, єдиного Геннадія Котовича) не має.

Уперто пробує в цьому роді Любомир Ортинський, і тут місце ще раз його пом'янути.

Це мужчина, сповнений снагою через край, мужчина позитивний. Він хоче, щоб усі в усіх ділянках життя полагоджувалось якнайкраще, отже й поспішає в усіх ділянках життя, включно з теологією, сказати якомога більше й якомога позитивніше. Риса, безумовно, журналістична. Бракує лише техніки.

Техніка в даному випадкові це далеко не тільки те, що коли сьогодні Ортинський пише «...вона обнажила своє праве рам'я» («УЛГ», ч. 4, 1955), то з роками він, безсумнівно, навчиться писати «вона оголила своє праве плече», зрозумівши, що «рам'я» варто вживати лише в поезії, і то тільки у випадку, коли бракує рими на «я». Техніка наррисовця (і спорідненого з ним жанрового фельстоніста) стосується до якихось особливих розрахунків в оперуванні величинами довгими й короткими.

Справді, це дуже важко пояснити. В ґрунті будови нариса лежить найправдоподібніше те, що звуть питанням «ракусу». Слово це вживанняться не зовсім правильно супроти свого первісного значення, але воно багато пояснює, наприклад, у техніці кінооператора, що в нього залежно від того, в якому ракурсі він вхопить натуру, великий плян ітп., техніка стає елементом мистецької форми.

Є, поза всяким сумнівом, спорідненість між фільмом і наррисом також і в пляні «монтажу». Велике мистецтво являє собою зміння вчасно спинитися в робленні абзацу («уступу»), визнати його межі, скомбінувати абзаци різної величини в струнку будову. Недоцінювання ролі абзацу либо ж і ховає в собі одну з головних причин, чому наш численний пишучий люд таки не є журналістами.

І так далі. Це справді дуже трудно пояснити. А справа варта зусиль. Треба, мабуть, просто

студіювати зразки. І, може, найпершою чергою зразки советські: Заславського, Еренбурга. Там це вміють досконало. Немає причин уникати можливості навчитися «бити ворога його зброєю».

Те, що робить сьогодні Ортінський (і інші, хто претендує на звання мистця-журналіста), в основному являє лише «лобовий» підхід до матеріялу, з дуже незначними висококами в «ракурс». Приблизний критерій терміну для набуття повної кваліфікації, беручи до уваги не тільки безумовні дані, але й темп зросту: десять років. Термін, зрештою не такий уже й страшний для такого життерадісного й грошовитого середовища, яке появляє доктор Любомир Ортінський.

Несправомірно багато про мистецький нарис тому, що це ділянка, якої бракує.

Та в усій решті — що ж, хороше видання, цікаве видання. Якісним і кількісним ступенем воно вже майже сягнуло щабля «баварської крамнички», як свого часу Дивнич, сваривши на Шереха, називав редаковану цим останнім мюнхенську «Арку». Дійсно, «Арка» являє собою покищо неперевершений взірець видань цього роду, бо як редактор — Шерех дуже добрий.

Як поводяться редактори «УЛГ» особисто? З гідною наслідування шляхетністю. Даючи повний простір своїй добірній автuri, вони змасовлюють дрібніший матеріал під скромними «І. К.», «Юр. Л.» і лише час-до-часу виступають під повним прізвищем.

Це не означає, що самим їм нічого сказати. Кошельовця читати завжди приємно, він пише м'яко, стильно, з роками дедалі точнішими реченнями. Так в оригіналі, так і в перекладі (Кафка).

Дивнич? Сильно відчувається (при збереженні пропорції на 5 середніх речей 1 сильна й вразлива) варте хвали осоліднення.

У цьому випадкові важко говорити про зростання. Літературний шлях Юрія Лавріненка-Дивнича химерний, бо на сімдесят відсотків не від нього самого залежний. Доводиться, отже, хібащо, навпаки, з повною симпатією подивляти людину, яка, попри всі перешкоди нелітературного порядку, зберегла і бажання повно дихати, і волю себе висловлювати.

Колись д-р Єндик проголосив Дивника «українським серцем», а потім цей титул вроцісто відкликав. Д-р Єндик є отим мало дотепним кошмаром, який неминуче з'являється в світі (за класичним виразом Шереха) «їджених з хвоста оселедців».

Дивнич і сам зрідка вдається до патетики, але, на щастя, справді зрідка. Раз-у-раз корегований власним природним чуттям гумору, він посів у літературному житті місце визначене й управлена. Це становище того, хто в інших ділянках по-східняцькому називається «хороший парень», а по-західняцькому «свій хлоп». Українською мовою це поняття, на жаль, не має автентичного виразу.

«Добрий хлопець» (хібащо так!) — пост у літературному процесі відповідальний. Він має свої важчі й значущі ділянки.

Dixi.

Ігор Качуровський. Вдалій гавані. Поезії. Об'єднання українських письменників «Слово», Нью-Йорк — Буенос-Айрес, 1956. Стор. 87.

У цьой вішанованій «УЛГ», в ч. 4, 1955, вміщено було поезію Ігоря Качуровського «Відчай». Там є чудові рядки:

І темні типи зносять контрабанду
З блакитного, як мрія, корабля.

А є й такі:

Дбайливо підмальовані повії
Полоють на веселих моряків.

У чому різниця? В тому, що коли автор уміє так струнко заграти штампами («темний тип» і «блакитна мрія»), щоб із цього вийшла несподівано нова якість, то значить він мусів би в другому випадкові, де перший член формули сам із себе вже є знахідкою («дбайливо підмальовані»), врівноважити моряків не штампом («веселі»), а чимсь рівнорядним. Цього нема.

Мінус на мінус дає плюс. Плюс на мінус дає мінус. Невловна тонкощ, але поет прекрасно розуміє, в чому справа. А не робить.

Поезію «Відчай» вміщено й у збірці Качуровського, яка нещодавно вийшла в Аргентайні. Сказане про поезію «Відчай» можна сказати про сливу всю збірку.

У якомусь розбитому домі,
Що лишила сім'я «фольксдойчерів»,
Ми на краденій спали соломі,
І я знову без хліба вечерья.

Дуже гарно. Це з середини вірша.

Пригадались далекі дороги.
Погубили комі підкови,
Позбивали копита до крові,
А спочти немає зможи.

Дуже погано. Це початок вірша. Того самого. Не треба шукати з метою, щоб не було ні на що не схоже. Цього ніхто не вимагає. Не треба думати, що сюрреалізм цікавіший за полтавізм. Цього ніхто не твердить.

Що полтавізм нецікавий, у цьому винесі тільки виключно сам Леонід Полтава, і більше ніхто. Але ті, хто працюють у цьому стилі, повинні шанувати його іманентні консеквентності не меншою мірою, ніж символіст дбає про символістичні складники, футурист про футуристичні і подібні. Качуровський нехтує послідовністю.

Качуровський поєт великою мірою цікавий. Він працює над розмірами. Він мучиться над ритмами. Він шукає можливостей одноразового виразу в тих стилістичних межах, що їх він собі дозволив. Тож і варто жалю, що він раз-у-раз кидася справу на півдорозі. Поетичне лінівство, інакше й не назвеш.

Як на нас, найвищим усе ж таки осягом досі є його давній вірш про Брана. Це поезія бездоганна, вже безумовно хрестоматійна:

Київм квітів стеліть
Там, де гостя виносять приплів.
Він бо хвилі століть
У дзвінкому човні переплив.

Цей вірш відкриває тепер збірку «Вдалій гавані».

З перекладів найкраще — справді чарівний переплів присутньої в усіх німецьких антологіях середньовічної мініатюрки Кюренберга (ліпше,

мабуть, Кюренбергер, тобто «той, хто з Кюренбергу»):

Я сокола леліяла, плекала понад рік,
Коли до всіх бажань моїх, прирученій, він звик,
Я золотом оздобила кінці його пір'їн,
Та полетів під хмарами вік до чужих сторін.

Шкода лише, що в останньому рядку обтято нібелюнгічний хвостик первотвору. Це бо дуже своєрідна схема, і не було потреби її «вправляти».

Щодо правопису. Чому так уперто униктається «г» в українських словах, де воно прийняте? І навіть у назвах власних (стор. 82: «Аргентини» замість «Аргентіни»)? Чому «феодальний» (стор. 83) замість «феудальний»? Чому «тіара» (стор. 24), а не «тіяра»?

Є й прикірі росіянізми в лексиці. На стор. 84 — «царствува», Чому не «царюва»?

Якщо це один з варіантів визнання «примату краю», то немає сумніву, що варіант дуже невдалий. В усякому разі, ілюстрація до факту, як підважується авторитет української мови з цього боку.

На жаль, у примітках до збірки міститься фактичний ляпсус. На стор. 81 сказано, що Фрейя — едина богиня германської мітології.

Скромна довідка. В єдничній пісні «Льокова сварня», крім Фрейї, діють ще: Ідун, Гефіон, Фрітт, Сіф, Бейля. Це все жінки, і що вони богині («асині»), не залишають сумніву слова самого Льокі, який, увійшовши до світлиці Егіра, де відбувається це зборище, вітає їх:

слава вам, аси,
слава вам, асині,
усі милостиві богове —
(11, 1—2)

Але їх було значно більше. Була в Льокі другина, на імення Сігюн. Була Вар, богиня присяги. Було щонайменше три норни, богині долі, Урд, Верданді й Скульд, що сиділи при світовому ясені І(ю)гдрасіль. Була провидиця Веля (чи Вельва), яка повчала богів мудrosti. Вони всі мали незаперечні божисті обов'язки.

Та, крім того, були ще особи жіночої статі, що потрапили до північного пантеону через різні кревні зв'язки, і просто богині без портфелів. Склад належала до роду велетнів, але вийшла заміж за вана (отже, теж бога) Нйорда, батька Фрейї та Фреїра. Ран була дружиною морського велетня Егіра, який, totожній з Посейдоном грецької мітології, приймав і гостив у себе богів. Велетенша Гель, мати Льокі, володарка підземного царства, має всі ознаки бога Плутона. Гльодун (або Фйордун або Йорд) була матір'ю бога Тора. Феня була велетенською дівчиною, ділянкою якої було перемелювати золото. Скнур була подругою Карля, породителя покоління вільних. Ще однією праматір'ю вільних була Амма. Прматір'ю рабів була Едда (не плутати з назвою книги Сноррі, що нею названо пізніше й весь епос).

Були, поза тим, усякі жіночі божества води, діви-лебідки й подібне.

Твердження, отже, що Фрейя єдина, щонайменше сміливе. Воно не таке сміливе, як гіпотеза Леоніда Полтави в примітці до однієї недавно виданої поеми, яма примітка ставить шкере-берть усі досьоочасні дані про датування життя Петра Могили. Але все ж таки.

Поза тим, «мбурукужа» (стор. 44) — дуже гарне слово. Нагадує знов таки «камбрум». Це серйозно.

Серйозну особисту претенсію маю до автора за чудову омонімічну риму «перенісся» — «перенісся» (стор. 37), яку я знайшов незалежно від нього для перекладу одного Шекспірового сонета, але не встиг опублікувати першим. Тепер нікто, звичайно, не повірить. Та це вже дільниця особистих порахунків.

Обкладинка роботи Валерії Гутник цілком можлива. Фотографічний портрет автора цілком відповідний до справи.

А загалом добре, що є Качуровський.

Інститут для вивчення історії та культури ССР. Український збірник. Книга 2. Мюнхен, 1955. Стор. 143 (друк). — Книга 3. Мюнхен, 1955. Стор. 207 (циклостиль). — Книга 5. Мюнхен, 1956. Стор. 199 (циклостиль).

Кожен новий український збірник мюнхенського Інституту очікується з тією ж відоносною цікавістю, з якою чекають на наступне продовження «Дванадцятьох крісел» або «Пригод бравого воїха Швейка», коли ці бессмертні твори друкуються частинами в часописі. Різниця лише та, що в другому випадкові йдеться про гумористику зумисну, а в першому — про гумористику вимушенну.

У статті прот. проф. І. Губаржевського «Яка потрібна боротьба» («Українські вісті», Н. Ульм, 1. 7. 1956) сказано:

«Закидається „зрада“ тим українським вченим, які працюють в Інституті дослідження історії і культури ССР (Мюнхен), бо там, бачите, крім учених інших національностей, є і росіяни, тому, мовляв, „зрадою“ є винести захист української справи на світ міжнародної науково-політичної думки...»

Правильно, отче, це ніяка не зрада. Але якби ж то вони по-справжньому «виносили»!

Виносять вони так... А втім, ми закинули д-рові Ортинському «лобовість» зображення. Щоб він не мав підстав сказати «а сам!» — вловімо справу наукових видань Інституту з «рекурсу». Для наочності, для наявності, для динамічності, для експресивності.

Отже, у формі

**Пам'ятки для редакційного апарату
українського відділу Інституту
вивчення історії та культури ССР**

Така пам'ятка, наскільки нам відомо, в російському видавничому відділі існує. В українському, за браком часу, до неї ще не прийшли. Укладавши її, ми робимо дирекції Інституту послугу на колежанських засадах, не вимагаючи жадного гонорару.

Пам'ятка для коректора:

Коректор це людина.

Коректор це людина пристойної зовнішності та спеціальних вироблених властивостей.

Коректор це людина, яка витренувала свій зоровий апарат таким робом, щоб уміти читати

слово навпаки, по змозі згори наниз, по змозі додори ногами, але безумовно — зліва направо.

Коректор це людина, яка блискуче вміє розрізняти в реченні кожне слово, а у слові кожну літеру.

Коректор це той непомітний герой, на плечах якого височить велична будова наукового видання.

До обов'язків коректора належить знання технології металю, зокрема такого металю, як оліво. Оліво це той рідкісний метал, який розмірно легко топиться, але швидко гусне.

Коли разом з олив'яним рядком у лінотипі (це така машина) виливається зайва кома, то вона теж швидко гусне. Щоб вона не загуслала навіки, її треба за допомогою кугельшрайбера (це таке писальце) усунути заздалегідь, у так званій першій коректі або, на крайній випадок, у другій. На самий крайній випадок — у так званій ревізії.

Наприклад (при цитуванні перша цифра в нас означає число українського збірника Інституту, а друга, після коми, сторінку цього числа) — отже, наприклад, вона зайво стоїть у 2,90: «що дітей він залишає у нього в кабінеті та, що нехай» ітд. Ось тут її треба викреслити. Звичайно, ще перед тим, як невблаганне оліво піде в друк.

Конче треба знатися й на хемії. Коли кома в оліві, її метранпаж в останню хвилину може збити звичайним шилом. Не те, коли збірник виходить циклостилем. Тоді кому треба виливати спеціальним пензликом, умоченим у чудодійний малиново-рожевий розчин, подібний до ляку на нігти. Наприклад, у такому випадкові: «виявився на ділі в стані повного відокремлення, й що» ітд. (3, 13). Це з статті «Опанування України большевицькою диктатурою в світлі сучасних советських джерел», справді поважної розвідки О. Юрченка, який є найбільш позитивною дієвою особою з-поміж українських працівників Інституту (про це див. у попередньому зошиті («Україна і Світ»). Поготів чуйним повинен бути коректор до поліграфічного оформлення писань такого автора.

Інколи бував навпаки: коми нема, а її треба вставити. Досвідчений коректор робить це без жадних душевних вагань. Навіть у тому випадкові, коли ця кома не стоїть у вичитаному від літературного редактора манускрипти. Приклади: «становлять в ньому 50 (тут треба кому. І. К.) а то ї більше відсотків» (2, 20); «більшість воєн, що їх вела царська Росія (треба кому. І. К.) і війни большевиків» (3, 151).

Техніка вставлення ком базується на тих же засадах: технологія грамотності й хемія спрітності. Щоправда, в циклостильному випадкові тут рожева рідина не вживается.

Великий Тарас тим і великий, що охопив людське життя в цілості й кожну в ньому ділянку зокрема. Не забув і про відповідальний фах коректора. «Ніже тої коми!» — це стосується саме до нього.

Та, звичайно, кома це тільки атом коректорської праці.

Прим. 1. Життя повне спокус. Чигають вони й на коректора. Спокусник з'являється до нього в час дозвілля або сну і солодкоспівно шепоче у вухо: «Не слухай, друже, не слухай тих, хто судить про науково-видавничу працю з ком. Не в комах щастя. Коми-нкоми — це вигадка Семенка й подібних футуристів, п'яниць і камбріумщиків. Не вір. Плюнь на коми. Головне — ідея. Головне, мовляв о. Губаржевський, — винести захист справи на світ міжнародної думки...»

Це спокуса. Це солодка спокуса — плюнути на коми. Плюнути й не помітити того, що стається в дійсності від занедбання ком. Про це нижче.

Власне кажучи, круг компетенцій коректора в його взаємненні з недоглядами з боку літературного редактора досить широкий. Так, він безумовно має право виправити «порівнання» (2, 20) на «порівняння», «Кievъ» (2, 25), згідно з правописним контекстом, на «Кievъ», «спеціфічних» (2, 27) на «специфічних», «досягло» (2, 65) на «досягли». Коли трапляється комбінація помилки лінотипіста з хиткістю мовного редактора («великим природніми багацтвами», 2,25), коректор, у повноті душевної снаги і в розмаху фахового запалу, неминуче злагіднить усе у фразі «великими природними багатствами».

Нам думається, що навіть у таких критичних випадках, коли на тій самій сторінці стоїть «навесні» і «на весні» (2,65), правом унтерофіцера, тобто істотного організатора бою, коректор управнений звести справу до спільногого знаменника. Отже, поставити всюди так, як треба: «навесні».

Коректор тут владний такою ж мірою, як владний він замінити двокрапку на однокрапку в одній статті Д. Соловея (2,65, другий рядок згори, після слова «Климко», перед словами «Він каже»). Або — виправити на тій самій сторінці незрозуміле слово «Інтернейшель» на «Інтернейшенел» або принаймні на (як це прийнято в советській транскрипції) «Інтернейшил».

Прим. 2. Усе, однаке, має свої межі. Так твердять ті, хто колись працювали в Інституті, а тепер не працюють.

Так і коректор.

Коли в нього трапляються речі нерозв'язанні і всього його інтелекту не вистачить, щоб дати раду собі й читачам у царині граматичної логіки й логічної граматики, тоді він повинен зважитися на революційний чин.

Тоді він повинен зробити ось що. Він повинен вписати на окремому аркуші паперу (не на фірмовому бланку Інституту, а на приватному аркуші паперу) все, що йому не подобається. І подати куди треба. До вищої інстанції. До літературного редактора.

А не подобатися може багато чого. Може не подобатися недоскорочення слова «мільйон» у «міль.» (2,21). Так ніхто ніде не скорочує. В доб-

рій українській школі Дурдуківського (якому присвячено стільки сторінок у 5. збірнику) Домініка Данилівна (хто дійсно в школі Дурдуківського вчився, знає, хто це така) навчала, що по знакові м'якшення крапка не належиться.

Може не подобатися відсутність директиви у справі написання слова «народний»: з «и» чи з «і»? На тій самій сторінці (3,142) і так, і так.

Крім того, одне важливe питання: транскрибування чужих імень власних при цитуванні. Росіяни домовилися давно, і в них на цьому полі прикростей не трапляється. Але, бачте, російські ймення для нас це теж чужі ймення. Як же бути?

Справді, коректоре, важко. Во тебе ставлять перед невилазними проблемами. Наприклад, ім'я Волобуєва згадується в українському контексті. І ім'я Доброгаєва теж. А в примітках доводиться наводити цитати з Доброгаєва і навпаки. Як же ж справді писати ім'я?

Заковика в тому, що щось із цього наводиться в українському перекладі з російської мови, а щось, так би мовити, якраз навпаки. Наскільки можна зрозуміти з відповідного наукового українського збірника Інституту, йдеться про українську транскрипцію російського імені українського економіста, який писав в українському журналі російською мовою («Хозяйство України»).

Здавалось би, все просто й ясно. Коли говориться в контексті, пишеться «Доброгаєв» (бо контекст український). Коли наводиться джерело, то його наводиться мовою оригіналу, тобто «Доброгаев» ітд.

Коли наводиться Волобуев, то пишеться з «є», бо контекст український. Коли (якби така потреба постала) треба б було про Волобуєва скласти по-російському, то, самозрозуміло, треба було б написати «Волобуев».

Редакція українська думала, думала, а тоді вирішила: «Какая разница! Публика — дура! Все равно не поймет!» Вирішено було написати в усіх можливих випадках (отже, і в тексті, і в примітках): «Волобуев», «Доброгаев». Нехай собі пізніше хохли розбираються, що тут «є», а що «ї».

Так усюди й написано: «Доброгаев», «Волобуев» (2, 24 і 25).

Що повинен думати при тому коректор?

Хотів би сердега довідатися, як правильно треба писати про один певний період большевицької політики, особливо в родовому відмінкові: НЕП-у чи неп-у? У росіян в Інституті це вже теж давно вирішено. У нас же, які хочемо «винести захист» — аж ніяк. В одному випадкові так (2,23), в другому інак (2,27). У тому самому числі.

Спеціальне обурення в правильному мозку коректора виникає, якщо йому в друкарні доводиться санкціонувати такі потвори, як «Дрогобичська область», «Миколаївська область» (2,22), коли він з інших джерел абсолютно безпомилково знає, що треба писати «Дрогобицька» і «Миколаївська».

Не спить коректор. Думає коректор.

Добре, думає коректор, допустили ми писати в

українському контексті російське прізвище в усіх можливих відмінках так: «Вознесенского» (3,187). Тож без знака м'якшення. Так, як вимовляється в оригіналі. Добре. Так то й так. Проте, як же бути в примітках, де джерело повинно б навести так, щоб кожен зацікавлений його знайшов по можливості краще й скорше.

Але ж ні, в джерелах цитується так:

«М. А. Печернікова, Подростки, стор. 25, Учпедгиз, Москва 1949.»

Отже, заковика.

Прим. 3. Іх є ще більше. Як, приміром, пунктуаційно оформлювати такий відомий ряд слів: «Так, напр. в р. 1934» ітд. (2, 25) — так, як тут, чи все таки ще треба кому після «напр.»? Або «такою компетентною установовою як Державна Плянова Комісія» (2,24) — треба перед «як» кому чи ні? І що, до речі, з назви установи писати великою літерою, а що малою? У росіян це теж уже давно вирішено.

У передмові видавничої колегії до збірників 2 і 3 наполегливо підкреслено, що серед матеріалів трьох перших збірників, які «творять» (тобто становлять або являють) цілість, мала фігурувати розвідка П. Котовича про літературу й театр. Тим часом ані в одному з них ми не могли її дошукатися. Це, звичайно, справа, не коректора, проте все таки він повинен би був на цій недогляд звернути увагу головному редакторові. Бож читачам, звичайно, цікаво довідатися, що знає п. Котович про українську літературу й театр.

Прим. 4. Можливо, що цю розвідку вміщено в збірнику 4. Ми, на жаль, не могли його роздобути.

Вписавши, отже, ці й подібні непорозуміння на окремому аркуші паперу, коректор повинен після цього застукити до кабінету літературного редактора.

Цей чин можемо вважати за омегу його обов'язків. Подальше належить до компетенції вищих чинників.

Пам'ятка для літературного редактора:

Літературний редактор досить часто сполучає в собі й мовного редактора. Особливо це відбувається у випадках такої бюджетної незаможності, якою славиться мюнхенський Інститут.

Літредактор (так скорочено називається ця посада) не повинен бути ознакоємлений з літературою в прямому значенні, хоч це слово й становить частину його титулу. «Література» в даному разі означає просто вміння ставити літери.

До цього вміння й апелюватиме коректор, коли на свій стук у двері почне ласкавий заклик: — Зайдіть!

Удвох вони любенько внесуть ясність у все, що мучить коректора.

Крім того, непогано, коли літредактор трошки обізнаний з українською лексикою та синтаксою.

У великій статті М. Семчишина «Система шкільної освіти в сучасній Україні» (3, 132—167) говориться, що «українська мова від ряду років русифікована і засмічена неукраїнськими елементами (зокрема в ділянці лексики) ...» (стор. 152). Якщо тут «від ряду років» замінити на -про-

тягом років», а в продовженні фрази, що його ми тут не цитуємо, викинути кілька зважих ком і вставити кілька потрібних, то з цього вийде зовсім непогана формула того, проти чого повинен боротися літредактор українських збірників Інституту.

Слідуючи за цією вказівкою, він поробить зміни в реченні з цієї ж статті «фахівців по 146 спеціальностям» (стор. 160) таким робом: «фахівців з (або із) 146 спеціальностей». У цій же статті речення «сільську молодь здебільша направляється державою» (стор. 164) він перебудує на «держава скерує сільську молодь здебільшого» ітд., бо в першому варіанті фраза меже дуже близько з конструкцією «сімох вояків витягли три кулемети на дзвіницю». Уточнить літредактор у цій статті й цитування російських назв, напр., замість «у „Матеріялах по пересмотру партійной программы”» (стор. 134) — «Матеріалах по пересмотру партійной программы».

До речі, тут же літредактор попросить головного редактора попросити дирекцію купити для циклостилю машинку з усіма потрібними знаками, щоб не писати літеру «ы» як «ы». У російському відділі машинки з українськими літерами є. За теорією ймовірності, може бути, отже, й навпаки.

В інших редактованих від нього матеріялах літредактор відбуде такі реформи. Щодо «державних прибутків, що побираються з населення» (2, 21), він напише, що їх «збирають» або «стягають». У випадку про «советське становище до цієї... правди» (2, 99) він напише «ставлення». Коли російська цитата перекладається як «недовір'я в соціалістичне будівництво» (2, 32), то літредактор, не сумнівавшися, що в оригіналі було грамотніше, виправить на «невіра в соціалістичне будівництво» або «недовір'я до соціалістичного будівництва».

Не вагатиметься літредактор і в тому разі, коли зустрінеться в рукописі з таким реченням: «Ми бачимо, що бюджет УССР не виносив тих 20%, що він мусів би мати у стосунку до суми бюджетів всіх союзних республік хоч би з того огляду, що населення УССР виносить трохи більш 20% населення цілого Союзу...» (2, 24). Він замінить «виносить» на «становить», бо інакше «виноситиметься» в «світ міжнародної науково-політичної думки», те, чого й о. Губаревський, безумовно, не порекомендував би виносити: неукраїнську мову українського видання.

Це щодо випадків, коли літредактор має справу з статтями інститутських співпрацівників.

Але літредактор не повинен губитися й тоді, коли редакція, вичерпавши власні сили, запрошує авторів зі сторони. Навіть коли йдеться про визнані величини. Самозрозуміло, що з погляду редакції це найпростіший вихід із становища, бо де б не вмістили матеріали проф. д-ра Д. Чижевського чи недавно померлого проф. Б. Крупинського, вони промовлятимуть самі за себе. Проте, фах ученого й фах літредактора це різні фахи. Кожен має свої права. Смішно було б, якби літредактор виправляв у статті Чижевського імена й дати. Але коли шановний автор захочиться викладом і розтягне поза межу абзац,

літредактор повинен визначити межу з повною відвагою.

Так у випадку з реченням «Авторам безумовно робив труднощі той факт...» (3, 71), яке поза всяким сумнівом мало б відкривати новий абзац. Наукова точність плюс редакційна охайність являють запоруку кращого засвоєння матеріалу читачем. А Дмитро Іванович Чижевський людина вирозуміла. Літредакторові він буде тільки вдячний.

Абзац позначається за допомогою значка, що нагадує латинську літеру «зет» або «цет» (залежно від вимови).

Так само чистий науковець не зобов'язаний розбиратися в усіх тонкощах правопису, як це зобов'язаний літредактор. Зокрема — в транскрипції чужих імен. І якщо він пише «Гауптман» (3, 77), то літредактор повинен виправити на «Гавптман».

Не останньою справою для літредактора є знання, що українська абетка складається з 34 (із знаком м'якшення) літер і що серед них є також літера «г». Ця літера, між іншим, являє елемент слова «оригінально», і її права треба безумовно відновити, коли написано «оригінально» (3, 77).

Навпаки, коли слово пишеться без неї, то так і треба його писати, а не так: «груп» (2, 80), від «групп».

Не менш сміливим повинен бути літредактор у випадку, коли автор знає добре свій фах, але не знає літературної мови. Тоді літредактор повинен речення «Мамо, чи ти тяմиш як гарна була вечором ріка?» (2, 112) перекласти так: «Мамо, пам'ятась, яка гарна була ріка ввечорі?»

Проф. д-р О. Кульчицький, автор цієї статті, так само жадним робом не образиться.

Не образиться й ред. Ф. Кордуба, якщо йому виправити речення «Вправді вільний світ таких засобів винищування не може апробувати, але він є безсильний...» (5, 193) на «Щоправда, вільний світ не може апробувати таких засобів винищування, але він безсилий...», а речення «всугерування противникові сумніву в справедливість і слушність дій його провідників» (5, 188) теж якосъ перекласти українською мовою.

Такий у загальному круг обов'язків літературного редактора.

Пам'ятка для технічного редактора:

Щоб збегнути в усій повноті, що таке технічний редактор, звернемося до живого прикладу.

До редакції збірника приходить стаття Павла Лютаревича «Цифри і факти про голод в Україні». Її призначають для збірника 2 і заверстують («заломлюють») між сторінками 80—98. Коректор не в курсі справ, хто й як статтю редактував, але в останню хвилину він помічає, що не все в ній у порядку. Цитується важливий документ російською мовою і цитується з явними помилками.

Ще поки справа торкається того, щоб виправити «копія» на «копія» (стор. 96), «привысить» на «превысит» (тс), «можеть» на «может» (стор. 97), «безпощадно» на «беспощадно» (тс), біди великої нема. Коректор зробить це сам безболісно.

Але коли він наштовхнеться на речення «а то-

гда, с позволения Вам сказать, не спасут этих наших товарищей даже и их старые партийные бороды», та ще й побачить, що це цитується директива нікого іншого, як самого Сталіна, — то тут власними силами коректор уже нічого не вдіє. Нема ради. Мусить знову стукати до літредактора.

Цей останній, звичайно, може коректорові допомогти багато в чому. Взявши на себе повну відповіальність, він виправить у сталінському тексті «разбазаровать» (стор. 97) на «разбазаривать», «обращают свои взоры» (тс) на «обращают» ітд. Обидва, поламавши собі голову над реченням «Этим товарищам, пора бы уже научиться мыслить» (стор. 98), викреслять нарешті кому. Але тоді й літредактор опиниться перед глухим муром. Читавши далі це речення, він ознайомиться з такою перлиною: «...мыслить категориями передовых людей нашей современности, а они и далее в своих мышлениях напоминают нам персонажи гоголевских повестей».

Що Сталін у житті по-російському говорив неправильно, це загально відомо. Але відомо також, що літредактори його друкованих виступів, працювали загалом на тих самих фахових засадах, що й українські літредактори мюнхенського Інституту, відрізнялися від цих останніх однією суттєвою умовою своєї праці. Якби вони видалили на люди щось подібне під ім'ям свого патрона, то вони не тільки б не лишилися на свою місці, як це є з літредакторами Інституту, а... Та що говорити. Справа більш ніж знана.

Чи зрозуміло тепер читачам, чому так важливо, щоб коректор не піддавався на спокуси й не плював на коми?

Та тут справа вже не в самих комах і правописі, а й у чомусь істотнішому. Директива Сталіна, за українським збірником, має таке скрування: «Секретарю ЦК КП(б)У С. В. Косюру. Копия: Секретарям обкомов, горкомов и райкомов партии.» А в кінці директиви стоїть: «Факсимиле И. Сталин».

Є над чим поламати голову літредакторові з коректором. Поперше, де це видано, щоб Сталін, дававши Косюрові тасмну директиву («сов. секретно»), водночас знайомив з її змістом райкоми партії? Подруге, що значить «факсиміле»? Власноручний підпис? Чи вирізана в гумі копія підпису? Власноручний підпис Сталіна на такій кількості документів виключається заздалегідь. Вживання гумового факсиміле так само, з само-зрозумілих мотивів уникнути фальшувань.

Ось тут виявляється, що редакційні співпрацівники повинні бути знайомі ще з однією ділянкою знання: з ботанікою. І з тісно пов'язаною з цим цариною пасічництва. І, зокрема, з технікою вміння деяких авторів здобувати гонорарний мед з липи (липовий мед, як відомо, найсмачніший).

Щоправда, самої ботаніки мало, щоб довідатися про природу липи. Для точнішого знання про те, що таке «липа», треба розпитатися в Одесі.

І тоді обидва, літредактор і коректор, ідуть до вищої інстанції. Тут ми й знайомимося з технічним редактором.

Матимемо нагоду познайомитися з ним і в іншому випадкові. Йдеться про автора, безумовно, солідного, автора, ознайомленого з справжніми джерелами. Йдеться про Всеволода Голубничого. Його статтю «М. Волобуев, В. Доброгаев та іх опоненти» приймають до збірника 5 і вміщують на сторінках 7–18. Стаття потрапляє до коректора... і він бачить, що й тут не в порядку.

Тут теж цитується джерело. Назва джерела українська («Більшовик України»). Але цитата російська. Заковика перша (стор. 11).

Цитату надруковано способом затинання, тобто рядки тут коротші, ніж в решті тексту. Але лапки («знаки наведення») починаються не з початком затягнутого тексту, а з середини речення. Поза ними лишається: «В статье М. Волобуева мы». Чий це текст? Заковика друга (тс).

У цитаті речення: «Это противопоставление так освещается, что положение колониальной Украины лучше, нежели положение Советской Украины». Перед «лучше» явно чогось бракує («было лучше?»). Заковика третя (тс).

У тій же цитаті речення: «Оспаривание того действительного факта, что Октябрьская социалистическая революция не осуществила свои лозунги национального освобождения угнетенных наций, в первую очередь Украины.» Наочна нісенітниця. Слово «не» перед «осуществила» викриває зміст. Заковика четверта (тс).

Так само цитата на стор. 10 (з Волобуєва): «Колонії ж европейского типа, скинувши залежность свою від економік (у соціалістичній революції) ввійшли б як рівноправні частини до світового господарського комплексу.» Кому після дужок тут, звичайно, легко поставити коректор без чужої допомоги. Але що це за «економік»? Чи їх «економік»? Яких «економік»?

Отже, коми може розставити сам коректор. Слово «співпав» на стор. 15 виправить літредактор на «збігся», щоб уникнути «русифікації» і застосування неукраїнськими елементами» (див. вище цитату з М. Семчишина). Він же на стор. 13 виправить «ведучим до націоналізму і фашизму» на «таким, що веде до націоналізму і фашизму». Але ці два достойні мужі, як ми вже бачили, мають свої окреслені кола діяльності. Розібратися до кінця в тому, хто наплутав цитати в статті Голубничого, їм не пощастило. Вони мусять вдатися до технічного редактора.

Отже, тут ми заходимо до кабінету технічного редактора.

Усе ж таки, в цьому кабінеті ми довго не застаемося. Зібравши докуди такі й подібні факти і переконавшися, що автори далеко, а збірник треба видавати вже ось-о, він, технічний редактор, поправить краватку й піде до найвищої інстанції у видавничій колегії. Він піде до головного редактора.

Пам'ятка для головного редактора:
Головний редактор це людина.

Головний редактор це людина переважно наукового ступеня. Переважно це професор.

Головний редактор дбає насамперед, щоб стан редакційної праці, окреслений у цих наших пам'ятках як ідеальний, став реальним. Якщо до реалізації існують якісь перешкоди, головний

редактор повинен простежити, які саме перегонки. Якщо виявиться, що коректори й літреадори виконуватимуть свою працю з більшою охогою, якщо їхню місочну мізерію в чотириста, п'ятсот ітд. німецьких марок трохи збільшити, то головний редактор повинен домогтися цього від дирекції Інституту.

Крім того, ми бачили, що ніхто інший, як саме головний редактор повинен прийти до слова в справі цитат у науковому виданні, якими цитатами користатимуться десятки дослідників.

Крім того, коли забракне наукових сил з-поміж і з-поза Інституту, сил української національності, головний редактор повинен запросити на допомогу сили з національності сусідньої.

Наприклад, Н. Ю. Пушкарського, що вміє так цікаво розповідати, де, коли й з якою силою горіли будинки в Києві 1941. Якщо при цьому ви-

явиться, що Н. Ю. Пушкарський не визнає самостійної України, головний редактор мусить зробити вигляд, що так і треба.

Або — А. Поплюйка. Це цілком солідний доцент. Немає ніякого значення, що він співпрацював у виданнях, за технічну співпрацю в яких так гучно свого часу лаяли Костецького. Бо це зрозуміло. Костецький, як це пояснював у ті часи один пан на імення ГАРІ, — росіянин. А А. Поплюйко — українець.

Ось приблизно, все те, що треба знати, щоб з успіхом «виносити захист української справи» у широкий світ.

З передмаком нової веселої насолоди чекаю на наступний український збірник Інституту вивчення історії та культури ССРУ в Мюнхені.

Ігор Костецький

„Der Metropolit“. Leben und Wirken des großen Förderers der Kirchenunion Graf Andreas Scheptytzkyj. Von Dr. Gregor Prokopschuk. München: Verlag Ukraine 1955. 299 Seiten. (Mit Vorwort von Prof. Dr. A. W. Ziegler)

Der Metropolit — die Ukrainer kennen ihn wohl alle: Wie Moses durch die Wüste und durchs Rote Meer schritt er seinem geliebten Volk in Jahrzehnten der Not unerschrocken voran, der Vision des gelobten Landes treu, so oft sie auch fern rückte, die Tafeln mit den göttlichen Geboten fest im Arm und unablässig auf sie hinweisend. Der Metropolit von Lemberg, Graf Andreas Scheptytzkyj — auch viele Deutsche haben einiges von ihm gehört, der eine dies, der andere das, irgendwelche markanten Einzelheiten oder ungenau etwas wie aus einer Legende von Gottes Ritter auf dem Sankt Georgs-Berg zu Lemberg. In manchem Land des Westens und überall im Osten, allenthalben dort, wo Menschen die Kirchengeschichte unserer Zeit kennen und besonders bei denen, die für oder wider das Christentum und alle Arten kirchlicher Institutionen arbeiten, weiß man sehr genau, wer dieser furchtlose und bedeutende Oberherrscher war.

Jetzt gibt es ein Buch, in dem in deutscher Sprache das alles zu lesen ist mit wichtigen Zitaten und 86 Abbildungen, und jeder kirchlich, kulturgeschichtlich und politisch interessierte Zeitgenosse soll es lesen. Es ist ein Stück der östlichen Kirchengeschichte, wichtig auch für die Christen anderer Konfessionen, denn auch sie wurden mit durch das Bollwerk unter der Leitung des Lemberger Metropoliten Andreas verteidigt gegen die Anstürme der Ungläubigen und Christenfeinde.

Ein kirchengeschichtlicher Rückblick von der Einführung des Christentums in der Ukraine bis zur letzten Jahrhundertwende weckt das Verständnis des Lesers für die Situation, in welcher der damals erst Fünfunddreißigjährige am 17. Januar 1901 das Amt des Metropoliten von Lemberg übernahm. In Wort und Bildern wird die Kirche des Metropoliten gezeigt, deren Bau mit seiner Familie aufs engste verbunden ist, die St. Georgs-Kathedrale, begonnen 1744 unter dem Metropoliten Athanasius Scheptytzkyj und vollendet unter seinem Nachfolger Lew Scheptytzkyj, Bischof von Lemberg und Kiewer Metropolit (mit dem Sitz in Lemberg). Eugen Malanjuk's berühmtes Gedicht „Die Ka-

thedrale“, in deutscher Übertragung, (S. 32; s. a. „Ukraine und die Welt“, Heft 12/13 1954, S. 30 f.) vergeistigt die St. Georgs-Kathedrale zu dem Symbol, das der Metropolit Andreas erfüllt hat.

Der Verfasser gibt immer die weiteren Zusammenhänge; sei es, daß er beim Beschreiben von Wappen und Zeichen der Familie Scheptytzkyj auf die slawische Heraldik eingeht, die Familiengeschichte mit der — hauptsächlich der galizischen — Geschichte verbunden aufzeigt oder mit der Schilderung von Elternhaus, Kindheit und Jugend des Grafen Roman, der zum Basilianermönch Andreas wurde, die Atmosphäre eines frommen galizischen Gutshauses in der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts lebendig werden läßt. Dann, mit dem Auftakt der kurzen Stanislawer Bischofszeit Andreas Scheptytzkyjs, beginnt die Darstellung der Zusammenhänge sich folgerichtig umzukehren: Wurde bisher gezeigt, woher Roman — Andreas kam, was er vorfand und welchen Lebensweg er sich erwählte, so tritt er nun mehr und mehr als Handelnder auf. Wohl greift der Verfasser weiterhin auf geschichtliche, soziale und politische Gegebenheiten zurück, umreißt jeweils die Situation und vertieft dadurch das Verständnis für das, was der Metropolit predigte, schrieb und tat. Aber immer wichtiger wird der Metropolit selbst, wie er ein Lebensgebiet nach dem anderen in seine Obhut nimmt, fördert, mit seinem Geist durchdringt: das Mönchswesen, die Jugend- und Waisenfürsorge, Erziehung, Sozialpolitik, Agrarwirtschaft und öffentliches Leben, Hebung des geistlichen Nachwuchses, der Kunst und Bibliothek, die Auslandsreisen usw. Wie ein Gebirge türmt sich das Lebenswerk des Metropoliten auf, Berg um Berg mit immer weiterer Rundsicht, dazwischen die Täler des Leidens und der Rückschläge („In der Gefangenschaft“, „Kreuzwegstationen des Schicksals“, um nur einiges zu nennen) und die Gipfel „Arbeit für die Union“, „Gegen die bolschewistische Infiltration“, „Kampf dem Unglauben“, ganz vom grundsätzlich Christlichen ausgehend (in dem Kapitel „Unter der deutschen Besatzung“): „Du sollst nicht töten“ und „Für die religiöse und nationale Einigung“. Dann schließt sich der Kreis „Unter der neuen kommunistischen Okkupation und der Tod des Metropoliten Andreas Scheptytzkyj“. Es werden noch (mit Abbildungen S. 256 — 262) die zeitgenössischen Porträtbilder und

-statuen gezeigt, die den Metropoliten darstellen; ein kurzes Kapitel über die Stadt Lemberg, die „Wirkungsstadt des Metropoliten“, führt zum St. Georgs-Berg zurück, nachdem Andreas Scheptytzkyj's inniges Verhältnis zur Ikonenmalerei den Blick noch einmal auf die Wesensart seines Gemütes lenkte. Die abschließende Zusammenfassung umreißt die Bedeutung dieser ungewöhnlichen und vielseitigen „Persönlichkeit der Epoche“.

Es ist dem Verfasser Dr. Gregor Prokopschuk gelungen, eine umfassende Biographie zu schaffen. Der Verlag „Ukraine“ sorgte, von verständnisvollen Spendern zugunsten der Klischeeherstellung unterstützt, für eine würdige Ausstattung des schönen blauen Leinenbandes mit gutem Papier und der reichhaltigen Illustration, die man nicht missen möchte.

Der Eindruck von der großen Persönlichkeit des mutigen Metropoliten Graf Andreas Scheptytzkyj ist der: Manchmal läßt Gott durch einen seiner Getreuen hier auf dieser Erde eine menschliche Parallel zu einem Bißelwort erwachsen. Und die Erkenntnis einer solchen Parallel führt die Erkennenden näher an den Ewigkeitsinn des göttlichen Wortes heran. Ich denke — mutatis mutandis — an den 4. Vers des 110. Psalms: „Du bist Priester für immer nach der Weise Melchisedeks“.

The Muse in Prison. Eleven Sketches of Ukrainian Poets killed by Communists and twenty-two Translations of their Poems by Yar Slavutych. Foreword by Clarence A. Manning. Jersey City, N. J.: „Svoboda“ (1956).

(Die Muse im Kerker. Elf Skizzen von durch Kommunisten getöteten ukrainischen Dichtern und zweihundzwanzig Übertragungen aus ihren Gedichten von Yar Slavutych. Vorwort von Clarence A. Manning. Jersey City, N. J.: „Swoboda“ (1956).) 63 S.

Dreifaches Zeugnis legt dieser schmale Band in englischer Sprache der Welt vor die Augen: Vielfarbene Blüten und Früchte aus den hochgestimmten kurzen Jahren der Wiedergeburt ukrainischen Geistes und ukrainischer Kunst; die erschütternden Daten vom brutalen Vernichtungskampf der sowjetischen Gewalthaber gegen den selbständigen, lebendigen Geist; die Treue der jüngeren Überlebenden in der ukrainischen Emigration zur ukrainischen Dichtung, zur Heimat und zu ihren Märtyrern, deren Fackel nicht verlöschen darf.

Die Einleitung gibt, anknüpfend an das Schicksal Schewtschenkos, einen Überblick über die Verfolgungswellen des russischen Kommunismus gegen die ukrainischen Dichter. Es folgt eine fast fünf Seiten lange Namenliste ukrainischer Intellektueller, welche getötet, verschleppt oder ohne Spur verschollen sind oder ihre Verzweiflung durch Selbstmord beendeten. Elf von ihnen werden durch eine kurze Skizze ihres Lebens und Schaffens mit Beispielen aus ihren Dichtungen, meist mit Porträts, dem Leser vorgestellt und nahegebracht. Ein kurzes Schlußkapitel führt in die Entwicklung der ukrainischen Literatur ein. Die viereinhalb Seiten umfassende Bibliographie beschränkt sich auf einschlägige Veröffentlichungen in abendländischen Sprachen (sonst wäre wohl auch der Pole Josef Lobodowski erwähnt worden. Wir vermissen jedoch die Anführung von Hans Kochs 1955 erschienener Anthologie „Die ukrainische Lyrik 1840 bis 1940“ (s. „Ukraine und die Welt“, Heft 15, S. 52 f.) und im Inhaltsverzeichnis den auf S. 42—44 vertretenen Mykhaylo Semenko).

Slawutyschs englische Übertragungen vermitteln durchaus einen Eindruck von der Verschiedenartigkeit der Dichterpersönlichkeiten und ihres Stils — sei es die interessante „Ironische Ouvertüre“ von Oleksa Vlyzko oder Mykola Zerov's klassisches Sonett

TO KYIV (KIEV)

Be welcome, dreaming by a golden dome
Upon blue hills! It's time a dream to meet.
A younger realm, not thou, thy kingdom's feat
Now claims as splendor of the ancient home.

Thy days of glory pass as if pale foam,
And copper bells are weeping in a beat
Because a happy trice will not repeat,
While Ukraine's freedom lives in catacomb.

Stop here, strange wanderer! Upon the rock
Behold the sculpture of the church baroque,
The wonder white of Shedel's colonnades.

Life still abides upon this pensive mount
That spreads its mass of green, and like to blades
In the bright sun, the azure gleams around.

Wir schließen uns dem wohlwollenden Vorwort des um die Verbreitung der Kenntnis vom ukrainischen Wesen verdienten amerikanischen Professors Clarence A. Manning an und wünschen, daß dieses Buch nicht nur, wie Manning schreibt, dem amerikanischen Publikum Kenntnis von der kurzen, gewaltsam bekämpften Blüte der ukrainischen Dichtung und von dem systematischen Vernichtungsversuch gegen sie geben wird, sondern seinen Weg zu den englisch lesenden Zeitgenossen überhaupt finden möge. Hierzu wird auch der schlicht stilisierte Umschlag beitragen, welcher auf silbergrauem Grund die großen, wie klagend geformten Buchstaben im schwarzen Kerkergitter zeigt.

Jurij Bojko: Taras Shevchenko and West European Literature. Translated from the Ukrainian by Victor Swoboda. Reprinted from "The Slavonic and East European Review" Vol. XXXIV, No. 82, December 1955, by kind permission of the Editor: Dr. W. K. Matthews. Published by The Association of Ukrainians in Great Britain, London 1956. 64 Seiten.

Jurij Bojko: Taras Schewtschenko und die westeuropäische Literatur. Aus dem Ukrainischen übersetzt von Victor Swoboda. Nachgedruckt aus "The Slavonic and East European Review" Band 34, Nr. 82, Dezember 1955, mit gütiger Erlaubnis des Herausgebers: Dr. K. W. Matthews. Veröffentlicht durch die Vereinigung der Ukrainer in Großbritannien.)

Der verdienstvolle Dekan der geisteswissenschaftlichen Fakultät an der Ukrainischen Freien Universität München legt mit seinem Aufsatz keinen Beitrag zur Poetik im engeren Sinne, sondern zur vergleichenden Literaturgeschichte vor. Durch die Wiedergaben von Schewtschenko's Selbstporträts 1843 und 1860, dem Titelblatt des „Kobsar“ aus der Erstausgabe 1840 und vier Gemälden von Schewtschenko wird der kleine Band instruktiv geschmückt. Die englischen Übersetzungen einiger von Schewtschenko's Gedichten (meist von Professor Clarence A. Manning) ermöglichen es dem nicht-slawischen Leser, wenigstens teilweise den Vergleichen des Verfassers zu folgen und auch selbst einen

gewissen Eindruck von den Balladen, Liedern und leidenschaftlichen versgewordenen Aufrufen des ukrainischen Nationaldichters zu gewinnen.

Mit Genugtuung kann der Verfasser feststellen, daß auch Westeuropa Schewtschenko's Ruhm als Symbol seines Landes und seine geistige Bedeutung als Dichter der nationalen Wiedergeburt und der Menschlichkeit unumstritten anerkannt und die Vertrautheit selbst der Arbeiter und Bauern mit des Dichters Werk als ungewöhnliches Phänomen würdigt. Die allgemein vorherrschende Einschätzung Schewtschenko's als Volksdichter aber betrachtet er als eine Unterschätzung und lehnt es ab, Schewtschenko neben Mistral und Burns zu stellen. Er sieht bei dem ukrainischen Dichter eine viel größere Bewußtheit, betont, daß ihm die Philosophie nicht fremd war, und weist mit detaillierten Angaben Schewtschenko's Belesenheit nach.

Das Kernstück des Aufsatzes ist Dr. Bojko's Vergleichung von Schewtschenko mit den bedeutenden Romantikern anderer Nationen an Hand des romantischen Individualismus, Universalismus und Nationalismus, wobei er findet, daß Schewtschenko einen Schritt weiter geht als die meisten von ihnen: Einführung des sozialen Motivs in die Balladendichtung; romantischer Individualismus, erweitert durch einen „prometheischen Mut im Kampf gegen Gewohnheiten und Einrichtungen, welche der Persönlichkeit und der Gesellschaft Fesseln anlegen“; kein phantastischer Romantizismus wie bei Petöfi, sondern ein realistischer; keine Verwandlung des Lebens in Poesie wie bei Novalis und Schlegel, nicht der dämonische und titanische Individualismus Lord Byron's, sondern der Aufruf zur Verwirklichung der Idee, konkret auf die Ukraine bezogen; sozialer Universalismus in der Auswahl solcher biblischer Motive, welche gegen die Knechtschaft gerichtet sind; ein Nationalismus der bedingungslosen Opferbereitschaft zur Befreiung der leidenden Heimat. Im Vergleich von Schewtschenko's nationalem Revolutionismus und ähnlichen Strömungen im Werk anderer europäischer Dichter, vor allem des von Schewtschenko geschätzten Mickiewicz, spricht der Verfasser die stärkere Durchschlagskraft dem ukrainischen Dichter zu.

Schließlich geht er auf Parallelen zwischen Shakespeare's „Richard III.“ und dem Mykta in Schewtschenko's „Tytarivna“ und der symbolischen Rolle von Dante's Beatrice und Schewtschenko's Oksanotschka ein, wobei er ausdrücklich Schewtschenko ebensowenig in den Rang der Dante, Shakespeare und Goethe zu erheben trachtet, wie man es mit Mickiewicz und Puschkin tun kann.

Vielelleicht mag es unter denen, die Schewtschenko lieben, einige geben, welche fragen: Wird einem Waldfreund der Wald schöner erscheinen, wenn er erfährt, daß es in Parklandschaften Bäume, Blumen und Vögel der gleichen Art gibt, wie in dem geliebten Wald? — Für sie wurde die vorliegende Abhandlung nicht geschrieben.

Hans Findeisen: Das Tier als Gott, Dämon und Ahne. Stuttgart: Frank'sche Verlagshandlung (1956). Kosmos-Bändchen. 80 S.

Der Leser dieses ungewöhnlich interessanten Bändchens wird sich darüber klar, wie eng unsere Vorstellungswelt, wie mager unsere Phantasie mit der zunehmenden Intellektualisierung geworden ist, und wie matt die Schwingungen unseres Gefühls auf die Begegnung mit der außermenschlichen Kreatur reagieren. Gewiß, die christlichen Religionen lassen das Tier au-

ßer Acht, soweit sie es nicht als Symbol kennen. Noch leben aber Erzählungen und Lieder, Kult- und Jagdbräuche, welche uns Heutige mit der Gewalt namenloser Urdichtung ergreifen.

Wenn wir z. B. lesen, daß sich im nordost-sibirischen Bereich des Beringneergebiets bis hinunter nach Kamtschatka kultisch-dramatische Bildungen erhalten haben, in denen alle während der Jagdsaison erbeuteten Tiere als Objekte der Kulthandlung erscheinen dargestellt, daß durch das Wiederbelebungszeremonial nach altsteinzeitlichen Grundideen die Jäger sich und ihre Angehörigen von der Blutschuld des Getötethabens reinigen — dann graust es uns vor der gewissenlosen Kaltblütigkeit, mit welcher der sich für fortschrittlich haltende Zivilisationsmensch des 20. Jahrhunderts seine Macht über die Naturkräfte ausbeutet, um in ehrfurchtsloser Weise Menschen zu vernichten, wohingegen der sogenannte primitive Vertreter „eines höchst empfindsamen und erkenntnissicheren Menschentums“ (S. 32) die Tötung des Jagdtiers als tragisch empfand. Ein Höhepunkt in der Fülle des völkerkundlichen und altkulturgeschichtlichen Materials bildet das 2. Kapitel des Büchleins, „Dramatik um den Bären“. Hier werden wir zutiefst angerührt von der Wiedergabe einer dolganischen Erzählung, in der eine Menschentochter sehnlichst ein Bär werden will (S. 17); von der giljakischen Erzählung von den göttlichen Bärengeistern (S. 22—24) und von dem großen archaischen durch Pantkanov geretteten Bärenlied der Irtysch-Ostjaken (S. 39—42): Der Bär selbst berichtet gleichsam in einer urtümlich-östlichen Odyssee sein eigenes Schicksal — wie er an der Kette, die Himmel und Erde verbindet, herabklettert auf „eine kleine Waldinsel mit einem gemischten Lindenholz“, nach mancherlei Erlebnissen „den großen Tod des Bären“ starb und schließlich feierlich in die Stadt gebracht wurde.

„Des Bären heilige Spiele spielten sie dann.

Als ich gerade in die Mitte des von Ostjakenfrauen mit Feuer versehenen Hauses

Eingeführt worden war,

Des Bären heiliges Gastmahl wurde da bereitet.

Als des Bären heiliges Festmahl zu Ende war,
Tanzte man den heiligen Tanz des Bären.

In einen wolligen Tuchrock mit langem Flaume
wurde ich gekleidet,

Mit klingendem Silber hat man mich geschmückt.

Als das heilige Fest des Bären vorüber war,

Zu dem siebenschlündigen Himmelsmann,

meinem Vater,

Erhob ich mich an dem teuren Ende der gleich
dem Silber schallenden Eisenkette nach oben“.

Es ist Hans Findeisen bewundernswert gelungen, auf wenigen Seiten in voller Übersichtlichkeit und klarer Sprache das reiche Material aus allen Erdteilen nicht nur vor dem Leser auszubreiten, sondern durchdacht zu gestalten. Zwar hat es, dem Thema entsprechend, nichts mit dem darin nur am Rande erwähnten Christentum zu tun, doch sei das Bändchen nicht zuletzt um seines Grundgedankens willen unseren Lesern angelebentlich empfohlen (S. 72): „Der Mensch ist gewiß ein Wesen, das seinen Hunger stillen muß. Aber damit haben wir gewiß noch nicht sein eigentliches Menschsein erfaßt. Seine Hauptqualitäten sind — doch wohl dem Weltgrund entsprechend — von geistig-schöpferischer Art. Hierin lebt er sein eigentliches und echtes Sein aus...“

Elisabeth Kottmeier

Aus dem Leben der ukrainischen Emigration

Die „Stuttgarter Zeitung“ nahm eine Vortragsreihe, welche in Stuttgart vom Psychologischen Institut der Ukrainischen Freien Universität München gehalten wurde, zum Anlaß für ein Interview mit Professor Dr. J. Mirtschuk. Unter der Rubrik „Zu Besuch in Stuttgart“ erschien es mit Mirtschuks Bildnis in der Nr. 276 des Blattes und machte die Leser mit dem Werdegang der Ukrainischen Freien Universität bekannt.

Nachstehend der volle Wortlaut:

„Professor Dr. J. Mirtschuk
Rektor der Ukrainischen Freien Universität

„Die Ukrainische Freie Universität in München hat einen langen Leidensweg hinter sich“, erzählte der Rektor der Universität, Professor Dr. J. Mirtschuk, der zur Zeit in Stuttgart an einer Tagung des Psychologischen Instituts der Ukrainischen Freien Universität teilnimmt. Als nach dem ersten Weltkrieg die ukrainische Intelligenz nach Wien emigrierte, erkannte sie bald die Notwendigkeit, für die ukrainische studierende Jugend eine eigene Universität zu schaffen.

Auf Anregung der „Gesellschaft Ukrainerischer Schriftsteller und Journalisten“ wurde im Januar 1921 in Wien die erste Ukrainische Freie Universität ins Leben gerufen, um die sich hervorragende Männer der ukrainischen Wissenschaft scharfen, und die dann auf Einladung des tschechoslowakischen Staatspräsidenten und Philosophen Masaryk nach Prag übersiedelte. Das Ende des zweiten Weltkrieges zwang aber die meisten ukrainischen Professoren und Studenten zu neuer Flucht vor den Bolschewisten.

Ende 1945 schickte sich eine kleine Gruppe von ukrainischen Gelehrten an, die Universität mit Unterstützung des bayerischen Kultusministeriums und der amerikanischen Stellen in München wieder aufzubauen. Die Zahl der Professoren und Studenten wuchs von Jahr zu Jahr. Auch Angehörige anderer slawischer Staaten setzten ihr Studium an der Ukrainischen Freien Universität in München fort. Enge Verbindung besteht zu all jenen ukrainischen Wissenschaftlern, die in fast alle Länder der Welt emigriert sind und dort an Hochschulen dozieren. Professor Mirtschuk, der in Stryj in der Ukraine geboren wurde, vor dem ersten Weltkrieg in Wien studiert hat und bis zu seiner Flucht nach Westdeutschland an der Ukrainischen Freien Universität in Prag tätig war, ist nicht nur Rektor der Universität in München, sondern auch Mitglied vieler deutscher und ausländischer Institute und Gesellschaften. Er hat 54 wissenschaftliche Werke veröffentlicht. Bei der Stuttgarter Tagung, die am 29. und 30. November in der Technischen Hochschule stattfand, hielt er den Eröffnungsvortrag“.

Über die Tagung selbst berichtete die „Stuttgarter Zeitung“ am 3. Dezember 1955 auf ihrer Seite „Aus der Wissenschaft“. Hieraus ein Auszug:

„Leib und Seele bei Tier und Mensch“
Eine Vortragsreihe der Münchner Ukrainischen Freien
Universität in Stuttgart

„Das Psychologische Institut der Ukrainischen Freien Universität in München hat sich in Stuttgart mit einer Vortragsreihe über ‘Menschliches und Tierisches im psychischen Leben’ vorgestellt. Die Vorträge sollten ein breiteres Publikum in die ‘Psychosomatik’ einführen, jenes Grenzgebiet zwischen Psychologie und Physiologie, das, wenn auch zur Zeit hochmodern, doch wissenschaftlich noch wenig beachtet ist.“

Nach einleitenden Worten des Rektors der Ukrainischen Freien Universität, Professors Dr. J. Mirtschuk, über die Thematik der Vorträge und über Werden und Wachsen der Exil-Universität (die in Prag über 800, in München 1800 Studierende zählte; — vgl. das Interview mit Prof. Mirtschuk in einem Teil unserer Ausgabe vom 1. Dez.) sprach Prof. Pflugfelder, Stuttgart, über ‘Hormone, Instinkt, Psychose’.

„Was im zweiten Vortrag Dr. J. Kratochwil über ‘Intelligenzleistungen der Tiere’ ausführte, galt einer Ehrenrettung der Tierpsychologie gegenüber der Verhaltensforschung, die bei ihren Beobachtungen jede subjektive psychologische Beurteilung ausschließen will und das Tun und Verhalten eines Tieres rein als Ablauf von Reaktionen auf Umwelt- und innere (zentralnervöse) Faktoren sieht...“

Nach einer Charakterisierung des Themas „Das Handwurzel- und Leistenbild der Affen als Spiegel der Individualität“, das Dr. H. Debrunner, Zürich, für den dritten Vortrag gewählt hatte, wird das Referat eines Ukrainers, Prof. Dr. A. Koulchitsky, Paris, über „Das Biotische und das Geistige im Menschen“ gewürdigt:

„Er ging davon aus, daß die natürlichen Triebe wie Nahrungssuche, Gefahrenschutz, Fortpflanzung bei Mensch und Tier gleichermaßen vorhanden sind, daß aber das menschliche Triebleben sublimiert und durch nur menschliche Triebe bereichert ist. Der Mensch unterscheidet sich vom Tier nicht grundsätzlich durch seine Intelligenz, vielmehr dadurch, daß die (zweifellos vorhandene) Intelligenz der Tiere ‘organisch gebunden’, nur auf die Umwelt bezogen ist, während die menschliche Intelligenz befähigt ist, ‘eine Welt aufzubauen’. Der Mensch schaut: er nimmt alles wahr, wofür ihm ein Wahrnehmungsvermögen gegeben ist; das Tier nimmt nur wahr, was als förderlich oder bedrohlich zu seinen Lebensbedingungen gehört. Die ‘Schau’, die zugleich Sinnwertung ist, ist dem Menschen nur durch seinen Geist gegeben, der bei keinem Tier vertreten und ein rein menschlicher Faktor ist. Der Freudschen Anschauung, daß alle geistigen und kulturellen Werte nur Sublimationen des Sexualtriebes seien, wird die Frage entgegengestellt: Wer sublimiert hier? Nur der Geist kann sublimieren, nur der Geist kann den Trieben Werte vor-

halten, die er allein erfassen kann. So ist im Schichtenaufbau des Psychischen beim Mensch der Geist dem Biotischen übergeordnet.

Die Vortragsreihe stellte an die Hörer erhebliche Ansprüche. Das Grundanliegen des Psychologischen Instituts wie der ganzen Exil-Universität ging deutlich aus den Vorträgen hervor: den Rang des Geistes zu verteidigen“.

Auch von der Feier des ukrainischen Unabhängigkeitstages nahm die Öffentlichkeit Notiz. Wir lesen in der „Stuttgarter Zeitung“ vom 25. Januar 1958 hierüber:

„Ukrainer feiern ihren Unabhängigkeitstag“

Aus Stuttgart und allen Teilen des Landes trafen sich am Sonntag im Hotel Concordia in Bad Cannstatt ukrainische Emigranten, um die 36. Wiederkehr des Tages zu feiern, an dem ein unabhängiges ukrainisches Staatswesen proklamiert wurde. Der Saal war mit den Nationalfarben der Ukraine, Blau und Gelb, geschmückt. Der Vorsitzende der Ukrainischen Emigration in Stuttgart, Dr. Stefan Horak, gab einen geschichtlichen Rückblick über den jahrhundertelangen Freiheitskampf des ukrainischen Volkes, der am 22. Januar 1918 zur Ausrufung der unabhängigen Ukraine führte. Die Feier wurde mit einem musikalischen Programm abgeschlossen, bei dem Vira Petrowska, Gesang, Professor Petrowskyj, Violine, Wladimir Malejiw, Klavier, und der in Stuttgart vor einigen Monaten gegründete ukrainische gemischte Chor unter der Leitung von Professor Hawrylenko mitwirkten“.

Jaroslaw Stetzkos Reise nach Formosa

Nach seinem erfolgreichen Besuch bei Generalissimus Franco in Spanien unternahm der ehemalige ukrainische Ministerpräsident Jaroslaw Stetko eine bedeutsame Reise nach Formosa. Die Antikommunistische Liga der

Völker Asiens hatte ihn als den Präsidenten des Antibolschewistischen Blocks der Nationen (ABN) eingeladen. Es ist zu begrüßen, daß die deutschsprachige Zeitschrift „Ukraine in Vergangenheit und Gegenwart“ (Jg. 4, Heft 4, 1955) diesem Ereignis einen die wichtigsten Gesichtspunkte herausstellenden Bericht widmete, welcher einschließlich der Illustrationen acht Seiten umfaßt. Eins der Bilder zeigt den Präsidenten des Freien China, Generalissimus Chiang Kaishek, zusammen mit J. Stetko. Hierzu wird der herzliche Wunsch des nationalchinesischen Marschalls aus der einstündigen Audienz für Präsident Stetko zitiert:

„Ich wünsche der Ukraine einen baldmöglichen siegreichen Abschluß ihres Kampfes um die Erreichung der Freiheit.“

Teile aus Stetzkos Reden, bezeichnende Episoden wie der Gruß von 3000 nationalchinesischen Studenten: „Es lebe die Ukraine!“ oder der Trinkspruch des Matrosen Demtschenko; ein grundsätzlicher Einblick in die chinesische Mentalität und politische Lage; Präsident Stetzkos Fühlungnahme mit Repräsentanten der in Süd-Korea auf die Seite Syngman-Rhees übergetretenen Soldaten der rotchinesischen Armee; eine Skizzierung der durch den Vicepräsidenten Chen-Cheng durchgeföhrten Agrarreform und der Wirtschafts- und Sozialpolitik des „vorbildlichen Formosa“ — um dies alles gruppiert sich dieser Bericht von Carl Springer. Wir bringen den zusammenfassenden vorletzten Absatz daraus:

„Bei Besprechungen mit allen führenden Persönlichkeiten National-Chinas und dem Botschafter Süd-Koreas, General Kim Hong Il, konnte Präsident Stetko feststellen, daß jener Teil des Fernen Ostens auf dem besten Wege ist, ein unschätzbarer Bundesgenosse der freien Welt zu werden. Er ist das kompromißlose Bollwerk gegen die bolschewistische Todesgefahr“.

E. K.

На Маргінесі

У Римі покладено перший камінь для організації спільного католицько-мохамеданського фронту проти комунізму. В конференції взяли участь високі достойники Католицької Церкви і посланці та інші дипломатичні представники Пакистану, Сирії, Ливану, Ємену, Лівії, Єгипту, Персії й Іраку.

На провідника покликаної до життя організації «Centro Oriente—Occidente» обрано колишнього депутата Енріко Ісанбато. У своїй промові він заявив, що так звана толерантція, яку комунізм виявляє супроти Православної Церкви та Ісламу, є насправді «нічим іншим як дияволською тактикою, спрямованою на те, щоб розбити єдність так мохамеданського, як і християнського світу і перешкодити їхній співпраці, яка для советського комунізму означала б смертельну загрозу». Мету керованої ним організації Ісанбато визначив як «динамічну й агресивну» солідарність між католиками та мохамеданами.

*

Папа ПІІ ХІІ створив військовий єпископат для нових німецьких збройних сил. На пост військового єпископа (Vicarius castrensis) призначено кар-

динала Венделя, архієпископа Мюнхену та Фрайзінгу. В Бонні його постійно заступатиме в цій службі прелат Верта, з титулом військового генерального вікарія. Духівництво, яке виконуватиме обов'язки душпастирства у війську, не носитиме військових одностроїв, як це практикувалося в попередніх військових формacіях.

Рівнобіжно в німецькому війську повинно мати місце так само душпастирство й за євангелицьким обрядом.

*

В Женеві засновано інтернаціональний католицький інститут дослідження соціальних питань. Очолив інститут проф. Г. Г. Зегерс, дотеперішній директор католицького інституту в Гаазі (Голландія). Новий інститут має власний друкований орган „Social Compass“, який виходить різними мовами. Інтернаціональний католицький інститут відкрив уже філії в Німеччині, Австрії, Італії, Бельгії, Голландії, Азії, осередній Америці та Африці.

*

1 „Münchener Katholische Zeitung“ з 12. лютого п. р., повіщаючи про заснування в Мюнхені академії

політичної освіти, наводить вимовний приклад викладання католицької науки:

«Нова Еспанія під керівництвом Франко зобов'язала університетських студентів усіх факультетів відвідувати лекції про католицьку релігію і по тому складати з цієї дисципліни іспити. Примусом досягнуто того, що ці додаткові лекції стали незвичайно нелюбими, тоді як у нас лекції проф. Романо Гвардіні про католицький світогляд відвідуються дуже охоче з доброї волі».

*

29. січня п. р. в усій Франції проведено збирку на користь допомогової акції відомого о. П'єра. Прибутки збирки віддано на побудову мешкань для бездомних. До 1957 р. о. П'єр плянує збудувати для бездомних 3 800 мешкань.

*

У Рангуні відбувся перший Євхаристичний конгрес католиків Бірми. Приводом до цього була сота річниця прибузтя на цю землю монсіньора Бігана, засновника нинішньої католицької місії в Бірмі. В конгресі взяли участь архієпископ Бомбею Валеріян кардинал Грасія, 15 архієпископів та епископів Індії, Цейлону та Малайї і десятки тисяч католиків Бірми та околичних країн.

Сьогодні в Бірмі є 150 000 католиків з 226 духовними особами, з яких 70 — тубільці. 175 католицьких народних шкіл і 57 кат. середніх шкіл відвідують бл. 45 000 дітей. По школах викладають 50 орденських братів та понад 500 орденських сестер.

*

19. лютого п. р., першої неділі великого посту, прочитано спільне пастирське послання німецьких католицьких єпископів. Показовою є активність католицьких вірних, яка уможливила прочитання цього скерованого проти теоретичного та практичного матеріалізму пастирського листа в церквах усієї Німеччини, так у вільній ІІ частині, як і поза залишною заслоною.

У посланні говориться: «Не мало з тих, які заперечують діялектичний матеріалізм, ба навіть з жахом думають про його наслідки, стали матері-

ялістами в своєму робі життя». Практичні матеріалісти не відкидають Бога, але вони не сприймають Його поважно і не рахуються з Його заповідями. Ці півхристияни створили собі нове божество, ім'я якому — життєвий стандарт. Пастирське послання розглядає цілий ряд конкретних випадків, коли практичний матеріалізм просякає весь дух життя сучасної родини і призводить до egoїзму, до байдужості у взаємненні близьких з близькими.

Послання закликало християн до зосередження в собі, до великої надуми, до усвідомлення причин сучасного лиха, що загрозою висить над усім світом. Лише добра воля, загальне бажання добра, самокритичне наставлення людини, ІІ каєття, ІІ покута, символізовані в днях великого посту, можуть відродити людство і об'єднати Його у спільній вірі в безмежнє благо Всевишнього.

*

Святкування 80. річниці дня народження Папи Пія XII (2. березня) стало центральною подією цього року для всього католицького світу. В цей день до бронзових воріт Ватикану надійшли звідусіль квіти й поздоровлення. Сам Святіший Отець прочитав о 7 годині у своїй приватній каплиці молитву за хворих і стражденних у всьому світі. Врочиству Службу Божу в Соборі св. Петра відслужив мілянський архиєпископ Монтіні. У поздоровній авдіенції взяли участь 17 кардиналів, у тому числі кельнський архиєпископ кардинал Фрінгс. О 12 годині на площі св. Петра зійшлися непроглядні маси народу, вітаючи найвищого зверхника християнського світу. Св. Отець з'являвся тричі у вікні свого робочого кабінету, благословляючи народ.

Президент західної Німеччини проф. Гойсс у своєму поздоровному посланні до Папи висловився зокрема так: «Доля покликала Вас на престіл Петра в часи, коли світ був політично й суспільно глибоко стрясений, коли для багатьох людей було втрачено справжнє мірило релігійних та моральних вартостей у душевній заплутаності. Ваша мудрість і Ваша сила порадно, піклувально, рятівної любові стала осереддям надії для незліченіх і незліченних...»

Бог і справжнє щастя є одне й те саме.

БОЕЦІЙ

*

Тільки Господар української землі, тільки українська монархія може об'єднати українську націю.

В. ЛИПИНСЬКИЙ

Verschiedenes

Ein Brief von Dr. Frücht

Dr. Hans Frücht war ein jüngerer deutscher Historiker, der als Leutnant der deutschen Armee 1942 an der Ostfront in Weißruthenien den Heldentod gefunden hat. Er war ein Mitarbeiter der Zeitschrift „Weiße Blätter“, die in Weißenburg a. d. Saale erschien. Dieses Blatt wurde von der Hitler-Regierung verboten, wahrscheinlich weil es monarchistische Sympathien und Tendenzen zeigte. Dr. Hans Frücht selbst wünschte, daß die Ukraine als eine Hetman-Monarchie in die Europäische Neuordnung einbezogen würde. In dieser Zeitschrift erschien auch eine längere Arbeit von Dr. H. Frücht über die Ukraine, und es würde sich lohnen, sie in irgendeiner deutschen Bibliothek herauszusuchen und das breitere Publikum mit ihr bekanntzumachen. Der Brief, von dem hier zum erstenmal ein wesentlicher

Auszug veröffentlicht wird, hat auch seine Geschichte. Dr. Frücht schrieb ihn kurz vor seinem Tode an einen ukrainischen Bekannten. Dann wurden einige Kopien von dem Brief gemacht und an ukrainische und deutsche Bekannte gesandt. Nur wenige Kopien konnten von dem Sohn eines Adressaten versteckt werden. Er hat sie später nach Amerika mitgenommen und in der ukrainischen Zeitung „Ukrainskyj Robitnyk“ auszugsweise veröffentlicht.

Der Herausgeber der „Weißen Blätter“, Graf von Guttenberg, der diesen Brief gelesen hat, äußerte sich darüber folgendermaßen:

Die Ideen, für die Dr. Hans Frücht gelebt hat, — sind für uns alle ein Vermächtnis. O. H. O.

8. 6. 1941

Die Ukraine, nicht aber das moskowitische Rußland oder das von Petersburg, ist die geistige Heimat der ostslawischen Welt. Die vielfach angeführte Verbindung der Ukraine mit Moskau beruht auf keiner inneren Weisengleichheit, sie war für Rußland eine politische Notwendigkeit und wurde nur durch Macht aufrechterhalten, weil das Zarenreich diese südlichen Länder zum Schwarzen Meer hin nicht entbehren konnte.

Die Ukrainer sind das einzige Volk in der großen indoeuropäischen Völkergruppe, die ihre Urwohnsitze in Europa behalten haben. Sie haben den ersten Kulturstaat in Osteuropa gegründet, sie haben viele Jahrhunderte hindurch hartnäckige und überaus blutige Kämpfe geführt, um ihr Land und ihren Volkscharakter vor der mongolischen Invasion zu bewahren. Und sie haben noch in jüngster Zeit, in den Jahren nach dem Weltkrieg, im „Viereck des Todes“ und in einem heroischen Opfergang Europa vor dem asiatischen Bolschewismus bewahren helfen.

Die sogenannte „russische Kultur“ hat unendlich vieles dem ukrainischen Geiste zu verdanken. Denn die Wiege des osteuropäischen Kulturlebens stand nicht an der Wolga, nicht in Moskau oder gar in Petersburg, sondern am Dnipro, in Kyjiw.

Heißt nicht Kyjiw seit je in ganz Rußland „die Mutter der russischen Städte“? Die Aufgabe der Ukraine besteht darin, in der sich anbahnenden abendländisch-slawischen Synthese nach Osten hin mit Deutschland zusammen die tragende Rolle als Brücke und Bollwerk zugleich auf der osteuropäischen Seite zu spielen.

Ich möchte aber darüber hinaus dem von der Ukraine inspirierten Osteuropäertum eine weitere, nicht weniger bedeutungsvolle Rolle im Kulturleben der Gegenwart und Zukunft zusprechen. Es handelt sich hier abermals

um eine Synthese, die ein Kulturanliegen der gesamten europäischen Rasse ist. Die Wiederherstellung der Harmonie zwischen Mensch und Natur, die in der Vergangenheit im Abendland zweifellos war, aber nun verloren gegangen ist. So gewiß es ist, daß das Europa von morgen nie die Rückkehr zu primitiven Stufen bedeuten kann, die entwicklungsmaßig überwunden sind, ebenso sicher erscheint es mir, daß wir am Ende einer Zivilisation stehen, die den Zusammenhang mit den natürlichen Grundlagen des persönlichen und völkischen Lebens vollkommen verloren hat.

Der ungezügelte technische Fortschritt und die Bewahrung eines organisch gewachsenen Daseins schließen sich auf die Dauer aus. Nur dort kann der Versuch gemacht werden, den verlorenen Zusammenhang wiederherzustellen, wo — wie in der Ukraine oder eventuell vielleicht noch auf dem Balkan — ein im großen Ganzen von der städtischen Zivilisation noch ziemlich unberührtes, zukunftsrichtiges Volkstum ins 20. Jahrhundert hineinragt. Die Ukraine ist das letzte Stück Europas, das noch einmal das gewaltige Experiment zur Lösung der abendländisch-europäischen Kultukrise gestattet. Ich sehe kein anderes Volk, das geeigneter wäre, diesen notwendigen Versuch zu wagen und die Heimkehr der abendländischen Zivilisation in die heilende Ruhe des Ostens zu ermöglichen, als das ukrainische. Die Geschichte beweist, wie sehr die Ukraine z. B. etwa durch die Gründung der berühmten Akademie des Metropoliten Mohyla in Kyjiw und durch das Werk des Kosaken-Philosophen Skovoroda eine beglückende Synthese von Vitalität und Religiosität, von Sinnlichkeit und Innerlichkeit zu schaffen imstande ist. Es gilt, den damals abgebrochenen verheißungsvollen Prozeß einer Kultursynthese von Ost und West wieder aufzunehmen und fortzuführen.

Ich habe bisher nur in ganz großen Zügen versucht, einige meiner Gedankengänge zur ukrainischen Frage hier aufzuzeigen. Es ist mir ein persönlich verpflichtendes Kulturanliegen, an den künftigen Schicksalen der ukrainischen Bewegung persönlich Anteil zu nehmen. Darf ich Ihnen im Anschluß daran noch einige Ausführungen machen? Es muß langsam im Denken und im Geschichtsbild der europäischen Öffentlichkeit eine andere Einstellung zu den Fragen Osteuropas eintreten. Die Neuordnung Europas kann an der ukrainischen Frage nicht vorbeigehen, andernfalls könnte man nur von einer Neuordnung des Abendlandes sprechen. Die Ukraine muß früher oder später einmal in die Neuordnung Europas miteinbezogen werden. Hier hat Europa, das aus seiner politischen Maulwurfperspektive endlich einmal heraus und den Blick auf die ganze große Welt freibekommen muß, seine letzte Chance. Jede Vorstellung von osteuropäischen Dingen aber muß zunächst einmal von einer neuen Erkenntnis und Gesinnung ausgehen, von dem Unterschied, der zwischen Großrussen-Moskoviten auf der einen und den anderen Völkern des früheren russischen Imperiums auf der anderen Seite besteht. Wer das nicht weiß oder nicht berücksichtigt, hat überhaupt kein Recht, sich in diesen Dingen zu äußern.

Bisher war auch der deutschen Geschichtsschreibung über Osteuropa, von einigen opportunistischen Erscheinungen abgesehen, diese Tatsache unbekannt. Ich kenne die neueste historische Literatur über Rußland — leider bewegt auch sie sich ganz in dem altbekannten Rahmen. Wir brauchen heute eine historische Darstellung, die dem völkischen Gedanken Rechnung trägt. Aus diesem Grunde trage ich mich mit der Absicht, in einer nicht allzu umfangreichen Veröffentlichung eine zusammenfassende Geschichte Osteuropas zu verarbeiten, in deren Mittelpunkt die Ukraine stehen würde. Ich glaube, daß ein derartiger Versuch, die osteuropäische Geschichte von einem dem ukrainischen Standpunkt geacht werdenenden Gesichtspunkt aus neu zu sehen, wohl die Zustimmung des gesamten Ukrainertums finden dürfte, da hier vor dem Forum der öffentlichen Meinung nicht der Verdacht bestehen könnte, pro domo zu sprechen. Es existiert wohl jetzt neuerdings eine in deutscher Sprache von Boris Krupnyckj verfaßte Geschichte der Ukraine, aber sie erscheint mir etwas abstrakt und übersieht die wertvollen gesamteuropäischen Zusammenhänge. Mir käme es ferner auch darauf an, die Entwicklung der ukrainischen Nationalbewegung bis auf unsere Tage, also einschließlich der Richtungen Skoropadsky, Petlura und Ewen Konowaletz darzustellen. Denn hier besteht ohne Zweifel eine große Lücke, die ausgefüllt werden muß.

Die großrussische Emigration arbeitet nach wie vor an einer Wiederbelebung der alten großrussischen Staatsidee. Aus diesem Grunde halte ich die nur ukrainische Parole der Organisation ukrainischer Nationalisten, also der Richtung unter der Führung des 1938 ermordeten Ewen Konowaletz, nicht für ausreichend. Das nördliche Rußland muß in die allgemeine Bewegung des

**HETMAN PAWLO SKOROPADSKYJ
im Gespräch mit Kaiser Wilhelm II.**

erwachenden Osteuropa mithineingenommen werden, aber diesmal unter ukrainischer Führung! Wir kommen also etwa wieder zu den Gedankengängen des Hetmanats Skoropadsky, dessen Gestalt trotz aller Irrtümer, zeitbedingten Verblendungen und taktischen Fehlern doch wieder wegweisend sein dürfte.

DER METROPOLIT

Leben und Wirken des größten Kirchenfürsten Osteuropas

ANDREAS GRAF SCHEPTYTZKYJ VON LEMBERG.

Von Dr. Gregor Prokopschuk, mit einem Vorwort von
Prof. Dr. A. Ziegler, Dekan der Theologischen Fakultät
an der Universität in München

300 Seiten mit 66 Illustrationen. Preis: Geb. DM 17.80. oder \$ 5.-

VERLAG UKRAINE • MÜNCHEN 5, RUMFORDSTR. 29

I N H A L T

	Seite
Apostolischer Brief des Papstes Pius XII.	2
Illja Sapiha — Das Christentum als Träger internationaler Verständigung	4
Maria Rysenkamp — Auftrag und Sendung der unterdrückten Völker	11
O. Oghnewytsch — Gott, Hetman, Ukraine (Aus einer Rede)	15
Newfryingpan — Aus dem Tagebuche eines Menschen	18
Olegh Zujewskyj — Gedichte	20
Anakreon — Eros und die Biene	21
Properz — Das Denkmal	21
Luiz de Camoens — Hl. Franz von Assisi	22
Olegh Olzhytsch — Unveröffentlichte Gedichte	23
Pierre Emmanuel — Zwei Gedichte	23
Josefine Burghardt — Aus den Gedichten von Jurij Klen	24
Pax Ucrainae Poeticae (deutsche, englische und polnische Übertragungen aus dem „Ihorlied“, „Bajdalied“, Taras Schewtschenko und Eugen Malanjuk)	27
Wassyl Stefanyk — Kinder im großen Krieg	31
Eugen Haran — Die erste Angst	32
Rainer Maria Rilke — Aus: „Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge“	33
Karlis Skalbe — Das Märchen vom goldenen Apfelbaum	35
Elisabeth Kottmeier — Über den Dichter Wassyl Barka	38
Charles Norman — Shakespeare's Sonette	38
Rev. Boghdan Kurylas — Novalis und „Heinrich von Ofterdingen“	47
Hans Findeisen — Ein Geologe, Biologe, Anthropologe, Entwicklungshistoriker und umfassender Kulturforscher von Weltruf	49
Vergrabene Schätze der ukrainischen Kultur: Über die Inszenierung der „Sonate Pathétique“ von Mykola Kulisch in Baku (J. Kowalenko) und über den Film von Iwan Kawaleridse „Prometheus“ (J. H-ko)	55
Buchbesprechungen	59
Chronik und Randbemerkungen	71
Verschiedenes (Aus einem Brief von Dr. Hans Frücht)	74
Umschlagbild = Karte: Grenze zwischen Ackerbau- und Jägerkultur im steinzeitlichen Europa. Von Prof. Dr. Emil Werth.	

DEMNÄCHST ERSCHEINT:

W. Barka

Wassyl Barka

НЕЗАБАРОМ З'ЯВИТЬСЯ:

Василь Барка

Trojanden Roman

Трояндний роман

in der deutschen Übertragung
von

ELISABETH KOTTMEIER

ein lyrisches Werk des bedeutenden ukrainischen Dichters

im Kessler Verlag, Mannheim

Ціна числа:

В Німеччині — 2,50 НМ; в США — 0,60 ам. долара; в Британії — 2 англ. шилінги